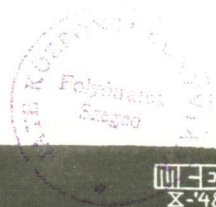

56 751

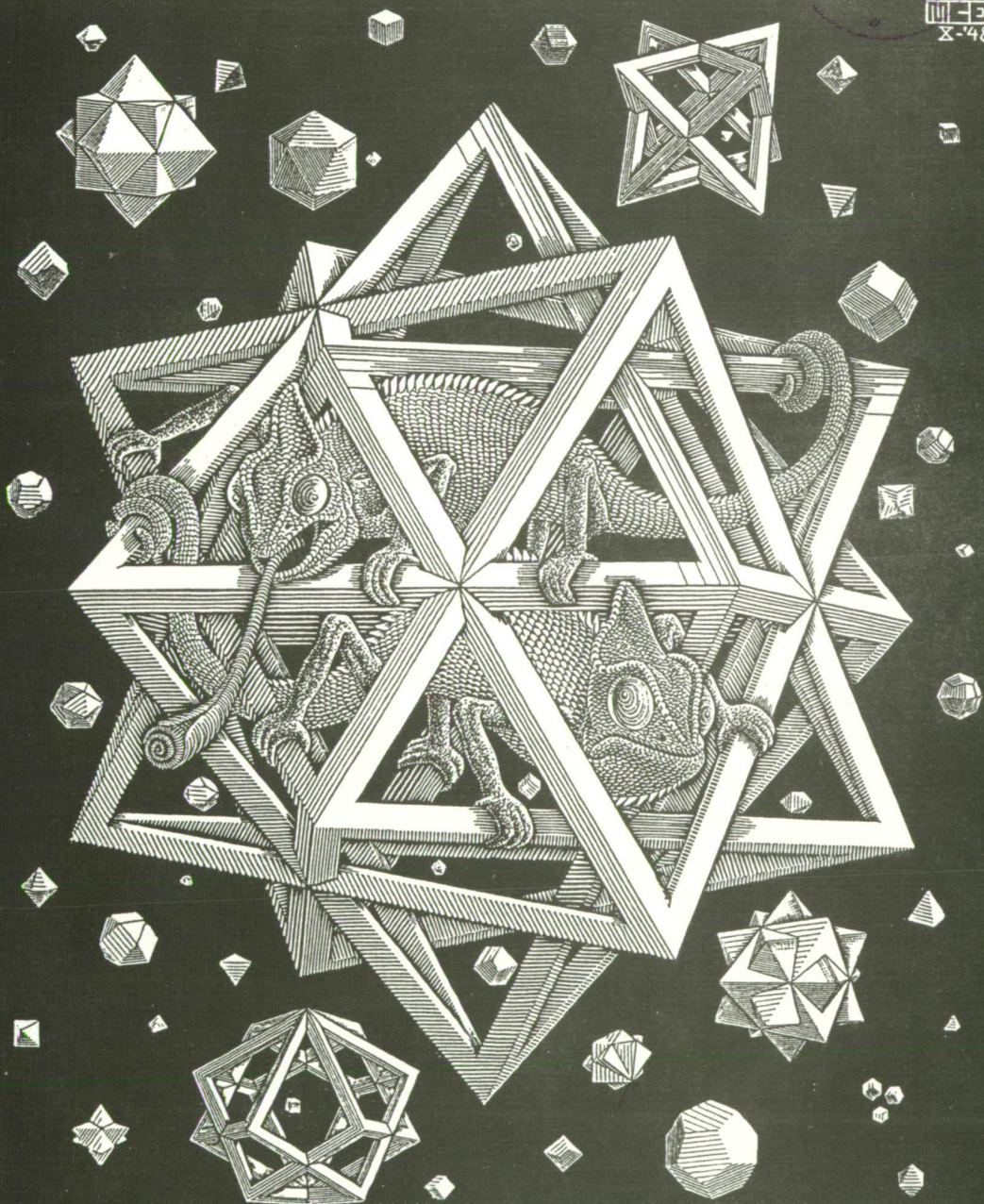
YELVELO

3

1053

X-48

NYELVELŐ

A JATE Bölcsészettudományi Kara
Magyar Nyelvészeti Tudományos Diákkörének
nyelvészeti – irodalmi diákfolyóirata

I. évfolyam, 3. szám

Felelős kiadó:

SZABÓ JÓZSEF

Felelős szerkesztő: H. TÓTH TIBOR

Munkatárs: HÁRS ENDRE

Szerkesztik:

BORDÁS MÁTYÁS

GÁSPÁR KAROLINA

GÖNCZÖL ANDREA

MAGYAR ANNA

MIHÁLY ISTVÁN

NÉMETH MIKLÓS

NOLL KATALIN

TÁMADI RITA

A szerkesztőség címe:

JATE Bölcsészettudományi Kar

6722 Szeged, Egyetem u. 2.

Telefon: 21-111/152 (iroda), 21-111/295 (felelős szerkesztő)

HU ISSN 1215-3451

Szeged, 1991.

A kiadvány a
PRO CULTURA Alapítvány Diákok a Tudományért szakalapítványának
támogatásával jelenik meg.

A címlapot *Escher Stars* című (61. sz.) grafikájának felhasználásával
SOÓS TIBOR készítette.

Képanyag: M. C. ESCHER grafikáiból
(L'Oeuvre Graphique Solin Collection Moebius 1987.)

A szövegszerkesztést a JATEPRINT
(a JATE Bölcsészettudományi Kar Kiadványszerkesztősége) végezte
WordPerfect 5.1 szövegszerkesztő programmal

TARTALOM

Kelemen Zoltán:	Mozi	5
	Apokrifek	5
Rásó Katalin:	Vasálarc	7
Mihály István:	Tükrörhang	13
	Augusztusi éj	13
	Pompeji	14
	Időzőjelek	14
Szűcs Csaba:	És elkezdődött a jazz...	15
Leena Krohn:	Pantom (fordította Zólyomi Theodóra)	19

A LITERATÚRÁRÓL

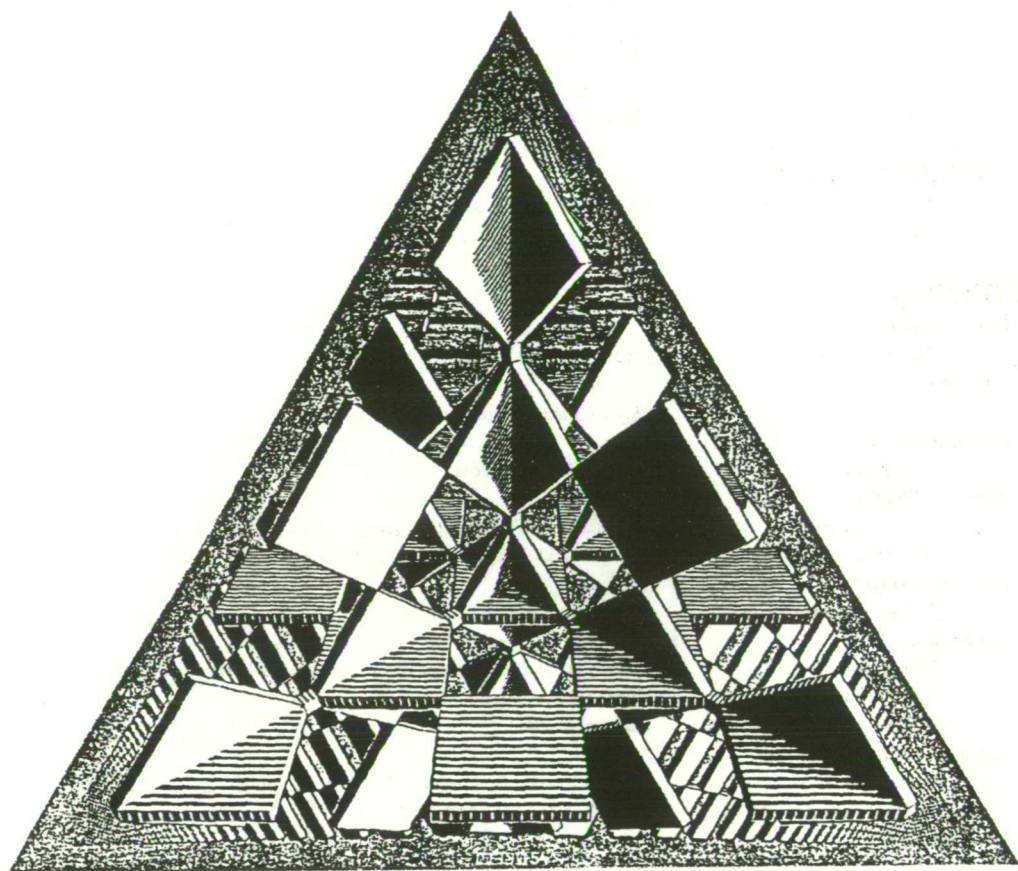
Vytautas Karalius:	Aforizmák (fordította: Bódás Beáta – Orbán Edit)	23
Sándor Claudia:	Chile felett a jó Isten	25

NYELVÉSZET

Nyelv és politika		
Balázs Géza:	Rendszerváltás a katonai nyelvben	31
Filológia		
Németh Zsolt:	Egy kommunikációelméleti kérdés	36
Szociolingvisztika		
Simon Emese:	SZOCIO-MÁV szótár	47
Nyelv és filozófia		
L. Wittgenstein:	Barna köny, I. rész 56. szakasz	51
Kelemen Zoltán:	Gondolatok Wittgenstein misztikájáról	53
Nyelv és oktatás		
M. Korchmáros Valéria:	Fennakadva egy hulltrapézon	56
Nyelvművelés		
Noll Katalin:	Vénusz(z), avagy az isteni étolaj titokzatos keringéséről	60
Piti Ferenc:	Nomen est omen	61
H. Tóth Tibor:	Szabad a vásár! (?)	62
Riport, köszöntő		
Szabó József:	Deme László köszöntése 70. születésnapján	63
H. Tóth Tibor:	Beszélgetés Nyíri Antallal	64
Nyelvi játszótér		
	Általános jegyzet a gépirás tanulásához	70
	Nyelvészfüllel	71
	Diákhumor	71
	Játék a szavakkal	72
	Rejtvény	74
Levéregény		
Schlachtovszky-Győrei:	Benkő Absolon I.	75
Tollhegy		76

SZEMLE

Kucsera Zsuzsanna:	A magyar katonai szleng szótára	79
Domokos Johanna:	„Bánt ezekben az emberekben a meggyilkolt Mozart”	80
Támadó Rita:	Mária evangéliuma	80
Umberto Eco:	Két lektori jelentés (fordította: Bódás Beáta)	81
Postaláda		83

KELEMEN ZOLTÁN

Mozi

Az emberek beülnek egy terembe, helyet foglalnak, és mindenki egy irányba néz két – olykor három óráig is egyfolytában. Egy nagy fehér vásznat néznek.

Sötét van a teremben és csend. A vásznon egy csomó kép jelenik meg, nagyon gyorsan egymás után. Ezeket a képeket hátulról, a terem végéből mutogatják az embereknek, kis ablakon keresztül. A képeket valójában nem látják az emberek, mert azok mindig ott vannak a kicsi ablak mögötti kicsi szobában. De egy ember fénnel átvilágítja őket, és ez a fény aztán átszűrődik a kicsi ablakon, be a terembe, és az emberek feje fölött suhanva mindenféle árnyékokat és árnyalatokat rajzol a vászonra, s ezek a különböző színek és formák együtt az eredeti képek pontos mását adják.

Mivel az emberek szeme ügyetlen, és a képek nagyon gyorsan követik egymást, ezért a nézőknek úgy tűnik, mintha nem is képek gyors egymásutánját látnák, hanem folyamatos mozgások sorát.

Ehhez a játékhoz tulajdonképpen egy ember is elég, de sokkal érdekesebb, ha legalább ketten csinálják, sőt minél többen, annál jobb.

A nézőre komoly hatást gyakorolnak a képek, főleg azzal az illúzióval, hogy a valóság konkrét leképezését adják. Hatásuk alatt az emberek néha nevetnek, néha sírnak, sőt az is előfordul, hogy izgulnak, vagy félnek. Mindez a képektől függ.

Apokrifek

Kutyák és esőcseppek törnek be a nyitott ablakon.

A huzat fellebbenti a függönyt és szétszórja a papírokat.

Tűz támad a szélből és belekap a lapokba.

Égnek a virágok.

Néhány pillanat múlva már lángfal és lángszőnyeg vibrál a levegőben.

Búcsúznak a kucsmák és polcok.

Mennek mind a hegyre.

Ott meglobogtatják sörényüket a város felé és elvágtatnak.

Az apokalipszis ma elmarad.

*

Egyenként a fogai közé rakta a szögeket. A kalapácsot a jobb kezébe vette, és lefeküdt a keresztbetett gerendákra. A két lábát egy-egy jólirányzott ütéssel rögzítette. A kezdeti éles fájdalom lassan tompult, és átfolyt valami meleg sikerélménybe. Bal kezének ujjai biztosan tartották a szöveget, melynek hegye az előre berajzolt kéztőcsontokra irányult. Pokoli fájdalom hasított belé, mikor a hideg fém a csontok közé csúszott és szétroncsolta az ereket. Elájult. Mikor magához tért, a nap már leáldozóban volt. Cserepes szájából kicsúszott az utolsó szög, arca elé emelte a kalapácsot még mindig görcsösen szorongató kezét, és röhögni kezdett, mint egy eszelős. Szikkadt archbőrének ráncain nyitott szájába folytak könnyei.

*

És akkor azok az emberek azt mondták, hogy meghaltál, és nem jössz többé, és nem is látunk soha többé. Az újságok is megírták. Megkönnyebbültnek kellett lennünk. Ezt a haza minden fiától elvárta, s joggal.

Sokkal később, mikor már csak egy puszta fal maradt a házadból, jutottál újra az eszembe. A feleségemmel a romok között kutattunk arany, ezüst, vagy valami kis értékes hulladék után, amit a katonák otffelejtettek. A szétrombolt medence most színültig telt porral. Hátamat a falnak vetettem, és eszembe jutott, ahogy ott üldögéltél, s kedvtelve bámultad, ahogy a vaskos oszlopok között beszüremelő fény ezüstdénárokat varázsolt a vízre. Akkoriban elképzelhetetlennek tűnt, amit mondtál, s most lám, valóra vált.

Még most sem értem, hogy miért történt és hogyan történhetett meg mindez, de ma, ahogy a porkupacot néztem, kicsit megnyugodtam. Nem mintha bármire rájöttem volna, csak megéreztem valamit a Te nyugalmadból.

Földönfutók lettünk, mint annyi más ember, aki a városban élt. De panaszra semmi okom. Nekünk legalább van hova menni. Emlékszel még a halászokra? Hívtak, hogy lakjam náluk. Kitanulnám a halázmesterséget, és esténként rólad beszélgetnék a többiekkel.

Már ahogy elképzelem is, mintha könnyebb lenne a lelkem. Jó, hogy írom Neked ezt a levelet. Csak kár, hogy nem tudom, hol vagy, hová küldjem a többivel együtt. Mert írtam már többet is. Van belőlük egy ládára való. Annak a nagydarab szakállas halásznak már mutattam néhányat, és neki nagyon tetszettek. Néha én is előveszem és újra elolvasgatom őket. Próbálom úgy olvasni, mintha Te írtad volna nekem, de arra is gondoltam már, hogy kitalálom, hogy Te mit írnál. Hogy könnyebben menjen, leírom egy külön lapra azokat a dolgokat, amiket akkor mondtál és tettél, mikor együtt csavarogtunk. Az a baj, hogy néha már összekeverednek a gondolataid azokkal az érzésekkel, amelyeket kiváltottak bennem. De azt hiszem, a halászoknak tetszeni fog, ha majd felolvasgatom a tetteidből és a mondásaidból néhányat, és a vidéki nyugalomban talán majd le tudom választani a szavaidról a saját gondolataimat.

Csak attól félek, hogy az asszonynak nem tetszik majd a halszagú férj, bár a gyerekek nagyon örülnek a költözésnek. Már nagyon izgatottak. Szereztem egy szamarat, majd arra pakoljuk a holminkat, és néhány nap múlva nekivágunk az útnak.

Ez a város már sohasem támad fel újra, innen nem írok többet.

Ölel barátod:

János

RÁSÓ KATALIN

Vasálarc

1.

Hazajött. Visszatért oda, ahonntól jó pár évtizede elindult. Bizonyosfajta várakozás, megilletődöttség ült ki arcára, mikor óvatosan kitárta a kertkaput. Várta, hogy valaki elébe jöjjön, hogy fogadják, de a kihalt ház elhanyagoltságát csak még jobban kihangsúlyozta az udvart felverő gaz.

„Itt már nincs mit remélni” – futott végig agyán, egy pillanatig azzal a gondolattal kacérkodott, visszaforduljon-e, s előburjánzó, nyomasztó emlékeit visszafojtsa oda, ahonntól mintegy varázsütésre előtolakodtak. „Még hogy nincs döntő jelentősége a helynek!” – mosolyodott el. „Amit itt és most gondolok, másmilyen körülmények között meg sem fordulna a fejemben.”

A düledező ház előtt állt, szemtől szemben az ügyetlen, elnagyolt mozdulatokkal bedeszkázott ablakkal. Körme hegyével óvatosan megkocogtatta a házfalat. Érintésére mint a lávafolyam, vált le a vakolat, s látni engedte a ház szürke, valódi arcát, mely az elkenődő mézsréteg nélkül szánszalmasan elhagyatottnak tűnt.

Egy árny suhant végig nesztelenül a gaz között, s a macska hirtelen ugrással fenn termett az ablakban. Az utazó végre eltökélte magát. Közelebb lépett, s egy rúgással kidöntötte a rozoga ajtót. Ódon, áporodott levendulaillat csapta meg orrát, régóta elfojtott szagok törtek elő a kriptaszerű, hidegséget árasztó falak közül. A ház fellélegzett. Végre, sok év után megtört a varázs! Légáram csapott be az ajtón, megindult a vérkeringés, s kifelé sodorta magával a bent rekedt, megkövült szagokat. A ház nehézkesen fújtatott, akár az esztendőig téltlenségre kárhoztatott tüdő, mely hirtelen friss levegőhöz jut.

Az utazó erősen hunyorgott, bántotta szemét a félhomály. Eleinte nem tudta elhatárolni egymástól a mennyezetről lecsüngő pókhálókat s a falakat; a vastag ezüstös szálak szeszélyes összeviasszasággal át- meg átfogták a helyiséget. Az utazó önkéntelenül a tenyerére tekintett, s az úgynevezett életrajzok rajzolatát próbálta megfejteni.

„Motívumok... Mindenütt előfordulnak, ezerféle alakban, pedig a magvuk valahol ugyanaz. Bizonyos előre megtervezett kész formák kombinációi, melyek materializálódva valóságos alakot nyertek... Valóságos az, ami kézzelfogható, érzékelhető... Hiszem, ha látom...” Kurtán felkacagott. Fejhangja különös színezetet kapott az újra visszanyert élet terhe alatt roskadozó halovány falak között.

2.

Harminc éve indult útnak a kisváros peremén magányosan álldogáló vályogviskóból. Akkor még nem volt szándékában szakítani addigi életével, hiszen amit akart, mindent megkapott tőle, sőt kezdetben úgy tűnt, mintha Fortuna kegyeltjei közé fogadta volna. Tanulmányaiban csodálatosan haladt előre, különösen a nyelvek bábeli kavargása vonzotta, s könnyűszerrel sajátított el először néhány élő nyelvet, majd tanárai ösztönzésére a göröggel s latinnal kezdett foglalkozni. Akár a szivacs, habzsolta magába a szavakat, s a különböző rendszerek szinte maguktól kristályosodtak ki fejében, mintha az ember csak mint eszköz, élő kötőanyag volna szükséges a holt betűk megelevenítéséhez.

Abban az időben még volt neve, arca, életkora, egyszóval rendelkezett mindenfajta megkülönböztető jeggyel, s ennek köszönhetően tudatában volt egyéniségének. Nem igyekezett másságát hangsúlyozni, sem elhatárolni magát diáktársaitól, mégis hamarosan rásütötték a bélyeget: deviáns. Ez eleinte nem jelentett egyértelműen negatív megkülönböztetést, hiszen tehetségét elismerték, hanem abban nyilvánult meg – s ez a kisgyermek számára kegyetlen érzés –, hogy a vele való érintkezést minimálisra korlátozták. Nem küldték el, azonban ők maguk húzódtak odább, ha közeledni próbált, s ha mégis elkerülhetetlenné vált, hogy szóljanak hozzá, azt mindig udvariasan, kimért hangsúllyal tették, furcsa merevséggel gyermekarcukon. Az érzésnélküliség légköre fejlődött ki körülötte. Elfogadta, megszokta, sőt lassanként létfeltételévé lett ez a személytelen érintkezési forma a többiekkel, s maga is felszisszent, ha a kitörő jókedv energikus szikrái néha mégis megremegtették. Tulajdonságai, melyek kisdíák korában a többiek fölé emelték, s koravénná tették, fokozatosan hátránnyá váltak. A gyerekeknek az övétől eltérő kollektív értékrendje érvénybe lépett, s a deviáns épp a kiközösítés, az elhatárolódás révén olvadt be környezetébe. Magába nyelte s elfojtotta az élet a vérkeringéssel telített mozgás lehetőségének csíráit, nem is gondolva arra, hogy azok esetleg benne is meggyökerezhetnének.

Egyre halványodott, mígnem elvesztette színét s valódi formáját. Tizennyolc éves korára véglegesen levált róla a neve, s mindaz a külsőleges megkülönböztető tulajdonság, amelyből az éntudat erőt merítve táplálkozhatik. Tökéletesen áttetsző vezető s elnyelő közege alakult.

3.

Azonban létezett. Látszólag semmi különös nem volt észrevehető rajta, csupán színtelen hangja, szögletes mozdulatai s időnként elrévedő tekintete kölcsönöztek neki

valami idegrendszerű merevséget. Tanult, utazott, de a tájak különbözőségéből mindig csak a térnek a maga használatára kiszakított minimális darabkáját érzékelte. Mégsem fulladt bele ebbe az önnön kigőzölgéseitől terhes, csaknem álló, fojtogató légkörbe, az öntisztulás ösztöne mentette meg, amely magától lépett működésbe.

Otthagya a szülői házat, messzi városba ment el tanulni. Emberekkel találkozott, ismeretségeket kötött, de ezek a felszínes kapcsolatok átfolytak rajta anélkül, hogy mélyebb nyomot hagytak volna benne. Míg esténként a többiek mulatni jártak el, ő otthon maradt. Íróasztala fölött gubbasztott, kezébe támasztott fejjel kitarotán meredt maga elé. Tanárai elvárásait továbbra is maradéktalanul teljesítette, s görcsösen ragaszkodott megszokott környezetéhez.

Aztán egyszer, egy esős éjszakán, mikor tekintete minduntalan elkalandozott az előtte heverő latinkönyv lapjairól, észrevette, hogy ajtajában álldogál egy lány. Ismerte előadásokról, nagyon ritkán hallotta beszélni, amikor sajátos félmosollyal átlebegett a nagyhangú diákok népes csoportján. Neki sem voltak barátai, de mintha szántszándékkal tartotta volna magát távol tőlük, mintha félt volna, hogy rá is átragad a többiek zajos, bohókás, pezsgő élete. Pedig jó páran közeledtek hozzá, s a lány tulajdonképpen nem is volt elutasító velük szemben. Ha emberére talált, belemelegedett a beszédbe, s néha különös gondolatai voltak. Dacolt a többiek véleményével, s ha kellett, egyedül védelmezte a maga igazát. Mindezt határozatlan mozdulatokkal, célzásokkal tette, s mintha az idő állandóan sürgetné, dolgvégeztével elsiklott a többiek elől, s járta tovább a maga szigorúan egyszemélyes útját. El-elmaradoztak mellőle a kísérők, feszélyezte őket az idő szorítása; a lány szabályrendszere béklyóként nehezült szabadságukra.

S azon a bizonyos estén a lány megállt a fiú ajtajában. Nem kopogtatott, megvárta, míg a másik feltekint jegyzeteiből. Megérezte a fiú térhez kötöttségét, ezért jött el ő hozzá, mihelyt idejéből ki tudott kanyarítani számára egy szeletet.

4.

Szavak nélküli párbeszéd.

A lány némán, bocsánatkérő mosollyal ajkán álldogált az ajtófélfának dőlve. Már régóta fel szándékozta keresni odújában ezt a magának való csodabogarat, s valami homályos viszolygás tartotta eddig vissza a találkozástól. Azzal az ürüggyel jött, hogy jegyzeteket szeretne kölcsönkérni, de a fiú rögtön megérezte valódi szándékát. Eddig soha nem fordult vele elő, hogy bárki is be akart volna hatolni magánszférájába, s ő maga sem tudta, létezik-e egyáltalán ilyen a személytelenség magára erőszakolt maszkja mögött.

Sietve állt fel, óriási zavarban volt, félszeg mozdulattal kínálta ágyán helyet látogatóját. De a lány nem lépett be, a tabu jellegű törvények, melyekkel a fiú körülbástyázta magát, már a küszöbnél megtorpantották. Tiszteletben tartotta a szentély törvényeit s a mindennapos áldozati rítust, szoktatta szemét a látványhoz, hogy a főpapot csuhája nélkül, emberi mivoltában lássa meg. Beérte egy halvány félmosollyal, s amilyen váratlanul jött,

eltűnt. A fiú nem tudott tovább egy helyben ülni. Úgy érezte, a hangtalan, finom árnyék az ajtóban maradt, őrködik, s lopva rászzegezi bársonyos, nagyon mély tekintetét.

5.

– Emlékek... Igen – mormogta, s teát töltött a lánynak. Mindketten az ágyon ültek, bizonyos távolságot tartva egymástól, s mikor kezük egy pillanatra összeért, beleborzongtak. A fiú lassan beszélt, megrágta a szavakat, erőlködött, hogy gondolatait megfelelő formába öntse. A lány nem törekedett szabatosságra, sokkal inkább engedett hirtelen jött, csapongó ötleteinek, s látszólag összefüggéstelenül kalandozott a témák között. A pillanatok búvkörében élt, az idő logikáját követte.

A fiú gyakran felállt, tett néhány lépést a szobában, majd visszaült helyére. Feszengett. Hol kezdje?

– Vannak homályos emlékeim, hiszen mindenkinek vannak. Voltaképpen kizárólag a szülőkhöz kapcsolódnak.

– S a barátok?

A fiú idegesen legyintett, cigarettára gyújtott. Máskor mozdulatlan arcvonásaiba mintha élet költözött volna, halvány pír öntötte el, szája széle megremegett.

– Nincsenek barátaim, láthatod – szomorkás kézmozdulattal mutatott maga köré, az ágyon heverő könyvekre. – A könyvek foglalják le minden időmet. Meg esetenként, mikor senki sem lát, le szoktam menni a pályára futni. Kizárólag egyedül.

– Pedig a sport társas tevékenység...

– Lehetne. Nekem nem az. Nem szeretem az izzadságtól, kigőzölgésektől fűledt testek szagát. Ösztönszerűen félek testközelsébe kerülni a másik emberrel. Vagyis inkább a tőlem való, általam feltételezett, s igen sokszor megtapasztalt viszolygásuktól félek, azt próbálom így leplezni ... magam előtt.

– Nincs igazad. Az ember önmagába bezárva megőrül. Az egészséges anyagszere miatt szüksége van a többiekre.

Nem várta meg a másik válaszát, gyorsan megkérdezte:

– Hát a könyvek? Mit szoktál olvasni?

– Ó, mindent. Tankönyvet, kalandregényt, újságot, amit találok.

– Amit találsz... Hát nem keresel?

A fiú megütkezve nézett rá:

– Miért keressek, ha minden adva van? Megkapod a feladatod, teljesíted, aztán vársz a következőre.

– Gép vagy talán, amely programozója parancsait követi?

Erősen a fiú szeme közé nézett, próbálta kifürkészni.

– Élettelen a szembogarad. Hol vagy?

A fiú beszélt, mintha meg sem hallaná a kérdést:

– Otthon esténként, mikor a temetőn át hazafelé mentem, mindig arra gondoltam, milyen jó lenne, ha szeretne valaki.

A lány nem tudott visszafojtani egy szánakozóan gúnyos mosolyt. Miután megérintette a tabut, felfogta, bizonyos értelemben meg kellene halnia, múmia-maszkot öltenie ahhoz, hogy kapcsolatuk fennmaradjon. Ezt nem akarta. Nem érzett magában elég erőt, hogy azt mondja: *Kelj fel és járj! Láss! Túlságosan gúzsba kötötte saját élete, percre pontosan megszervezett napjai s halvány körvonalakban derengő jövője.*

Elbúcsúzott, s macskaléptekkel kisurrant az ajtón. A fiú ismét egyedül maradt.

6.

Eltelt néhány év. Egyetemi tanulmányai végeztével a fiú, aki férfivá serdült, kisvárosban telepedett le, tanári diplomájával gimnáziumban kapott állást. Lelkiismeretesen végezte feladatát, de mindenfajta lelkesedés nélkül dolgozott, igyekezett tanítványaival mintaszerűen távolságtartó viszonyt fenntartani. A diákok megéreztek ezt, s maguk is húzódoztak fiatal tanáruktól, kitértek útjából, ha a folyosón szembejött velük, s egymás között Vasálarcosnak hívták. Ő persze mit sem tudott minderről. Korát tekintve igen könnyen bizalmas kapcsolatba kerülhetett volna a kamaszkölykökkel, de szigorúan ügyelt rá, nehogy a semleges tanár–diák viszony emberközelibbé váljék. Illetve ügyelnie sem kellett, maguktól alakultak így a dolgok. Az is természetes volt, hogy régi szokását megtartva esténként egyedül üldögélt szobájában. Pedig a szíve mélyén nem volt ő embergyűlölő, nem! Nagyon tudott volna ragaszkodni egy szeretett lényhez, a társas magány lett volna természetének megfelelő állapot. Egyre inkább érezte kirekesztettségét, s ezt tetézte azzal, hogy betegesen menekült az emberek elől.

Magányosan kószált az esőverte utcákon, mikor egy illat, egy árnyék egy szemvillanásra képzeletébe idézte a hajdani lányt, az egyetlen embert, aki valaha is megpróbált közelebbi kapcsolatba kerülni vele.

Leült az útjába eső első padra, nem bánta, ha nedves lesz a ruhája, sőt mulattatta az esőcseppek monoton kopogása.

– „Gép lennék csupán, amely parancsot teljesít?”

Meggörnyedt, előre hajolt, kezébe temette arcát.

– „Lehetséges, hogy az ember épp az örökös egyedüllétben veszíti el önmagát.” Megtartotta testét, aztán idegesen elkezdett fel-alá járkálni. Hirtelen tudatára ébredt testi mivoltának, szükségesnek érezte, hogy tükörbe nézzen, s a kívülálló szemével tekintsen végig magán.

Eszébe jutottak a lány szavai: „Minden ember lehetőségek hordozója, s részben a véletlentől függ, hogy ezek közül végül is melyik valósul meg. Ám a véletlent néha mégis lehet tudatosan befolyásolni... Vannak látszólag koravén emberek, akik mégis viszonylag későn érnek. De úgy hiszem, mindenki képes arra, hogy saját felelősségére, egyedül játssza le döntő sakkjátszmáját.” Szorongva tekingetett jobbra-balra. Szemével ösztönösen órát keresett: – „Talán még mindig nem késő...”

7.

Aznap este vendéglőbe ment vacsorázni. Szükségét érezte, hogy emberek között mozogjon, s segítségükkel lefaragjon merevségéből, külön viselkedéséből. Homályos félelem fogta el arra a gondolatra, hogy egyedül marad a lakásban tükörképeivel, s a megsokszorozott alakok mindenfelől közeledve önnön hálójába fonják, s megfojtják készítőjüket. Eloltotta a villanyt, letakarta az összes tükröt, s elmenekült hazulról.

A vendéglőben önkéntelenül is félreeső zugot választott ki, magában üldögélt az asztalnál, s hiába várt, senki sem telepedett melléje. „Vissza kell szereznem a nevem” – ismételtette görcsösen. Kétségbeesetten körbenézett. – „Szóljatok hozzám!”

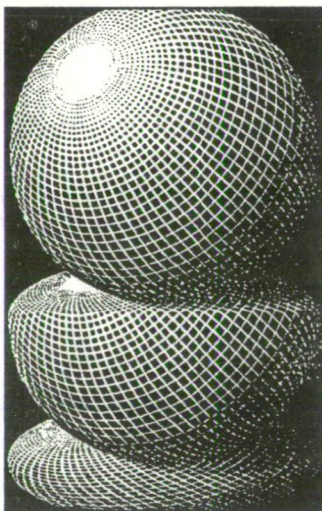
Csak a kakukkos óra ketygett a falon.

8.

A kisvárosi gimnázium igazgatósága meglepetten vette tudomásul, hogy a lelkiismeretes fiatal tanár hirtelen nyomtalanul eltűnt. Felkeresték a lakását. Kopogtatásukra nem érkezett válasz, s mikor feltörték az ajtót, a konyhaasztal közepén álló kaktusz tűskéire tűzve ezt a levélkét találták: „Vajon bocsánatos bűn, ha a tetszhalott hirtelen megelevenedik, s élni akar?”

Az igazgató furcsán nézte a szabályos, cirkalmas betűkkel sietve odavetett különös sorokat. Nem értette. Legyintett. – „Kár érte. Jó munkaerőnek tűnt. Ugyebár, a látszat csal...”

Megrándította a válát. Kimentek.

9.

Világváros. Zsúfolt, többsávos utak, egymásnak torlódó kocsik. Mesterséges fényözön, neonreklámok, felhőkarcolók, elegáns hotel. A recepciónál egy akkurátus, öltönyös fiatalember félszeg mosollyal tessékeli beljebb a vendégeket. Nem veszi észre, hogy félrelökik. Hozzászokott.

Cipőgyár. Futószalag. A cserzett bőr nyers szaga. Kimért, pontos mozdulatok. Kint kisüt a nap. A kéz megremeg s félresiklik. A gép leáll.

Kikötő. Hatalmas, imbolygó hajótestek. Világítótorony. Fényjelek. Párbeszéd. A rakodómunkás a sarokban állva, reszkető kézzel kortyolgatja meleg sörét. Megtántorodik.

Pályaudvar. Kemény fapad. Csípős, esti szél. Halk sóhaj. Elment az utolsó vonat?

10.

Határállomás. Az útleveleket kérik. Az utazó erősen gondolkozik. Melyik is a valódi állampolgársága? Az anyanyelve? Idegen szavak és gondolatok zűrzavaros kuszaságába igyekszik belelátni, s kiragadni azt az egy szót, melyet oly régóta kétségbeesetten keres. Kozmopolitává lett hontalan csavargó... Merev mozdulattal félresimítja a homlokába hulló deres hajtincset, s megpillantja az állomáson a kisváros nevét.

Vakítóan tűz a nap, a vonatfütty sercegeve hasít a tejüvegserű levegőbe. Túlcsondul a nyár... Leszáll. Mély lélegzetet vesz. Ujjongás tölti el. „Megtaláltam, visszataláltam! Mágnesként vonz a hely.”

Tesz néhány bizonytalan lépést, s megáll a düledező házikó kapujában.

MIHÁLY ISTVÁN

Tükörhang

Tegnapi arcom mögé bújtam,
keresve múltmagam kellékeit,
érzelmeim ok-okozat viszonyát:
a kapcsolatot közöttünk, az időt, a teret,
az anyagot; minden ujjenyomatot
mi rám emlékeztet,
de csak kertet találtam,
homlokláncot, s egy azóta
feketévé vált szalmavirágot.
Ezt hoztam el, nekem.

Augusztusi éj

a patak csillagot csobog
s ringatja a hold félszemét;
a réten szellő mocorog,
keres egy elfeledt mesét;
bokrok térdelnek a vízhez
apró fényeket lesni,
a piros hajnalhoz
hűvös harmatot szedni...

Pompeji

Lótuszülésben pipacsok ülnek
a búzatábla közepén,
majd a pattanó szárral legyek szállnak fel
és zabolátlan sóhajok.

Időzőjelek

elfogytak a nem félthető hajnalok.
elfogytak az érvek, megmarad az ígérek:
legyet, őszintét és szúnyogot.
roppantásra tárt karokkal feléd rohanok,
most múlnak a nappalok;
szembeperegnek a homokszemek,
és sodornának, de maradok.
fényt akarok, falon borsószemeket,
nemtudom-vállakat,
halvány szálakat, mutatóujjat,
mi feléd mutat, el tőled.
te nem is voltál!
minthogy múlt sem volt,
csak agyrém lengi be agyam,
s fogom a füstös homályt,
az álomvarázsló-koholmányt,
a reményem lábaszárát:
várom RÚGJON MÁR BELÉM,
csak hogy ez is torzszülemény.
te sírsz, a sár megköt arcodon.
onnan lentről hervadt virágot
nyújtok fel feléd, még egy rebbenés,
egy gyors szeretkezés
s elúsznak a hajók,
holt testek mellett.
Most csend, csend.
Csend!
mindig ilyen csend volt?

SZŰCS CSABA

És elkezdődött a jazz...

A férfi bizalmasan az ágy szélére ült, bár ne tette volna...

Ahogy minden nőnek van kisebb-nagyobb megbocsátható pocakja, mely egy majdnem egyenlő szárú háromszöget vet a szoknyákra, úgy Helenen, az öltözködés és vetkőzés géniuszán is ott volt a nyoma az időnek és a hanyagságnak. Ennél sikeresebben tüntette el a harisnyák tolakodó körvonalait... Ahogy kezével lesimította a szoknyát és hosszú, hegyes karmai közé csippentette a szöszöket, feszesre húzta az ingét és azt mondta: „És most elmegyek...”

Kíváncsian leste a hatást... miközben Alexet az ágy pihe-puha matraca húzta, vonta magába, talán hogy megvédje. Valójában úgy húzta, szippantotta, hogy a vállai fokozatosan kerültek a fejével egy magasságba, és gyűrődött alatta a puhabőr, vagy talán ő maga gyűrögte idegességében. Megszeppent egy kicsit, és idő kellett ahhoz, hogy reagálni tudjon a könnyedén odavetett megjegyzésre. Ráadásul nagyon utálta, ha Helen, aki mint a világmindenség középpontja, vonzotta, magnetizálta a világ láthatatlan jeleit, porszemcséit, molekuláit és parányait, melyek még ezáltal is többnek... nagyobbak mutatkoztak, mint ő, a férj... Mert neki, a nőnek, aki most csupa magabiztosság – elvégre – van ideje a szöszözéshez. Ahogyan a hosszú, hegyes, de azért ápolt körmök egymáson csúszkálnak, lepöcinteni a bolyhokat...brrr... ezt nem szerette...közben rávetődtek a hideg szemek, úgyhogy csak csendben, szinte suttogva kérdi: „S mondd csak...más...más megoldás nincs ?”

„Ne kezd már megint, nagyon kérek. A megjavulásodról szóló ígéreteid legalább olyan örökzöldek, mint ez” – nyúlt bele a táskájába Helen, ha már sikerült az utolsó simításokat is megtennie, és a gondosság látszatát magára öltenie, és kivett egy kazettát: „Ella és Louis, a szellem és az erő... talán ha mi is így passzoltunk volna... eh, most már mindegy, kedvesem. Talán ez is egy csoda, hogy eddig bírtuk.”

Hogy eddig ?! De meddig is ?...

Talán akkor kezdődött el minden, amikor egyszer, már nagyon régen, Alex titkon bekapcsolta a magnót, hogy a beépített mikrofonnal felvegye a szeretkezésük zajait. Elhanyagolt és lelakott albérleti szobájába csalta fel a lányt. Olyan öreg volt már az a szövetkezesi ház, hogy éjszakánként – anélkül, hogy bárki kinyitotta volna a vízcsapot – a vezetékek és az elvezető csövek, a csatornák és a lefolyók elkezdtek maguktól, tán mérgükben zúgolódni és morgolódni, félelmetes hangokat hallatni, mert késett a felújítás és nem szerették, ha a csótányok kényszerű fémösvényeivé kellett válniuk. Szóval ilyen helyre hozta a lányt. A szoba, a lakás bútorozására nemigen ügyelt a tulajdonos, a falon lábnymok kergetőztek és csupa poénkodásból a plafonra is került egy-egy... Talán ekkor törhették az előtük lakókra vasdoronggal az ajtót, ez a gyenge házgyári ajtó nem sokat nyikkant, hamar rést ütöttek rajta, és attól fogva csendes lett minden odabenn. Ilyen csendben hozta fel a lányt Alex, jó egy évre rá, hogy ez történt... a szomszédok maradtak csak ugyanazok. Itt

van például ez a Musztafa, az egyik. S a legújabbkori mítoszgyártók, a gyerekek, akik a falakon, a liftekben és egyebütt található betűkből és szavakból, irkákból elvesznek vagy épp hozzátesznek, és akik ily módon oly könnyedén alakítgatják a történelmet, mint amilyen hanyagul bánnak az iskolával. Őket azonban ez egy cseppet sem zavarta, s az sem, hogy Musztafából nőgyógyász lett. Ekképp a ház kedvence. Főleg a férfiaké...

„Gyerekek, régi álmod, hogy leforgassak egy borneói porneót” – szokta mondogatni, miközben a férfiak, mint a gyerekek, szabályosan sorba álltak a rendelővé előlépett és időnként lakássá visszafokozott helyiség előtt, hogy minél hamarabb bebújhassanak a fehér köpenybe. Jóval a rendelés megkezdése előtt hatalmas férfinép gyűlt össze az első emeleten... ott tolongtak... az ügyesebbek hoztak magukkal köpenyt, így nagyobb esélyük volt arra, hogy aznap sorra kerülnek.

De amíg Musztafa részeg barátjának kurjongatása és kiabálása – hogy asszonya: „újra szól a hatlövetű” – felkiáltással együtt hangzott a hátsó kimeneti durrogás – szóval, amíg ez a hangkettős leért a tizedik emeletről a földszintre és vissza, addig hosszú idő telt el. Mindenki szépen sorra került abban a tömegben, amely csak arra várt, hogy Musztafa azt mondja nagy kegyesen: „ma te leszel a hõgyógyász”.

És a mindig váltakozó hõgyógyászok szeme elé kerülõ nõk csodálkozva állapíthaták volna meg, hogy „a doktor úrhoz még nem volt szerencsém”, ha fel mertek volna nézni szégyenükbõl...

... állj! állj, állj!... hát kérem, Grapelli úr, ha nem tudná, ez nem egy big band... ez egy olyan jazz-band, ahol csak megtûrt, érti!... megtûrt személy a hegedûs... hát mit képzelt!... elkezd nekem itt szólózni. Örüljön, hogy a két bõgõs között melegekedhet. Bõgõsök igenis kellenek, de egy hegedûs.. mi, hogy akkor ez egy komolytalan jazz-band, az magát ne érdekelje... majd csak akkor szálljon be újra, ha van mondanivalója, rendben?!

Most pedig, figyelem! Akkor az egyik bõgõ és a pozan vigye tovább Alex és Helen történetét... tessék...

És Helen kitört, mikor megtudta, sõt, utálkozott, mélységesen utálkozott és undorodott, de jobban szerette annál ezt az embert. Mert szerelmes volt belé... olyannak tartotta, mint ezt a várost, ahová minden szál kötötte... csupa gyónási titok... nehezen tudott bármit is kiszedni belõle; kérte, könyörögte, hogy a baját megtudja. De a férfinak mindig más és más baja volt (ki tudja, mit takart a melegítõ); kitalálhatatlan és elgondolhatatlan bajai, istennek kellett volna lenni Helennek. Legalábbis istennõnek... s Alex is ennek szerette volna tudni a lányt: egy örökkön kérdező istennõnek, egy könnyen meghódíthatónak és azonmód behódolónak.

Tehát meddig is... és egyáltalán: honnan és mikortól?

„Ne haragudj, de valahogyan nem olyan a... nem olyan... az arcod... na, ez az... szóval, hogy az teljesen megnyugtatna engem. Félre ne érts: nagyon tetszel nekem, de ez a borús ábrázat, na és a rágógumi”... kezdte Alex félénken a mondókáját. Ott kezdte a mondókáját... a buszon... és nagyon utálta a busz forgóját, hogy esetleg eltereli mondanivalójának lényegét és félreérti õt a lány... akkor hogy tör át a tömegben, megmagyarázni: szereti. Azért próbáljuk meg, mondta Helen szeme, és ebben a pillanatban úgy tűnt, hogy

a fiúnak meg kellett volna bánnia pár perccel ezelőtti kijelentését, de azért elraktározta az agyában. Nem felejtette el. Az első benyomást.

Hogyha az arc nem is ígér sok jót, még mindig ott van a szexuális hívőjeleknek az egész tárháza. A megjátszott kacérság és a szemvillanások hideg játéka; a kellő időben eleresztett mosoly, ha elfordulsz, máris fintorrá változik át; a haj lassú és türelmes hátrasi-mítása és az ajkak benedvesítése; s az igyekezet, hogy a hosszú körmökön a lakk ne mutassa azt a kislányos pajkosságot, ahogy időtlenül rétegeli egymás mellé a festék-barázdákat: igen!, ez már egy kész nő, egy felnőtt nő... ez látható... ezekben a mozdulatokban ott van a dédnagymamák féltése és tanítása... hogyan kell higgadtan, szinte ceremóniálisan férfit akasztófakötélen lógatni és férjet pórázon tartani. Ma már a jószándékú féltés, nem is féltés... hanem vasmacskásodás... a tenger fenekén nyugvó és érintetlen gyöngyagylót kell így kihalászni...

Egyszer csak a feje tetejére állt minden!

Akkor, amikor a szeretkezést is már csak szenvedésként élte meg. Rendszerint engedelmesen felhúzta a lábait, az éggel labdázott, két kezét a feje alatt összekulcsolta, miközben Alex csillapítatlanul és a már ismert mozdulattal dőlt rá. Igen, jól hallották: a férfikor fáradalmával és összes bajával dőlt rá... ebben az időben.

Ebben az időben Alex a Test foglya volt (kizárólag Helené), Helen pedig a robbanásveszély foglya, egy önmegtartóztató vulkán volt, mert nem akarta férjét megcsalni, a zene vált öröme forrásává. S mikor már jobban ment mindkettőjüknek, sőt, nagyon! jól ment, (elsősorban Alex jóvoltából), nos ekkor vette a Yamaha-tornyot, hogy függetleníthesse magát Alex provinciális zenei ízlésétől. Mert számára sehogyan sem fért össze a népzene és a Beatles. Ezzel szemben ő... na igen... ő a tudásnak feküdt le: krúdygyulabácsit olvasott és dzsesszt hallgatott.

Fokozatosan jutott uralomra. Az egyébként is rossz taktikusnak bizonyuló Alex még puhányabb lett... sorra vásárolta Helen kérésére, követelésére! a dzsessztörténeti sorozatot CD-kiadásban... és ugyanígy! ... mert Helen nem szerette a „rész”, a „nem-teljesség” teljességét, ezért Gyémánt László ilyen ihletésű festményeire vetette ki hálóját, az összesre. Megálltak a galéria bejáratában, és a nő széttárta karjait, hogy összeterelje a menekülő képeket, és így mondta: „Ez a kép kell nekem”. Vagyis az összes...

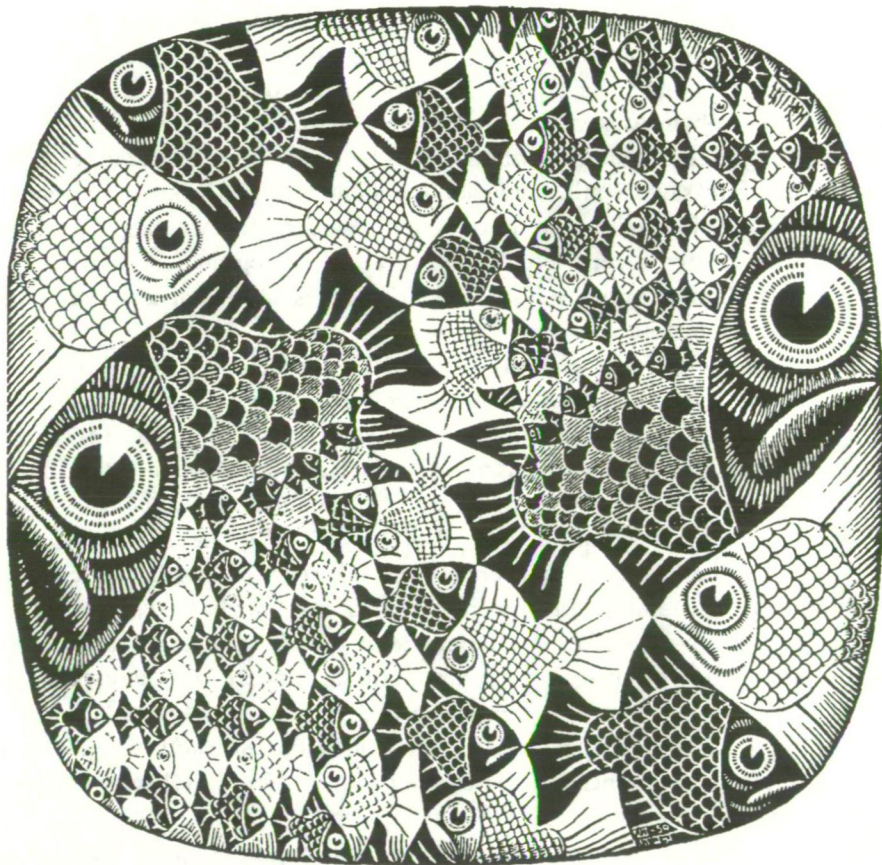
És Alex erőtlen kísérletei, az ellenállás melankóliája... Helen a CD-lemezek közé rejtette Laura dédi egészalakos fotográfiáját. A férfi ezt felfedezte, és egy alkalommal kivette az egyik lemez borítólapját, s a helyére tette a dédi fénymásolt varázsát. A múlt erkölcsére akarta ezzel folyamatosan figyelmeztetni a lemezei közt keresgélő, dzsesszmániás Helent, akinek épp nem ezt jelentette a dédi... „hogy egy kis szoknyafelhúzás se legyen!... csak ez a nyaktól lábig fedettség... aztán a fűzőbe szorított sóhajok, melyek a lámpás házakig kísérték Ferencgyőző bácsit.” Ő volt a férj. Egyébként családszerető. Egyébként jószágos is. Galambleklű. Alex ellentéte.

Most már csak az hiányzott, hogy ténylegesen meg is csalja őt Helen. Ezt nem akarta megvárni, ezért az emlékekbe menekült. Méghozzá a szeretkezések emlékei közé. Miközben Helen koncertekre és kiállításokra járt, és mindenütt a jelent kereste, addig a

férfi az esztendőkön merengett. Amikor még együtt zuhanyoztak le... és bár a paneldézsza kettejüknek elég szűkös volt, hogy kényelmesen és hosszasan lubickoljanak benne, mégsem bánták, mert csábítóbb volt az állandó simogatások ígérete, ahogy a vízsugárral szinkronban pásztázta a kéz a test tájait, és az előbbi volt büntelenebb közülük...

Vagy amikor még, mint valami nősténycica, bújt oda hozzá Helen, és dorombolt neki... olyan volt ez, mint annak a Charlie Mingusnak a bőgőjátéka... hol komolyan nyújtózkodó... hol meg pattogóan érzéki... már ekkor gondolnia kellett volna arra, hogy egy nagyra nőtt cicust már csak egy kis bajusz választ el a vasmacskától. Amikor még a mellei, azok a szép, nagy mellek, szinte lecsúsztak kétoldalt... nem tudott betelni a látvánnyal ... súlyosak voltak, érezhetően súlyosak, mint a „súlyos” szóban a két sistergő „s”, ahogy nehezezként húzza le a szó közepét... a nincs-visszaút-ba, ebbe a bűnös örvénybe...

Az egész nő egy kihívássá lett az erkölcs ellen.

LEENA KROHN

Fantom

Márpedig a torzónak volt keze. Láthatatlan, amivel nem lehetett se fogni, se ütni, se ölelni. De azért kétségkívül létező kéz, persze egyedül csak a torzó számára, hisz szinte állandóan fájdalmat okozott neki. Más nem bizonyította, hogy van; neki ez is elég volt.

Anyagtalan karjai ernyedten lógtak teste két oldalán. Nem tudott akarátával hatni rájuk, pedig teljes erőből harsogta: – Emelkedjete! Támadjatok fel! – Hángja ércesen s mélyen zengett, akár a harsona, ám karjai nem moccantak.

Kezdetben, a baleset után a torzó fantomkarjai minden tekintetben olyanok voltak, mint előző, hús-vér karjai. Valójában annyi volt csak a különbség, hogy ezeket nem látta senki. Hónapok és évek múltán azonban a fantomkarok zsugorodni kezdtek. Mintha visszabújnának belé, karcsonkjaiba húzódtak. Érezte, hogy könyöke már majdnem a tüdejében van. Néha elmélázott, mikor tenyerét és közvetlenül vállából kiálló hosszú ujjait vizsgálta.

– Hogy fog ez kinézni? – töprengett. – Mint a hal uszonya.

De mihelyt erre gondolt, eszébe jutott, hogy egyáltalán nem fog kinézni sehogy sem.

És ha két karja végül teljesen a törzsébe szívódik? Vajon megszűnik-e majd akkor a fájdalom? Vagy előbukkan valahonnan egy másik pár keze is?

– Engedd, hogy megmasszírozzam – mondta olykor az Üveglány, aki észrevette, hogy fáj a torzó keze, bár az nem panaszkodott soha.

– Hogy megmasszírozd? Mit? – kérdezte a torzó, és nevetett gonoszul.

De néha, mikor a fájdalom annyira éles volt, hogy a torzó láthatatlan karjai sokkal inkább léteztek, mint mindaz, ami azok között volt – látható teste –, megengedte az Üveglánynak, hogy megérintse őt. Illetve nem is őt, hanem a levegőt két oldalán.

– Itt? – kérdezte az Üveglány gyengéden.

Vajon érezték-e a torzó árnykarjai az Üveglány ujjainak jótékony érintését? Valójában nem; semmit sem éreztek saját fájdalmukon kívül. Az Üveglány könnyű ujjai mégis melegséget árasztottak, ami elűzte a hasogató fájdalom szörnyét.

– Ha tehetném, beoltanálak a karjaimmal, ahogy tavasszal új ágakkal oltják az almafát – mondta egyszer az Üveglány.

– Nem szabad ilyet tenned, válaszolta a torzó. – Mit tudhatod, mire használnám. Nem lehet bízni bennem, nehogy azt hidd. Lehet, hogy először téged fojtanálek meg saját kezeiddel.

Miután ezeket mondta, s látta, hogy az Üveglány némán az ajtó felé indul, érezte ismét, hogy ott, ahol önmagának kellene lennie, csak üres tér van, ami elválasztja egymástól a kettőt: a jobbot és a balt. És a kettő a valóság, míg mindaz, ami ott van közöttük, nem más, mint pusztaság.

A teste: élettelen fa gallyatlan törzse.

Olyan fájdalmasan hasított belé a felismerés, hogy az Üveglány után szólt. Az visszafordult. A torzó hangjában új alázattal kérte őt:

– Ideadod a tárcámat?

Az Üveglány, mivel jól tudta, mit kívánnak tőle, engedelmesen kivette a tárcát a torzó nadrágjának farzsebéből. Kinyitotta az egyik oldalrekeszt, s egy lapos skatulyát kotort elő.

– Hányat? – kérdezte tompán, anélkül, hogy a másikra nézett volna.

– Kettőt. Nem, adj hármat – felelte a torzó, száját kitátva, mint egy éhes madár-fióka.

Hirtelen, egészen hirtelen más lett körülötte minden. Valami megváltozott a környezetében is, benne is – néhány jótékony pirulának köszönhetően. Tudta, hogy a változás nem tartós, de valóságos, és legalább annyira meglepő, mint amikor Pontanus bűzölgő kotyvalékaiból valami aranyra emlékeztető dolog születik...

Nem vette észre, hogy az Üveglány már rég kiment. A szomszéd szobából súrolás hallatszott. Az Üveglány takarított.

Teremről teremre haladt a huzatos Tabernákulumban. Egyik sarkot a másik után súrolta fel, úgy, mintha azok kitakarításával megfényesíthetné a torzó komorságát is. Úgy, mintha ott megtalálhatná, amit keres: a csodát, ami a torzó közönyét szerelemmé változtatja, a szelíd tüzet, ami felizzítja fagyosságát, és szenvedéseiből az élet kenyerét megsüti.

Ez volt az Üveglány nagy feladata.

Fordította: Zólyomi Theodóra

A LITERATÚRÁRÓL

Vigyázat! Komisz szavak. (Aforizmák)

VYTAUTAS KARALIUS

Az aforizma a hallgatás beszédes kisöccse.

Szükséges-e íróvá lennünk ahhoz, hogy ne lássuk az életet?

Akiben egy világ sincs, annak a megnagyobbított világúr sem segít.

A fel nem ismert világ: a tyúkok nem tudják, hogy eladják a tojásaikat.

A világ egészsége: a sejtnek biztosnak kell lennie abban, hogy nem egy öngyilkos szervezetében él.

Optimizmus: minél több az emberevő, annál több az ember.

Javíthatatlan optimista: egy lábúaknak is ír indulót.

Javíthatatlan kíváncsiság: még sóbálványként is képesek vagyunk megfordulni.

Az élet olyan, mint egy cséplőgép: a motorzúgást már messziről hallani, a szemek viszont halkan hullanak.

Csak arra való az idő, hogy mindent idejekorán csináljunk?

Az igazság egy emberben születik, de mindegyikben meghal.

Az idő: kínai fal nemlétünk körül.

Világnézet: addig nézni, míg úgy látunk, mint a többiek.

A legnagyobb filozófiai kaland: találkozni a semmivel.

Az értelem olyan, mint egy csavargó: nincs munkakönyve.

A jóság csak addig jó, amíg nem a jók osztályához tartozunk.

Szabadság: rámenős közvetítő nélkül találkozni a világgal.

Költészet: a vitorla joga saját szélre.

Milyen sok pont kell ahhoz, hogy egy könyvet élére állítsunk!

Egy egyenes ember olyan fa, amit mind a négy irányba meghajlítanak.

A félelem nyelvtelhetség: hét nyelven hallgat.

Könnyebb háromszor kilenc fejet levágni, mint egy fejetlen sárkányt legyőzni.

A feketehumor világos rémületből születik.

Kiszolgált ló: három ostorral kitüntetve.

Önbecsülés: mellékkereset a kis honoráriumhoz.

A virágzás nem foglalkozás.

Lehetőség: a nap legszebb elnevezése.

A Szent olyan ember, akinek munkanélküli a lelkiismerete.

A Menny leereszkedése a Földre: a legveszélyesebb történelmi akció.

Aforisztika: a legnagyobb szó eltemetése a legkisebb szarkofágban.

A hóhér legutolsó szemrehányása: piszkos a gallérod.

Aki kicsit álmodik, hamarabb ébred.

Rossz tervezés: hiányos alap, túl sok tető.

Posztumusz sértés: az elhunyt fecsegő emlékének egy perc néma hallgatással adózni.

Posztumusz eretnektalálkozó: – Melyik országban található a legjobb tűzifa?

Egy fanatikus seprű több szemetet seper fel, mint amennyi valójában van.

A hűtőszekrényben még a csótány is elkezd gondolkodni.

A pont a mondat legtisztéletreméltóbb része.

*Fordította: Bódás Beáta
Orbán Edit*

Chile felett a jó Isten

Kleist: A chilei földrengés című elbeszélése nyomán

SÁNDOR CLAUDIA

Ha valakihez közelebb áll egy negatív Isten-kép, úgy az az alcímet adó elbeszélés első olvasása után ismét megerősítve érzi magát. Valószínűleg azért fogja fenntartani véleményét, mert azt látja, hogy az ember csak az Isten játékszere, s hiába tűnik úgy, hogy bármiben is saját maga dönthet, tulajdonképpen ennek az ellenkezőjéről van szó, tehát az egész csak látszat.

Hogy hogyan alakult ki az emberben az Isten mindenhatóságát, mindentudását, mindenlátását, sőt, előrelátását érintő kételye, hogyan születtek egymás után az Ő létét kétségbe vonó írárok? Azt hiszem, az Istent teremtő ember kezéből kicsúszott az isteni akarat, mert ugyan ki viselné el az állandó alárendeltséget! Bár szükségünk van egy végső okra, célra, egy oltalmazóra vagy bíróra, mindezeket mi írjuk meg, mi találjuk ki. Van, amikor hiba csúszik az elképzelésbe, és akkor azonnal ott a lehetőség a saját magunk által és a magunk számára kreált Isten kigúnyolására. Ezeket a hibákat szoktuk véletlennek hívni.

Véletlen történnek meg azok a dolgok, melyeket az Isten nem vett bele a tervébe. Lehet, hogy az időtlen idők óta rendet tartó lény néha elfárad s elszundikál – ilyenkor aztán elszabadul a pokol, ami azért mégsem olyan veszélyes, mint amilyennek látszik, mert utólag is lehet korrigálni a művön. Mindig van egy istenien világos, frappáns válasz, ami megmagyarázza, miért is volt erre vagy éppen arra szükség. – Az ember az Isten képére teremtetett, annak minden tulajdonságával. Az Ótestamentum Istene nem bír másként az emberrel, mint kegyetlenkedéssel, de ez a szerencsétlen teremtmény az Istennek sem akar szót fogadni. Annál inkább megjegyezte, hogyan lehet igazán gonosz, még azt is kitalálta, hogyan uralkodhat földi istenként embertársai felett.

Ha a Teremtő–teremtmény kérdést a visszájára fordítjuk, kiderül, miért is nem lehet az Isten teljesen tökéletes: egy tökéletlen teremtő csak hozzá valamelyest hasonló Teremtőt tud magának megalkotni. Ez azonban nem ment fel senkit az alól, hogy törekedjék a tökély felé, s ezáltal teljesítse a lenzi morál-principiumot. Az ember alkotta Isten valahogy teljesebben alkotta meg az embert abban, hogy ő bűnt követett el, és képes meghalni. Hogy az eredendő bűn csak az Isten szemszögéből lehet az, világos kell legyen, hiszen egy rosszat nem ismerő Éva honnan feltételezné, hogy abból az átkozott kígyóból a Sátán beszél. Mi készítetné arra, hogy ne higgyen a kísértőnek, ha még nincs ítélőképessége, tapasztalata? Szabad Akarata?! Az volt – csak éppen nem arról van szó, hogy az Istennek nem akar hinni, hanem arról, hogy miért ne higgyen a kígyónak. Mint később kiderült, nagyon is hasznos volt ez a kis huncutkodás, mert hiszen kezdetét vette az Üdv-történet. Eszerint szükség volt rá, hiszen ha nincs kiűzetés, még mindig ott csücsülnénk, és bambán bámulnánk egymást a Paradicsomban, ami nagyon unalmas volna. Akkor most

ismét meg kell kérdezni: kinek volt itt szabad az akarata? A rosszabbik választásra is azonnal előállt az Isten egy fantasztikus Tervvel, ami azóta működik. Ha valaki nem tudná teljes mértékben követni a Mindenható gondolatmenetét, nem is csoda, mert hát mi csak emberi fogalmakban vagyunk képesek gondolkodni, és nem vagyunk birtokában az Isten (sokak szerint a hallgatás, a csend) nyelvének, és nem vagyunk istenek sem.

Ha minden olyan esetet, amikor az ember Szabad Akarata nem érvényesülhetett, véletlennek vesszünk, majd elolvassuk Kleist írását, megállapíthatjuk, hogy amikor valami véletlenül történik, akkor az Isten Akarata érvényesül, nem pedig másé.

Egy chilei szerelmespárnak erőszakos szétválasztásuk után egy „...szerencsés véletlen folytán ... is sikerült kapcsolatukat ismét felújítaniuk”, és egy csöndes éjszakán beteljesült boldogságuk színterévé változtatták a kolostorkertet. Ennek aztán olyan következményei voltak, amit az Isten már nem nézhetett jó szemmel: „az isteni bosszú számára rendezett színjátékon” kivégezték volna Josefát, Jeronimo pedig, aki „gyűlöletesnek érezte az életet...”, eltökélte, hogy egy kötél segítségével, amelyet véletlenül nála hagytak, megöli magát”, hacsak közbe nem jön a földrengés. Ez a földrengés pedig a Vízözönhöz hasonlóan csak azokat hagyta életben, akik méltónak tűntek az életre, s akiknek még valami fontos szerepet szán az Isten. A két új összülvő most még nem is sejtí kiválasztott voltát, de Jeronimo mindenesetre „nem értette, hogy, noha nyomorult lelke még kereste is, miért menekült meg a halálból azokban a pillanatokban, amikor az önkéntes megmentőjeként tűnt fel minden oldalról”, és „félelmetesnek látszott előtte az a lény, aki a felhők fölött uralkodik”. Josefa „mintha az ég minden angyala óvta volna”, sértetlenül biztonságos helyre ért, történetesen egy völgybe, mely „mintha ...az Éden völgye volna”. Csordogált benne patak, és még gránátalma is volt benne.

Az általános veszteség szinte nagy családdá forrasztotta össze a túlélők sokaságát, „és valóban, úgy tetszett, hogy ez irtózatok pillanatok közepette, amikor az emberek minden földi java odaveszett, ...szép virágként bontakozott ki maga az emberi szellem”. Így senki sem lepődhet meg azon, ha egy ismerős megkér egy fiatal anyát – adott esetben Josefát –, hogy szoptassa az ő kisfiát is. Hogy ez azonban valójában milyen veszélyt jelenthet a földrengést túlélő generáció megváltója számára, csak annak lehet egyértelmű, aki tanult az ember eddigi történetéből, s igyekszik elkerülni az olyan testvérgyilkosságot, mint amilyen Káin és Ábel idején volt.

A katasztrófát követő harmónia, a szent család lehetősége tehát mégis felborulni látszik, az összülvők azonban már-már azt feltételezik, hogy a szerencsétlenség következtében az Ő bűnükre fátylat borítanak. Ez a tévedés azonban leghamarabb akkor tisztázódik, „amikor is elterjed az a hír: a dominikánusoknál, az egyetlen templomban, amelyet megkímélt a földrengés, ünnepi misét fog mondani a kolostor prelátusa, könyörögve az éghez, hogy óvja meg őket a további szerencsétlenségektől”. Egy bizonyos Dona Elizabeth, aki már a lefejezési ceremónián sem volt hajlandó részt venni, kissé elhamarkodottnak érzi a szerelmespár mutatkozását a gyülekezetben, valamiféle „szerencsétlen sejtelen égett benne”, s ez be is fog igazolódni. Ezzel szemben Josefa „soha még élénkebb ösztönzést nem érzett rá, hogy arcát az Alkotó előtt porba hajtsa, mint éppen most, amikor meg-

foghatatlan és magasztos hatalmát így feltárja”. Így elindulnak az Isten házába, hogy könyörögjenek és imádkozzanak, a könyörgés azonban olyasvalamiért szól, amibe az ember nem szólhatna bele, ha már elfogadja az Istent mindenhatónak és igazságos bírónak; ugyanis vagy vállalom alárendelt szerepemet, és elviselem a csapásokat, vagy én irányítok másokat.

Furcsa módon nem a szent család halad együtt a templom felé, hanem egy megkevert párosítás, ami olyan félreértéseket okoz, melyeket már nem lehet tisztázni egy előítéllettel teli embertömeg előtt. Hiába figyelmezteti Dona Elizabeth Don Fernandot, a tejtестvér apját (bár csak fülébe súgja, s így az olvasó számára sem hallható, azért világos, hogy mit), ő bízva az emberekben, hátrahagyva beteg feleségét, biztos léptekkel belép a fiát tartó Josefa oldalán a templomba. Mögöttük halad Jeronimo saját fiával, de egy kívülálló hölgy mellett. Olyanok, akik tényleg hálaadásra érkeztek, bizonyosan nem talál-nának ebben semmi kifogásolnivalót, de tudnunk kell, hogy az ember szívesen játssza az Isten szerepét, és különösen saját szerencsétlenségén túljutva eltúlozva kínoz másokat, hogy értékrendjét valahogyan helyreállítsa.

Nem csoda hát, hogy a mise is átfordult a városi közerkölcs latolgatásába, s „az alkalom kapcsán körülményesen megemlékezett arról a bűnről, amit a karmelita apácák klostromkertjében követtek el”, és persze nem hagyhatta el a gyülekezet úgy a Házat, hogy az elátkozottak nevét meg ne tudja. Szerencsére megtaláltattak a bűnbakok, akiken most meg lehetett bosszulni a földrengés áldozatait, tekintet nélkül arra, hogy az Ősapa melletti hölgy valóban a „fatty” anyja, vagy netán egy ártatlan lélek az, akit legyilkol a rögtönítél-bíróság. Hogy a két ősszüő elpusztul, csak elvárásaink beteljesülése, s az, hogy az egyik gyermeknek is halnia kell, elengedhetetlen a már említett testvérgyilkosság lehetősége miatt. Az azonban, hogy Don Fernando két gyereket tart a karján, és a tömeg találomra tépi ki a tejtестvért onnan, azaz nem választás eredményeként, lehet megint az Isten véletlenje – mert ő kellett, hogy életben maradjon. Egy gyerek nem véletlenül sír, hogy az őt szoptató anyához való ragaszkodása miatt vitték magukkal a misére, a halálba – megadta a lehetőséget arra, hogy ő váltsa meg a jövő nemzedék potenciális Megváltóját halálával, hogy az élő aztán újabb kiválasztottat nemzzen. Szükséges volt hát, hogy ő maradjon meg, de szülei elvesztése sem jelenthet az ő számukra katasztrófát, hiszen egy kegyetlen világból menekülhettek meg, s a halál számukra egy késleltetett megváltás.

Ha sakkjátszma formájában próbáljuk meg elképzelni Isten tervének beteljesítését, s feltételezzük, hogy magával játszik (így mindenképpen Ő nyer, de egyébként is, hiszen legalább egy lépéssel előre tudja, mit fog lépni az ellenkező oldalon), láthatjuk, hogy sok bábuja elveszik, de a számára fontosakat védi, s értük mindent feláldoz – ezek pedig, ha megérdemlik, a Mennysországba kerülnek...

Megjegyzés: Ha valaki még netán az almafalaton rágódna, beláthatja, hogy ártatlanul ugyanúgy kiterítik, mint bűnösen; s itt, ebben az elbeszélésben inkább az emberi és az isteni szabad akarat ütköztetése játszott szerepet, nem pedig a „mi lett volna, ha...”.

NYELVÉSZET

Nyelv és politika

A rendszerváltás a katonai nyelvben¹

BALÁZS GÉZA

A Honvédelmi Minisztériumtól tanulmányozás, elemzés, véleménymondás céljából 12 db kiadványt kaptam, amelyek az 1965–1989 közötti időszakban születtek (két kiegészítő módosítás 1990-ből való). A kiadványok egy része kizárólag belső használatra készült (meghatározott közönség számára számozott példányokkal), a másik része oktató–nevelő–ismeretterjesztő kiadvány, amely a szélesebb nagyközönségnek szól. Ezek elkülönítése lényeges, hiszen nyilvánvalóan más szövegsajátosságokkal rendelkezik az egyik, illetve a másik kiadványcsoport.

Az első csoportba (szigorúan titkos, szolgálati használatra, belső használatra) tartozó könyvek:

1. A Magyar Néphadsereg szárazföldi csapatainak harczsabályzata I–II. HM., 1987.
2. A Magyar Népköztársaság fegyveres erőinek szolgálati szabályzata. HM., 1987. (+1. sz. módosítás, 1990.)
3. A Magyar Néphadsereg alaki szabályzata. HM., 1987. (+1. sz. módosítás, 1990.)
4. Tábori törzsszolgálati utasítás I–II. HM., 1965, 1989.

A második csoportba a Zrínyi Katonai Kiadó gondozásában megjelent segédkönyvek, ismeretterjesztő szakkönyvek sorolhatók:

1. Tisztek kézikönyve. Munkaköz. vez.: Mórocz Lajos. Második jav. kiadás. Bp., 1970.
2. Haditechnikai kislexikon. A szerk. biz. vez.: Nagy István György. Bp., 1971.
3. Katonai értelmező szótár. Szerk.: Tóth Lajos, Mórocz Lajos, Kovács József. Második átd., bőv. kiadás. Bp., 1976.
4. Katonai helyesírási tanácsadó szótár. Összeegyezt.: Kovács József. Szerk.: Fábián Pál és Szemere Gyula. Bp., 1980.
5. Katonai lexikon. Főszerk.: Damó László. Bp., 1985.
6. Katonai almanach. Írta: Héjja István, Kozma Endre, Tóth Elek, Varga Kálmán. Bp., 1987.

Az ismeretterjesztő katonai szakirodalom és a segédkönyvek, kézikönyvek nyelve sokban közelít a köznyelvi használatához. Ennek az az oka, hogy a tiszteken kívül más érdekeltek, érintettek: szerkesztők, pedagógusok is használják őket. Mivel e munkák többsége (segédkönyv, kézikönyv, lexikon, szótár stb.) többszerzős munka; valamint hivatásos könyvkiadó gondozásában jelentek meg, nyelvi megformáltságuk

¹Az eredeti tanulmány 1990-ben a Honvédelmi Minisztérium fölkerésére készült. Címe: Vélemény a katonai szabályzatok és más kiadványok nyelvéről. A teljesebb változatban külön fejezet szolt a katonai szövegtípusokról és nyelvezetről, a katonai nyelv sajátosságairól.

szabatosabb, egyenletesebb. Más kérdés, hogy ezekben az eszmei-ideológiai **közhelyek**, **sallangok**, **sablonok** jóval nagyobb számban tengnek túl, mint a szabályzatokban. Mérhettetlenül sok ilyen közhelyet lehet belőlük kimazsolázni (olykor nem is szükséges mazsolázni, mert az egész fejezet csak **ilyenből** áll).

A közhelyek jó része politikai: a *politikai szleng* (szóhasználat), az **ideológia** meglehetősen leegyszerűsített, átgondolatlan (mert átgondolhatatlan) nyelvi hozadéka. Az 1988/90-es **rendszer**váltás során már elindult ezek fölszámolása. Valószínűleg a honvédség (következtesen írom így **hadsereg** helyett) nemzetivé, magyarrá válásával ezek a sallangok lassan eltűnnek az újabb könyvekből, s a régi kiadványokban pusztán kortörténeti jelzőként szolgálnak tovább.

Mintaként a *Harcszabályzat I. részének* „túlpolitizáltságát” is itt említtem meg. A harci tevékenység leírásakor igen bő fejezetet kap a „Politikai munka harcban” (84–109). Benne olvashatunk a „korszerű háborúról”, a „szocialista hazafiságról”, a „proletár internacionalizmusról” stb. Különösen az alábbi rész hat mai szemmel túlzottnak (a történelmet ismerve persze nem): „A parancsnok, mint **egyszemélyi vezető**, teljes és osztatlan politikai, erkölcsi és jogi felelősséggel valósítja meg a politikai és katonai vezetés egységét. Felelős azért, hogy az általa vezetett szervezet tevékenységében a **párt politikája maradéktalanul érvényesüljön**, folyamatosan biztosított legyen a személyi állományról való gondoskodás.” (Harcszab. I. 85.1.) A fejezetben különösen a „folyamatosan biztosított legyen a személyi állomány szilárd politikai állapota” képtelensége ugrik ki. Nagyon szerencsétlen megfogalmazás ugyanitt: „Neveljen az ellenség izzó gyűlöletére.” (87.1.) A politikai munka túlhangsúlyozása vezethet ilyen ugyancsak képtelenséget, sőt nevelésszerűség tükröző mondat megszületéséhez: „Vízi akadályok erőszakos leküzdésekor a politikai munka járuljon hozzá a vízi akadály gyors ütemű leküzdéséhez, a túlsó parton az ellenség megsemmisítéséhez, a támadás lendületes továbbfejléséhez.” (93.1.) A fenti mondatban a korábban már emlegetett szóismétlés semmiség a mondatban megfogalmazott tragikusan humoros képtelenséghez (ti. politikai munkával legyőzni a vízi akadályt) képest.

A politikai munka mindenkefelettsége érezhető más ismeretterjesztő munkák bevezetőiben, szemléletében – mindenütt, ahol ideológiát kellett vagy akart belevinni a szerző **gondolatmenetébe**.

A *Tisztek kézikönyve* (Bp., 1970.) a „szocialista hadtudomány” (39.1.) műve. Vele szemben áll a „burzsoá hadtudomány” (40.1. – a szembenállásról később még részletesen szólók). Mivel a fogalmak csak erőszakosan definiálhatók politikai mezben, a pontos, szabatos meghatározás helyett előjön a **sajátos** (*specifikus*) jelző, amely mindenre elmondható anélkül, hogy pontosan meghatározná az ismertetendő dolog tulajdonságát. Pl. „A hadügy – az emberi tevékenység sajátos területe...”, „A katonai elmélet – az emberi ismeretek specifikus területe...”, „A hadigazdaságtan – a hadtudomány egyik legfiatalabb területe, egyben a politikai gazdaságtan sajátos tudományterülete...” (Tisztek kézikönyve, 36., 37. és 45.1.)

Ugyancsak sokszor fordul elő a – véleményem szerint a napi **szovjet** politikai híradásokból, közleményekből származó – **bonyolult** jelző: pl. „A jelenlegi bonyolult és gyorsan változó világhelyzetben...” (Katonai almanach, 5.1.). Ugyancsak ebből a könyvből valók az alábbi minősítések: „testvéri szocialista országok”, „magyarországi ellenforradalmi lázadás”, „csehszlovákiai csendes ellenforradalom”, „szocialista biztonságpolitika”, „marxista-leninista hadtudomány”, „imperialista tábor” stb. (Uo. 11., 17., 22., 24.1.)

A fenti közhelyeket, ideológiai sallangokat, erőszakolt politikai-ideológiai megfeleléseket leszámítva az ismeretterjesztő munkák nyelvi megformáltsága elfogadhatónak mondható. A fentiek miatt azonban e munkák már napjainkra is elavultak, s a bennük lévő **szakmai ismeretek** esetleges időtállósága is nehezen felelteti a politikai közeget, amelyben megszülettek; amelynek elvárásaira rímelni igyekeztek.

A jövőre nézve levonható az a tanulság, hogy a honvédséggé váló **hadseregben** nemcsak szervezileg, hanem nyelvi is meg kell szüntetni a túlpolitizáltságot.

A közlési szándékok vizsgálatára leginkább a (bevezetőben már emlegetett) tartalomelemzés segítségével törekedhetünk. A politikai nyelvhasználat, a hatalmi nyelvezet megragadására a nálunk még csak most meggyökeresedő szociolingvisztika („társadalmi nyelvészet”), illetve az angol terminológia szerint az antropológiai nyelvészet alkalmas. Már az előző részben utaltam a politikai elvárások nyelvi képtelenségekhez vezető nyelvi produktumaira, ám ezek ott nyíltan, a felszíni nyelvi formában fordultak elő. Most a közlési

szándékok mélyebb rétegébe (a rejtett, sugallt üzenetek világába) pillantunk be. (Megjegyzem, hogy a témának sokkal alaposabb, mélyszántóbb elemzésére is szükség lenne, jelen megfigyeléseim legfőbb „kutatófúrásnak” foghatók föl.)

A „szocialista” katonai doktrína a felszínen a vívmányok megvédését, nem mások ellen való irányultságát hangsúlyozta. Eközben nyíltan és a felszín alatt ellenségképet sugallt, alakított ki. A Katonai almanach (1987!) alapján a következő szembeállítások tehetők a két szembenálló világról, leegyszerűsítve a MI-ről és az ŐK-ről. Az első részben a MI és ŐK szembenállását szövegszerű idézetekkel, a második részben az alapvető mondanivalót sugalló leegyszerűsített bináris (kettős) ellentétpárokkal adom meg:

A. Szövegszerű jegyekkel:

MI	→ ←	ŐK
szocialista tábor (békétábor)		imperialista tábor
nem irányul más ellen		világuralmi célok
védelmi politika		tömeges megtorlás, reális elrettentés, totális háború
társadalmi fejlődés objektív törvényszerűségeit messzemenően figyelembe vevő, hosszú távú politika		konjunkturális érdekeknek alárendelt politika
agresszió megelőzése		agresszív imperialista politika
jelentős fejlődés a Varsói Szerződésben tömörült testvérszágokban		haditechnikai fölény a NATO-val

B. Egyszerűsített szemantikai jegyekkel:

MI	→ ←	ŐK
védelem		támadás
béke		agresszió
objektív		szubjektív
kiszámítható		kiszámíthatatlan
jövőbe látó, messzetekintő célokkal		jelenre orientált, jövönélküli
jelentős fejlődés	~	jelentős fejlődés

A táblázatból kitűnik, hogy rendszerint könnyedén leegyszerűsíthető (tehát megérthető) pozitív és negatív ítéletekkel dolgozik az ideológia, ám egyes esetekben egyenlő kijelentéseket is tesz (lásd az utolsót). Természetesen nem erkölcsi, ideológiai tekintetben (ott az abszolút pozitív szerep csak a „MI”-é lehet), hanem éppen a veszély le nem becslése miatt gazdasági, katonai értelemben. („Rosszak”, „elvetemültek” stb., de „vigyázni kell, mert fejlettek!”).

Bár a „szocialista katonai doktrína” a védelemre épít, a Harcszabályzatban (I. rész) előbb áll a támadás, s csak utána a találkozóütközet, találkozóharc, majd pedig a védelem. (Lehet, hogy ez egy általános katonai harci szabályzati megoldás, és független az ideológiától – mindenesetre föltűnő.)

A katonai szolgálat során alkalmazott hivatalos nyelvezet jól mutatja a hatalmi nyelvhasználat főbb jellemzőit. Pontos előírások vannak a megszólításra, a használt frazeológiára. Ettől eltérni nem lehet. A katonai hivatalos udvariassági nyelvhasználat a szintén preskriptív (előíró) civil hétköznapi etikettnél is merevebb; s ez a honvédséget (s minden honvédséget) jellemző nyelvi vonás. Minden bevonulónak az öltözködés után leghamarabb a szolgálati érintkezés, a katonai udvariasság szabályainak megtanulása a legfontosabb feladat.

Az 1988/90-es rendszerváltással egyidejűleg megjelent a Szolgálati és Alaki szabályzat 1.sz. módosítása, amely már menetközben módosított néhány kirívó beszédszokást.

Itt a legfontosabb az *elvtárs* megszólítás fölcserélése a régi, 1951-ig használt *bajtárs* formulával. Az első pillanatban lehetetlennek tűnő váltás viszonylag rövid idő alatt problémamentesen lezajlott (a köznyelvben az *elvtárs* kiszorulása már korábban megkezdődött, mint a hadseregnél). Ugyancsak változott a dicséretnél, kitüntetésnél, előléptetésnél egykor használatos volt *A dolgozó népet szolgálom* formula. A *Hazámat szolgálom* lépett helyébe. Velük egy sor alaki előírás (a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa, az MSZMP, a Minisztertanács elnöke, az Internacionálé stb.) a denotátum megváltozása, a szimbólum elavulása miatt elmaradt, illetve módosult. Mindezeknek a külsődleges tényeknek további referenciális átalakító hatására lehet fölkészülni (eskü, katonai dalok, laktanyaelnevezések, egyéb szimbólumok stb.). S jó okunk van azt is föltételezni, hogy ezek az átalakulások a mindennapi katonai nyelvezetet is megváltoztatják.

A módosított szolgálati szabályzat 36. pontja értelmében: „A fegyveres erőknél a katonák között a hivatalos szóbeli és írásos érintkezés során a „bajtárs” megszólítást és az önözést kell alkalmazni.” Ez így rendjén is van, a két udvarias, nem tegező megszólításforma: önözés, magázás közül a legudvariasabb, legműveltebb a Széchenyi István által következetesen használt és terjesztett *önözés*. (Akkor is így van ez, ha sokan az önözést tartózkodónak, illemdőnek, túlzottan úriasnak tartják, vidékiek számára pedig szinte a mai napig idegenszerű megszólításforma.) A honvédségben tehát továbbra is az önözés dívik: „Ön, honvéd bajtárs”. Nem használva a névmási formát: „Hadnagy bajtárs! Szőke honvéd jelentem [Önnek], hogy parancsára megjelentem.” Névmási formával: „Főhadnagy bajtárs, Szabó tizedes jelentem, Halász alezredes bajtárs hivatja Önt”.

Mindehhez csak annyit lehetne még hozzátenni, hogy a parancsadás nyelve (mint minden katonaságnál, fegyveres testületnél) a rövid vezényszók, parancsok alkalmával a felszólító tegező forma. S ez ebben az esetben nem udvariatlanság, hanem a nyelv ősi, felszólító, felhívó funkciójából ered.

Pl. **Önöző forma**
Jánosi honvéd, lépjen ki!

Tegező forma
Jánosi honvéd! 2 lépést előre lépj!

Számos esetben nincs is választás önöző, illetve tegező forma között. A rövid vezényszavak ilyen természetűek: pl. Támponttól *nyitódj!*, Balra *igazodj!*, Vigyázz! *Takarás!*, Ezred, *vigyázz!* Fogadás *középről!* Tisztelegj!, Ezred, *vigyázz!* Lábhoz!, Fel, *vigyázz!*, Pihenj, *ülj le!* stb.

A szabályzatok, illetve az ismeretterjesztő-leíró munkák nyelvében különösebb nyelvi hagyományok nem jelennek meg. A honvédség múltjának kutatása, terminológiájának magyarosítása során természetesen fölleveníthetők régi bevált terminusok. Ilyen a már most megszokottá vált *bajtárs*.

Az elmúlt negyven évben nemcsak a vallási, polgári hazafias terminológia, hanem a magyar honvédségi terminológia is részben elpusztult; ezek föllevenítésére tudományos kutatások szükségeseek.

A Katonai lexikonban egyébként a 6000 címszó között néhány történelmi katonai szakszó is helyet kapott. Benne van a *bajtárs* és a *bajársiasság* szó (ez utóbbi kicsit kellemetlen minősítéssel: „A szocialista

államok hadseregeiben a bajtársiasság eszmei tartalma a szocialista haza és az egész szocialista közösség szabadságának, függetlenségének védelmében fejeződik ki" 55.l.), valamint sok más történelmi szakkifejezés: *buzogány, csicskás, dárda, divízió, dumdum, durrancs, flinta, gázharc, hajdúk, határvadász, huszárság, kopja, levente, mellvért, obsziós, pallos, páncéling, páncélvadász, puffancs, regiment, regruta, röppentyű, sarzsi, sisak, szabadcsapatok, szakállas puská, szállásmester, toborzás, trén, vértetzet, vezér, zsold, zsoldos* stb.

Összefoglalás

A szabályzatnyelvben is előfordulnak közhelyek, és megfigyelhető a túlpolitizáltság, mégis ez inkább az ismeretterjesztő katonai szakirodalmat jellemzi. Mivel ezek jutnak el leginkább a nagyközönséghez, csökkentik a honvédség népszerűségét. A közhelyek jórésze a rendszerváltás előtti politikai szleng (nyelvhasználat) kelléktárából való. A terminológia azóta elavult, sok megmosolyogtató nyelvi produktum maradt fenn a könyvekben.

A közlési szándékok tartalomelemzéssel történt megvizsgálása a MI-ŐK szembenállás (szocializmus-imperializmus) nyelvi sémáit tárta fel. A hatalom nyelvének elemzése az előírt és szabályzatban rögzített önözésen kívül a parancsoló-felszólító tegezésre is felhívta a szabályzatalkotók figyelmét.

A nyelvi hagyományok körében további kutatásokra lesz szükség, mert a katonai nyelvi hagyományok csak esetlegesen és hézagosan jelennek meg az elemzett művekben.

A kisebb módosítások ellenére alapvetően régi szemlélet és terminológia tükröződik a szabályzatok és az ismeretterjesztő munkák nyelvében. Saját és új katonai nyelvre van szükség, nyelvi paradigmaváltásra, amelyet az alapvetően új szemlélet és még inkább a nyelvi hagyományok tudományos kutatásának eredménye táplálhat. A jövőben nem mellőzhető esetleg már menetközben a szociolingvisztikával és nyelvműveléssel foglalkozó nyelvész bevonása sem.

Filológia

Egy kommunikációelméleti kérdés

A Biblia egy szövegrészének értelmezési problémái a fordítások tükrében (Ján. 21:15–17)

NÉMETH ZSOLT

Az ember mint társaslény a többi emberrel, a társaival kapcsolatát a kommunikáció által tartja fenn. Bármerre megyünk, bármit teszünk, állandóan jelekkel találjuk szemben magunkat. A dolgok sokszor a kódoló akaratától függetlenül is, jelhelyzetbe kerülve, jelként funkcionálnak a dekódolás folyamatában. Gondoljunk csak például Pilinszky Négysorosának utolsó előtti sorára:

„Égve hagyta a folyosón a villanyt”.

Egy spontán, valószínűleg nem közlő szándékkal bíró jelenség, a lámpa égvehagyása a jel, mely arra utal, hogy valaki jelen volt, de már nincs ott. A kontextustól függően a vevő számára ennek különböző üzenetei lehetnek. Tehát PIERCE első trichotómiai tipológiája szerint, egyszeri jelként, itt is egy információátadásról van szó (C. S. PIERCE: A jelek felosztása. in: A jel tudománya, Gondolat, Bp. 1975. 28.p.). Kommunikációról akkor beszélünk, ha a folyamat mindkét oldalról – az adó és a vevő részéről is – szándékoltan jön létre.

A könyvek közlemények, melyek leírt információkat közvetítenek. A Szent Biblia az a közlemény, melyen keresztül Isten tudtára adja teremtményeinek, az embereknek az Ő akaratát, információkat ad önmagáról, a világról, az emberről és kapcsolatukról. Az Igét olvasva nem is gondolnánk, hogy milyen sok kommunikációelméleti kérdést vetnek fel versei.

Vajon mindig azt értjük-e a benne foglaltakon, ami megfelel a kódolás szándékának? Erre a kérdésre a Bibliában is megtaláljuk a választ: „Akinnek van füle hallja” (Mát. 11:15). Vagyis nem mindig. Mit is jelent ez?

Aki ismeri azt a kontextust, melyben a közölt hír az eredeti közlési célnak megfelel, annál megvalósul a „hallás”, vagyis a referenciális funkció (Jakobson: Hang-jel-vers. Gondolat, Bp. 1969. 211.-257. p.). Hogy ki az, akinél ez létrejön, az az Újszövetségből egyértelműen kitűnik: „Aki cselekszi az én mennyei Atyám akaratát” (Mát. 7:21).

Mégis, sokszor keresztény emberek is eltérően értelmezik a benne megfogalmazottakat. Jelen dolgozat egy kis igerész kommunikációelméletileg kimutatható tömeges félreértésével foglalkozik. Az igazolás során nem támaszkodok a régebbi korok bibliafordításaira és nyelvtörténeti adatokra sem. Céлом a ma használatban lévő fordítások és az eredeti szöveg jelentéstani összevetése. A Bibliából vett magyar nyelvű idézeteket a Károlyi Gáspár-féle fordításból írtam ki (a bibliográfiai adatokat lásd az irodalomjegyzékben). Ennek az ígehelynek ilyen szempontú tudományos vizsgálatáról tudomásom szerint még semmilyen publikáció sem született, bár a Római Katolikus Egyház bibliaértelmezésében ez a rész az egyik olyan sarkalatos pont, mely körül a történelem során rengeteg vita alakult ki (lásd később). Ennek megfelelően sok tanulmányt bocsátottak közre a szöveg értelmezését tekintve, de jelen ismereteim szerint egyik sem foglalkozik olyan aspektusból a problémával, mint ez a dolgozat.

A János evangéliuma 21. rész 15–17-es versében a következőket találjuk:

„15. Mikor aztán megebédélének, monda Jézus Simon Péternek: Simon, Jónának fia: jobban szeretsz-é engem ezeknél? Mondta néki: Igen, Uram, te tudod, hogy szeretlek téged! Mondta néki: Legeltesd az én bárányaimat!
16. Mondta néki ismét másodszor is: Simon, Jónának fia, szeretsz-é engem? Mondta néki: Igen, Uram, te tudod, hogy én szeretlek téged. Mondta néki: Őrizd az én juhaimat!
17. Mondta néki harmadszor is: Simon, Jónának fia, szeretsz-é engem? Megszomorodék Péter, hogy harmadszor is mondotta vala néki: Szeretsz-é engem? És monda néki: Uram, te mindent tudsz, te tudod, hogy én szeretlek téged. Mondta néki Jézus: Legeltesd az én juhaimat!”

A fenti részt olvasva nem egészen értettem, hogy mi ezekkel a kérdésekkel Jézus szándéka. Mit akar mondani velük? Azt, hogy Péter igazán szereti-e őt? A magyar szövegből egyértelműen úgy látszik, a válasz: igen.

Ha ez így van, akkor számomra értelmetlennek tűnt a kérdés háromszori feltevése. Mivel nem ismertem azokat a magyarázatokat, melyeket az államilag elismert egyházak tanítottak, viszont hallottam eléggé homályos feltevéseket az eredeti szövegnek a fordításoktól való különbözőségét illetően, ezért utánanéztem a Nestle-Aland által összeállított általánosan elismert görög nyelvű Újszövetségben (Nestle-Aland: Novum Testamentum Graece, Deutsche Bibelgesellschaft Stuttgart, 1983).

Döbbsenten tapasztaltam, hogy ott a magyar fordítástól lényegében eltérő szövegrész található. Ez a lényegi kérdés – melyre az egész szövegrész épül – a *szeret* szónak a görög nyelvben való különböző jelentései.

A magyar nyelvben a *szeretet* szóval egy fogalmat jelölünk, mely fogalomnak kifejezésére csak ez az egy szó áll rendelkezésünkre. A Magyar szinonimaszótár (Akadémiai K., Bp. 1978) ugyan e szó szinonimájaként megadja még a *szerelm* szavunkat, ezt azonban ma nem ebben az értelemben használjuk. A görög nyelvben két alakilag teljesen különböző szó felel meg a szeretetnek, mivel ebben a kultúrában, ahogy a héberekében is, magának a szeretetnek a fogalma is két részre oszlik (lásd később).

A fent említett igehelyen a magyar fordításban mindhárom kérdés ugyanúgy hangzik el, s a válasz is azt mutatja – mely szintén mindhárom esetben azonos –, hogy Péter és Jézus szemantikai univerzuma fedi egymást, s Péter válasza ezért: igen. Ebből következik is, hogy már a kérdés harmadszori feltevésekor Péter megszomorodik szívében, hogy Jézus miért kérdezi tőle ennyiszor ezt. Talán nem hiszi el neki, hogy az igenlő válasz megfelel a valóságnak? Természetesen nem erről van szó.

A kérdések és a válaszok más-más szóval történnek. Az egyik szó az isteni jellegű szeretetet fejezi ki – melyet a görögben az ἀγάπη szóval jelölnek –, a másik az emberit – melyet a görögben a φιλέω szóval jelölnek. Az isteni szeretet milyenségét Pál apostol a Korinthusiakhoz írt első levelének 13. részében – közismerten a Szeretet-himnuszban – fogalmazza meg:

„1. Ha embereknek vagy angyaloknak nyelvén szólok is, szeretet pedig nincsen én bennem, olyanná lettem, mint a zengő érc vagy pengő cimbalom.
2. És ha jövődőt tudok is mondani, és minden titkot és minden tudományt ismerek is, és ha

egész hitem van is, úgyannyira, hogy hegyeket
mozdíthatok ki helyökről, szeretet pedig nincsen
énbennem, semmi vagyok.

3. És ha vagyonomat mind feléltem is, és ha
testemet tűzre adom is, szeretet pedig nincsen
énbennem, semmi hasznom abból.

4. *A szeretet hosszútűrő, kegyes, a szeretet nem
irigykedik, a szeretet nem kérkedik, nem fuvalkodik
fel,*

5. *Nem cselekszik égtelenül, nem keresi a maga
hasznát, nem gerjed haragra, nem rójja fel a go-
noszt,*

6. *Nem örül a hamisságnak, de együtt örül az
igazsággal,*

7. *Mindent elfedez, mindent hiszen, mindent remél,
mindent eltűr.*

8. *A szeretet soha el nem fogy:* de legyenek bár
jövendőmondások, eltöröltetnek; vagy akár
nyelvek, megszűnnek; vagy akár ismeret, eltöröl-
tetik.

9. Mert rész szerint van bennünk az ismeret,
rész szerint a prófétálás:

10. De mikor eljő a teljesség, a rész szerint való
eltöröltetik.

11. Mikor gyermek valék, úgy szóltam, mint
gyermek, úgy gondolkodtam, mint gyermek, úgy
értettem mint gyermek: minekutána pedig fér-
fivá lettem, elhagytam a gyermekhez illő dol-
gokat.

12. Mert most tükör által homályosan látunk,
akkor pedig színről-színre; most rész szerint van
bennünk az ismeret, akkor pedig úgy ismerek
majd, a mint én is megismerttettem.

13. Most azért megmarad a hit, remény, szeretet,
e három; ezek között pedig legnagyobb a szeretet."

Ez a szeretet az élet teljes odaadását jelenti a másíknak:

„Nincsen senkiben nagyobb szeretet annál, mint-
ha valaki életét adja az ő barátaiért." (Ján.
15:13)

Itt is az ἀγάπη-ről van szó. Ez az „isteni szeretet" fogalom elsődlegesen nem érzelem, sőt annál sokkal
több összetevőt tartalmaz, *transzcendens a szó isteni értelmében* – pl. Ján. 5:42; Ján. 2:5. A másik – az
„emberi szeretet" fogalom – profán jelentésármialatot tartalmaz, ez érzelmi és etikai jellegű – Mát. 10:37;
Mát. 23:6; Luk. 20:46; Ján. 12:25. – (A Patristic Greek Lexicon. Oxford University Press, 1961.).

Az „emberi szeretet" szóból – φίλέω – képezik a barát szót is – bibliai idézetek alapján
ApCsel. 10:24; 19:31; Jak. 4:4 –, és képezik belőle a *szeretevendégség* szót – Róm. 12:13; Tit. 1:8; Zsid. 12:13
–, de képezik belőle a csók szót is – Mát. 26:48; Mk. 16:44; Luk. 22:47; Luk. 7:45; Luk. 22:48.

Az eredeti szövegben Jézus szó szerint ezt kérdezi:

„15. Ὅτε οὖν ἠρίστησαν λέγει τῷ Σίμωνι Πέτρῳ ὁ Ἰησοῦς· Σίμων Ἰωάννου, ἀγαπᾷς με πλεον τούτων; λέγει αὐτῷ· ναὶ κύριε, σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε. λέγει αὐτῷ· βόσκει τὰ ἄρνια μου.”

„15. Mikor aztán megebedélének, monda Jézus Simon Péternek: Simon, Jónának fia: jobban szeretsz-e engem ezeknél? Monda néki: Igen, Uram, te tudod, hogy szeretlek téged! Monda néki: Legeltesd az én bárányaimat!”

A görög szövegben látjuk, hogy a kérdés az, hogy Péter isteni jellegű szeretettel szereti-e Jézust. A 15. versben az ἀγαπᾷς szó után a πλεον szó áll, mely a πολὺς 'sok' számnév középfokú alakja. Tehát itt Jézus nemcsak arra kíváncsi, hogy e szeretet isteni jellegű-e, hanem a középfokból – *jobban*-nak fordíthatjuk – kiderül arra utal, hogy előrehaladottabb-e az isteni szeretetben Péter a többiekénél. A válasz:

„ναὶ κύριε, σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε.”

„Igen, Uram; te tudod, hogy szeretlek téged!”

A magyar szövegből azt látjuk, hogy Péter ugyanarra a *szeretet* szóra, amelyre Jézus kérdezett, igennel válaszol. A görög szövegben viszont Jézus ἀγαπάω-val kérdez, de Péter φιλέω-val válaszol.

Rögtön szembetűnik, hogy csak akkor igenlő Péter válasza, ha az ἀγαπάω és φιλέω szavak teljes szinonimák. Ez azonban nem igaz, mert nem olyan különböző hangalakú szavakról van szó, melyek azonos jelentésűek, hanem olyanokról, amelyek *csak rokon* jelentésűek. Akkor mit jelenthet a ναὶ κύριε? A magyar fordítás „Igen, Uram”-mal fordítja – vagyis ez is alátámasztja az igenlő választ. Ez azonban a fent említettek alapján nem helytálló. Akkor miről is lehet szó? A ναὶ szó a görögben nemcsak 'igen'-t, hanem 'valóban'-t is jelent. Péter ezzel azt fejezi ki, hogy belátja a kérdés jogosságát, vagyis hogy a probléma *valóban* fennáll. Tehát „Valóban, Uram, én emberileg szeretlek téged”.

A szó jelentésének súlyát az első kérdésnél azonban még nem érzi. A 16. versben az első pillanatban úgy tűnik, hogy ugyanaz a kérdés hangzik el. Hasonlítsuk össze a 15. verssel. A 16. versben ezt olvashatjuk:

„16. λέγει αὐτῷ πάλιν Δεῦτερον· Σίμων Ἰωάννου, ἀγαπᾷς με; λέγει αὐτῷ ναὶ κύριε, σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε. λέγει αὐτῷ ποιμαίνει τὰ πρόβατά μου.”

„16. Monda néki ismét másodszor is: Simon, Jónának fia, szeretsz-e engem? Monda néki: Igen, Uram, te tudod, hogy én szeretlek téged. Monda néki: Órizz az én juhaimat!”

A kérdésnél és a feleletnél a 15. versben a mondanivaló alapjául szolgáló szavak itt is különböznek egymástól. Ha jobban megnézzük azonban a 16. verset, látjuk, hogy hiányzik a πολὺς számnév középfokú alakja, a πλεον. Tehát itt Jézus már nem arra kérdez, hogy előrehaladottabb-e Péter az isteni természetű szeretetben, hanem arra, hogy a szeretet, mely Péterben van, isteni jellegű-e egyáltalán.

A 17. vers a következőképp hangzik:

„17. λέγει αὐτῷ τὸ τρίτον·
Σίμων Ἰωάννου, φιλεῖς με;
ἐλυπήθη ὁ Πέτρος ὅτι εἶπεν
αὐτῷ τὸ τρίτον· φιλεῖς με;
καὶ λέγει αὐτῷ· κύριε,
πάντα σὺ οἶδας, σὺ γινώσκεις
ὅτι φινῶ σε. λέγει αὐτῷ [ὁ
Ἰησοῦς] βόσκε τὰ πρόβατά
μου.”

„17. Monda néki harmadszor is: Simon, Jónának fia, szeretsz-e engem? Megszomorodék Péter, hogy harmadszor is mondotta vala néki: Szeretsz-e engem? És monda néki: Uram, te mindent tudsz, te tudod, hogy én szeretlek téged. Monda néki Jézus: Legelted az én juhaimat!”

Az előző két kérdést a 17. versben létrejövő megvilágosítás miatt tette fel Jézus. Itt ugyanis a kérdés már nem az αγαπάω szóval hangzik el, hanem Jézus azt kérdezi, hogy akkor emberi szeretettel – φιλέω-val – szereti-e Őt Péter. Vajon miért nem αγαπάω-val kérdez Jézus?

Ha megfigyeljük az előző két verset, fokozatosságot látunk bennük – az ἀγαπᾷς πλεον és az ἀγαπᾷς különbségét tekintve. A harmadik kérdés pedig e fokozatosság következményeként létrejövő konzekvens kérdés. Ez a rész rögzíti rávezető kérdés formájában Péternek a Krisztushoz való viszonyát. A válasz megegyezik a kérdezett szóval, de még előtte tényként közli az Ige, hogy Péter szíve megszomorodott. Vagyis Jézus e kérdések által vezeti rá Pétert arra, hogy döbbenjen rá, milyen lényeges pont az Istenhez való viszonyban, hogy szeretete hitével párhuzamosan egy más dimenzióban létezzen. Ennek eredménye, hogy Péter – mikor „megnyílnak szemei”, és rájön a probléma fontosságára – megszomorodik a szívében, hiszen látja, hogy nem tud mást mondani: az igazság az, hogy még emberi szeretettel szereti Őt. Ennek ellenére az Isten Fia mindhárom kérdés után rábízta a gyülekezet vezetését. Hogy miért? Mert pontosan tudta, hogy a megtérés és újjászületés eredménye és velejárója az isteni jellegű szeretet kitöltése az emberre a Szent Szellem által (Róm. 5:5).

A Lukács-evangélium 22. részének 32. versében meg is mondja Péternek a Názáreti, hogy majd ha idővel megtér, ő erősítse barátait. Péternek is szüksége volt a teljes megtérésre ahhoz, hogy ἀγάπη-val szeressen. Jézus tudta, hogy mivel imádkozott érte, Péter megtér, mert imája meghallgatásra talál.

A görög szöveget látva tehát kitűnik, hogy a kérdés háromszori feltevése nem a válasz többszöri elismertlésével történő bizonyítása végett hangzik el. Jézus így a fokozatokkal érzékeltetve mutatja be a helyzetet.

A fentiekből látszik, hogy a magyar fordításban közöltek nem tartalmazzák az eredeti mondanivalót. Ez információvesztés, melyet a következő táblázattal érzékeltethetünk:

	Jézus	Péter
Görög	I. ἀγαπᾷς με πλέον? II. ἀγαπᾷς με? III. φιλεῖς με?	φιλῶ σε φιλῶ σε φιλῶ σε
Magyar	I. szeretsz? II. szeretsz? III. szeretsz?	szeretlek szeretlek szeretlek

Mivel az Evangéliumok Isten kijelentett Igéjét tartalmazzák, azok számunkra is jelentést hordoznak. Ahhoz, hogy itt a referenciális funkció (lásd Jakobsonnál) megvalósulhasson, nem elég a közös kódrendszer ismerete – a fordításoknál tehát az adott nyelvnek valamilyen szintű ismerete –, hanem azt azonosan is kell értelmezniük a dekódolóknak, hogy létrejöheszen ugyanaz az üzenet. Ha azonban a vevő nem azt érti a mondottakon, amit a közlő kifejezni szándékozott, akkor kommunikációs zajjal állunk szemben. Nos, ebben az esetben miről lehet szó?

Első lehetőség: A fordító vagy a fordított nyelvet vagy azt a nyelvet, amelyre fordított, nem ismeri a lefordításhoz szükséges szinten. Mivel megnéztem a magyar protestáns és katolikus, régebbi és újabb bibliafordításokat is (vö: irodalomjegyzék), s mindegyiknél ugyanezt tapasztaltam, kétségeim eloszlátása végett idegen nyelvű bibliafordításokat is átnéztem.

Az alábbiakban közlöm az általam vizsgált idegen nyelvű fordításokat:

1. Vulgata

„15. Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro
Jesus: Simon Joannis *diligis* me *plus* his? Dicit ei:
Etiam, Domine, tu ocisquia amo te dicit ei:
Pasce agnos meos.

16. Dicit ei iterum: Simon Joannis, *diligis* me?
Ait illi: Etiam, Domine, tu scis quia amo te.
Dicit ei: Pasce agnos meos.

17. Dicit ei tertio: Simon Joannis, *amas* me?
Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio:
Amas me? et dixit ei: Domine, tu omnia nosti
tu scis quia amo te. Dixit ei: Pasce oves meos.”

(In: Aloisius Grammatica Bibliorum Sacrorum Juxta Vulgatum
Clementinam, Nova Editio, MCMLI.)

2. Szlovák:

„15. Keď si zjedli, riekol Ježiš Šimonovi Petrovi: Šimon, syn Jonášov, *miluješ* ma *väčšmi* ako tito? Odpovedal Mu: A'no, Pane, Ty vieš, že Ťa *milujem*. Riekol mu (Ježiš): Pas mojich baránkov!

16. Po druhý raz spýtal sa ho zase: Šimon, syn Jonášov, či ma *miluješ*? A on Mu odpovedal: A'no, Pane, Ty vieš, že Ťa *milujem*. Riekol mu: Pas moje ovečky!

17. Aj po tretí raz sa ho spýtal: Šimon, syn Jonášov, či ma *miluješ*? Peter sa zarmútil, že sa

ho po tretí raz spýtal: Či ma miluješ? a odpovedal Mu: Pane, Ty vieš všetko! Ty vieš, že Ťa milujem. Riekol mu Ježiš: Pas moje ovečky!"

(Nova Zmluva a Zalmj, Vydala Slovenska Evanjelická Cirkev A.V. V CSSR, 1984.)

3. Angol

„15. After breakfast, Jesus said to Simon Peter, 'Simon son of John, do you love me more than all else?' 'Yes, Lord,' he answered, 'you know that I love you.' 'Then feed my lambs', he said.

16. A second time he ask 'Simon son of John, do you love me?' 'Yes, Lord, you know I love you.' 'Then tend my sheep.'

17. A third time he said, 'Simon son of John, do you love me?' Peter was hurt that he ask him a third time, 'Do you love me?' 'Lord,' he said, 'you know everythinge you know I love you.' Jesus said 'Feed my sheep.'

(The New English Bible, Oxford University Press Cambridge University Press 1970.)

4. Német

„15. Als sie gegessen hatten, sagte Jesus zu Simon Petrus: Simon, Sohn des Johannes, *liebst* du mich *mehr* als diese? Er antwortete ihm: Ja, Herr, du weißt, daß ich dich *liebe*. Jesus sagte zu ihm: Weide meine Lammer!

16. Zum zweitenmal fragte er ihn: Simon, Sohn des Johannes, *liebst* du mich? Er antwortete ihm: Ja, Herr, du weißt, daß ich dich *liebe*. Jesus sagte zu ihm: Weide meine Schafe!

17. Zum drittenmal fragte er ihn: Simon, Sohn des Johannes, *liebst* du mich? Da wurde Petrus traurig, weil Jesus ihn zum drittenmal gefragt hatte: Hast du mich *lieb*? Er gab ihm zur Antwort: Herr, du weißt alles; du weißt, gab ich dich *liebhabe*. Jesus sagte zu ihm: Weide meine Schafe!

(Einheitsübersetzung der Heiligen Schrift DIE BIBEL, Psalmen und Neues Testament Ökumenischer Text, Katholische Bibelanstalt, Stuttgart)

A Vulgátát kivéve az adott idegen nyelvű fordításokban is a magyarokéhoz hasonló tévedést látunk. A Vulgata szövegének először elolvasásakor azt tapasztaljuk, hogy a görögéhez hasonlóan itt is két különböző szót találunk a „szeretet” fogalmának meghatározására. Én azonban megnéztem a Latin nyelv szótárát (összeállította: Dr. Finály Henrik, Bp. 1888, Franklin), és megkerestem az *amo* és a *diligo* szavak jelentését, melyek a latin fordításban a *φιλέω* és *ἀγαπάω* szavak helyén állnak.

Az *amo*, mely a *φιλέω* fordítása a Vulgátában, a fenti szótár alapján elsősorban a 'feleséget, fiát, hazáját, emberi dolgokat szeretni' jelentéssel bír, de jelenti az istenek szeretetét is. A *diligo*, mellyel az *ἀγαπάω* szót fordították, 'kiszemelni, kiválasztani, szeretni' és néha az 'érzékileg szeretni' jelentéstartalmat

is hordozza. A fentiekből kitűnik, hogy bár e két szó egymásnak nem teljes szinonimája, mégis az eltérés jellege más, mint a görögben. A dolgozat elején viszont már megállapítottuk, hogy az ἀγαπάω és φιλέω olyan különböző hangalakú szavak, melyek összefüggő, de nem azonos, illetve hasonló jelentéssel bírnak. A fordítói szándékot itt még láthatjuk, de a fordítás nem egyenértékű az eredeti szöveggel. Mivel az előzőekből kitűnik, hogy a félrefordítás nem egyedi eset, így az első lehetőséget egyértelműen ki lehet zárni.

Tettem egy próbát, hogy ugyanennek a görög nyelvű szövegnek a fordítása a gyakorlatban hogyan történik. Ezért megkértem egy ógörög szakos hallgatót (p.c.), hogy fordítsa le ezt a szöveget. Az általa készített fordítás a következő:

„15. Mikor tehát megebédelték, azt mondja Jézus Simon Péternek: Simon, Jónának fia, jobban szeretsz-e engem, mint *őker*? Azt mondja neki: Uram, te tudod, hogy szeretlek téged. Azt mondja neki: Tápláld az én báránykáimat!

16. Újra azt mondja neki másodszor: Jónának fia, Simon, szeretsz-e engem? Azt mondja neki: Ó, Uram, te tudod, hogy igazán szeretlek téged. Mondja neki: Őrizd az én birkáimat.

17. Mondja neki harmadszor: Jónának fia, Simon, szeretsz-e engem? Péter megszorodott, hogy harmadszor is mondja neki: szeretsz-e engem? És mondja neki: Uram, te mindeneket tudsz, te tudod, hogy szeretlek téged. Mondja neki Jézus: Legeltesd az én bárányaimat!”

A fenti fordításban még több hibát figyelhetünk meg. A fordító ugyan érzekelte a különbséget, amiről szóban tájékoztatott is. Elmondása szerint azonban ő nem rendelkezik a kontextus olyan ismeretével, amellyel pontos fordítást tudna adni. Ez érthető is, mivel a fordítandó nyelvben szereplő jelentések nincsenek meg megfelelő árnyalatban a célnyelvben. És ez a *második lehetőség*:

Felmerül a kérdés, hogy ebben az esetben mit lehet tenni. Gondoljunk például Mallarmé verseire, melyeket magyarra lefordítani szintén nagyon nehéz. Egy közismert irodalomtörténésztől, dr. Fried Istvántól hallottam (p.c.), hogy Mallarmé verseivel nem is érdemes annak foglalkozni, aki nem ismeri elég mélyen a francia nyelvet, mert a verseiben lévő szavak értelmezési lehetőségei a megfelelő magyar szavak alapján egyáltalán nem tűnnek ki. Akkor tényleg nem érdemes vele foglalkoznunk?

Ez Mallarmé esetében még megoldásként szóba jöhet, viszont a Biblia esetében nem. A Biblia, az Újszövetség, János evangéliuma nemcsak egy szűk elit körhöz, hanem a világ összes emberéhez szól. Véleményem szerint ilyen esetben a tartalom sokkal fontosabb, mint a vers ritmikai jellege – bár a Biblia verseiről lévén szó, ilyenről kevésbé beszélhetünk –, tehát a szó jelentését pontosan körül kellene írni. Az információ így nem sérülne a közlésfolyamat során. Elkészítettem egy általam helyesnek vélt fordítást, melyet az alábbiakban meg is adok:

„15. Mikor aztán megebédelték, azt mondta Jézus Simon Péternek: Simon, Jónának fia, előbb vagy-e irántam az *isteni szeretetben* a többiekénél? Mondta Neki Péter: Valójában Uram, Te tudod, hogy én *emberi szeretettel* szeretlek Téged. Mondta neki Jézus: Legeltesd az én bárányaimat.

16. Ismét mondta neki másodszor: Simon, Jónának fia, *isteni szeretet van-e benned* irántam? Mondta Neki Péter: Valójában Uram, Te tudod,

hogy én *emberi szeretettel szeretlek* Téged. Mondta neki Jézus: Őrizd az én juhaimat.

17. Ezért mondta neki Jézus harmadszor: Simon, Jónának fia, *emberi szeretettel szeretsz* engem? Megszomorodott Péter a szívében, hogy harmadszorra azt mondta neki: *emberi szeretettel szeretsz* engem? Valójában – mondta Péter – Uram, Te mindent látsz, Te tisztában vagy azzal, hogy *emberi szeretettel szeretlek* Téged. Mondta neki Jézus: Legeltesd az én bárányaimat.”

A 17. vers elején a 'τὸ' szót 'ezért'-nek fordítottam az értelmezés miatt. A Györkössy-Kapitánffy-Tegyei: Ógörög-magyar nagyszótár (Bp. 1990. Akadémiai K.) 'ὁ' szavának c pontjában a 'τὸ' szó mellett ez a jelentés is szerepel. Később ezt a szót mutató névmásként fordítom. Ilyen jelentéssel is bír. A 17. vers elején a τὸν csak a kérdés harmadszori tényére, s nem a kérdés harmadszori hasonló tartalmára utal.

A továbbiakban bemutatom, hogy e tévedés a történelem folyamán milyen következményeket vont maga után a Biblia értelmezésében.

A Római Katolikus Egyházban ma e szövegrész magyarázata a kérdés és felelet ismételtsére épül. Tanításuk szerint Jézus itt Péter háromszori megtagadásának megfelelően vezeklésképpen háromszor követeli a szeretet megvallását (Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás Szt. István Társulat Apostoli Szenszék Kiadó, Bp. 1982. 1239. p.). A megtagadás a János 18:17–27-ig tartó versekben található.

Az előzőekből kiderül, hogy ez egyáltalán nem helytálló álláspont, mert maga a kérdés és felelet ismételtsére épülő kiindulópont is hibás. Azonkívül sehol nem írja az Újszövetség, hogy bűneinkért vezekelni kellene, hiszen akkor Jézus megváltására nem lenne szükségünk. Akkor mindenki maga lenne képes megigazulni. Ez a Biblia mondanivalójával teljesen szembenáll (Zsolt. 49.).

ALOISIUS *Grammatica* című munkájában (lásd az idrodalomjegyzékben) minden bibliai igehely értelmezésének katolikus egyháztörténeti körülményeit megtaláljuk. Ebben olvasható, hogy II. Pius pápa értelmezte először hivatalosan ezt az igehelyet. Azért volt szükség a pápa által jóváhagyott hivatalos értelmezésekre, mert eltérő vélemények alakultak ki az adott igehely mondanivalója szempontjából.

A fennmaradt és köze is adott különböző értelmezések problematikája inkább az adott szövegek szintaxisán, mint a szavak jelentésén alapult. Pl. EKKARDI (I. Aloisius munkájában) is – hasonlóképpen a fentiekben megadott spontán fordításhoz – úgy értelmezte a 15. vers elejét, hogy azt kérdezi Jézus Pétertől: jobban szereti-e Őt, mint a többieket. Ha megvizsgáljuk a szó jelentését, akkor egyértelműen ki lehet zárunk azt a lehetőséget, hogy ez lenne a szöveg értelme. Azonkívül Jézus a következő versben a szeretet milyenségére és nem előrehaladottságának fokára kérdez rá. Épp a következő versekben megnyilvánuló fokozatosság és a szavak jelentése zárja ki Ekkardi értelmezésének helyességét. Ekkardi elképzelését XIII. Leó pápa az Immortale Dei című munkájában cáfolta meg.

Az 1869–70-es I. vatikáni zsinaton épp az igazolás megcáfolásának veszélye miatt a Mát. 16:17–19-es versének és Ján. 21:15–17-es versének újabb értelmezési lehetőségét katolikus teológusok számára megtiltották. Viszont az előzőekből, azt hiszem, nyilvánvalóan kitűnik, hogy a hivatalosan elfogadott katolikus értelmezés teljesen hibás az igehely szövegének pontos ismeretében.

Később stilisztikai vizsgálatokat hajtottak végre a János evangéliumán. Herbert Haag Bibliai lexikonában (Apostoli Szenszék könyvkiadója, Bp. 1989.) azt olvashatjuk, hogy az evangélium – pl. a szavak következtlen használata miatt – nem egységes. Sőt, a teljes stilisztikai következtlenység alapján feltételezik, hogy a János-evangélium legvége – épp a vizsgált rész – egy későbbi betoldás, úgy is mondhatnánk, apokrif irat.

Bizonyos voltam abban, hogy ez az adott igehelyet tekintve nem igaz, mivel a dolgozatom elején azt fejtegettem, hogy épp stilisztikailag és logikailag mennyire egymásra épül a szöveg. Vagyis retorikailag teljesen megszerkesztett, célirányos textus. Hogy állításomat igazolni tudjam, utánanéztam az egész Újszövetségben,

hogy milyen következetességgel vagy következetlenséggel használja az Ige az ἀγαπάω és a φιλέω szavakat.

E dolgozat keretében nem szándékozom kifejtetni az eredményeket az egész Újszövetségre vonatkozóan – ezt további feladatként megjelölöm –, viszont a János evangéliumára építve fogom igazolni hipotézisemet.

Először is két nagyon érdekes dolgot figyelhetünk meg. Istennek a felénk árasztott szeretetét a János evangéliuma mind az ἀγαπάω (Ján. 15:9; Ján. 17:26), mind a φιλέω (Ján. 5:20; Ján. 16:27,a) szóval jellemzi. Hogyan lehet ez, mikor azt állítottuk, hogy az isteni jellegű szeretet az ἀγάπη?

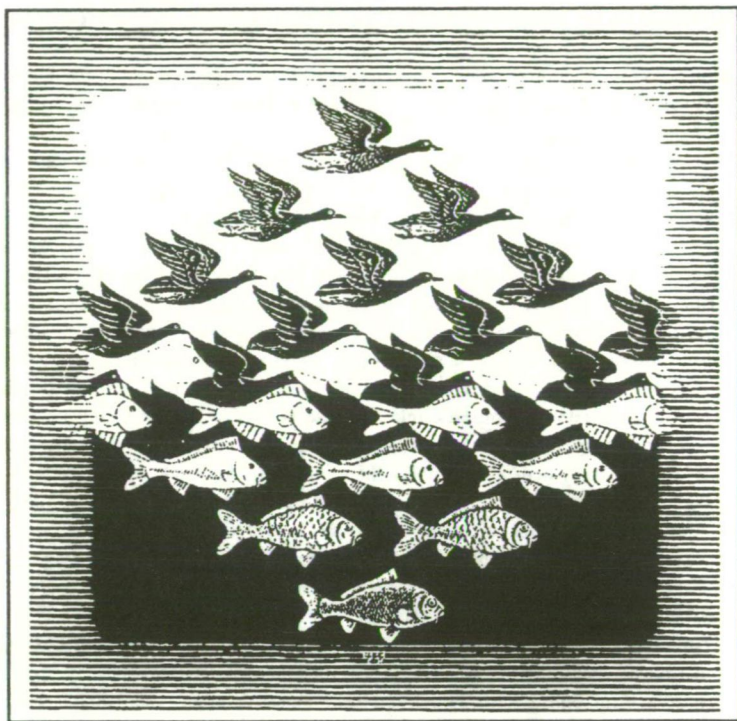
Isten azokat az embereket szereti φιλέω-val, akik Jézust ἀγαπάω-val fogadták el. Az ilyeneknek Isten a barátjuk – a görög φίλος-szal jelöli a barát szót (pl. Ján. 3:29). Ha az Ó- és Újszövetséget végigkövetjük, látjuk, hogy Isten az emberrel egy házassági kapcsolatban volt (pl. Hós. 2. – különös tekintettel a 18,19-es versre), mely Isten önzetlen, de a Sátánnal szemben való féltő szeretetére épült. A Sátántól való féltés szempontjából ilyen ez a szeretet, bár fő jellemzője nem ez, hanem a baráti kapcsolat. A φιλέω-szereteten azonban vannak különbségek, nemcsak fokot, hanem minőséget illetően is.

Jézus Krisztus szeretete az emberek felé egy esetet kivéve ἀγάπη-szeretet. A Bibliában több helyen találunk példát arra, hogy az emberek azt mondják, hogy más embert – pl. Lázárt, Mártát, Máriaát – φιλέω-val szeretett. Ezt azonban nem az Ige állítja, hanem mások mondják róla. Egyetlen igehely van arra, melyben az Ige maga jelenti ki, hogy Jézus Krisztus φιλέω-val szeret valakit, ez pedig Jézus szeretett tanítványa, János (Ján. 20:2). Máshol a János iránt való szeretete is ἀγάπη. Mivel az ἀγαπάω egy teljesen más dimenzióban létezik, így nem lehet párhuzamot vonni a φιλέω megnyilvánulásai és az ἀγαπάω között. Tehát az sem igaz, hogy a János-evangélium következtelen lenne e szavak használatában.

Ha végigkövetjük a János-evangélium 21. rész 15–17-es versének – vagyis a két szó értelmezésének – a kétezer év alatt bekövetkezett félreértését, mindjárt láthatjuk, hogy egy nem közvetlen kommunikációban létrejövő információsérülésnek milyen súlyos következményei lehetnek.

Véleményem szerint ehhez hasonló félreértések nemcsak egy egyház tanításában vannak, hanem minden olyan tanításban, amit nem a Szent Szellem jelentett ki, és nem is a Bibliából vesznek. Mivel a tanítások elfogadtatásához keresik az igei alapokat, és nem az Igéből kapják a tanításokat, így az Írás félreértése szükségszerű.

Sokszor halljuk a Bibliáról, hogy épp az benne a nagyszerű, hogy mindenki számára mást mond. Az emberek nagy többsége csodálatos irodalmi műnek tartja. Vizsgálgatják különféle szempontok szerint. Vannak, akik hívőnek hiszik magukat, de ugyanúgy, mint azok, akik nem hisznek igazságában, preconcepcióik alapján keresik saját elképzeléseikre a megfelelő válaszokat benne. Az Írás pedig azt mondja: „a betű megöl, a lélek pedig megelevenít” (2. Kor. 3:6). Itt nem emberi lélekről van szó, hanem szellemről. A lélek és szellem különbözőségét Pál az 1. Korinthusi levél 2. részének 10b–16 verseiben jól érzékelteti. (A Csia Lajos által fordított Újszövetségben eredeti szövegű fordítást találunk.) Az Ó- és Új Testamentumot nem irodalmi műnek szánták, bármekkora is a hatása az irodalomra. Maga a Biblia mondja a 2. Korinthusi levél 6. részének 6b versében, hogy akitet nem Isten vezet a megértésben, legyen annak az illetőnek bármekkora a lexikális tudása is, következtetéseit hiábavalókká lesznek. Olyan ez, mint amikor egy számítógépen olyan programmal próbálunk értelmezni egy másik szövegszerkesztő által megírt programot, mely vele nem kompatibilis. Ebben az esetben értelmetlen jelek jelennek meg a monitoron, mivel a program nem rendelkezik az értelmezés képességével. Azt mondja erről Jézus Krisztus: „Hálákat adok néked Atyám, mennynek és földnek Ura, hogy elrejtetted ezeket a bölcsék és értelmesek elől, és a kisdedeknek megjelentetted.” (Máté 11:25) Úgy gondolom, hogy Isten kijelentésének megértéséhez nem görögül kell tudni, hanem szorgalmasan keresni az igazságot, akkor is ha annak elfogadása első pillanatban túl nehéznek tűnik is, és saját elképzeléseinkkel ütközik. Isten szava mondja a bölcsességről: „a kik engem szorgalmasan keresnek, megtalálják” (Péld. 8:17b) és „Ha pedig valakinek közületek nincs bölcsessége, kérje Istentől” (Jak. 1:5a). Azonban, ha valaki saját elképzelését akarja igazolni a Biblia szavaival, és nem törekszik élő kapcsolatra a Szent Szellemmel, annak számára az igazság megtalálása nem is elsődleges szempont.

IRODALOM

- ALOISIUS: *Grammatica Bibliorum Sacrorum Juxta Vulgatam Clementinam*. Nova Editio, MCMLI.
 NAGY ÁRPÁD: *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely 1986.
 NESTLE-ALAND: *Novum Testamentum Graece*. Deutsche Bibelgesellschaft Stuttgart, 1983.
 R. JAKOBSON: *Hang, jel, vers*. Gondolat, Bp. 1969. 211–257. p.
Magyar szinonimaszótár. Akadémiai K, Bp. 1978.
 ALOISIUS: *Grammatica Bibliorum Sacrorum Juxta Vulgatam Clementinam*, Nova Editio, MCMLI.
 C. S. PIERCE: *A jelek felosztása*. In: *A jel tudománya*, Gondolat, Bp. 1975. 28.p.
A Patristic Greek Lexicon. Oxford University Press, 1961.
 DR. FINÁLY HENRIK: *A latin nyelv szótára*. Franklin Bp. 1888.
 GYÖRKÖSSY-KAPITÁNYFÉNY-TEGYEY: *Ógörög-magyar nagyszótár*. Bp. 1990. Akadémiai K.
 HERBERT HAAG: *Bibliai lexikon* Bp. 1989. Apostoli Szentszék Könyvkiadója.
Őszösvetségi és Újszövevényi Szentírás. Bp. 1982. Szt. István Társulat Apostoli Szentszék Kiadó.

A vizsgált magyar nyelvű fordítások

- Szent Biblia*. Magyar nyelvre fordította KÁROLYI GÁSPÁR, Kiadja a Magyarországi Református Egyház, Bp. 1959.
 Az Új Testamentum Csia Lajos fordítása szerint, Univerzális Bibliaiskola 1978.
Biblia. Szent István Társulat, Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Bp. 1982.

A vizsgált idegen nyelvű fordítások

- Nova Zmluva a Zalmu*, Vydala Slovenska Evanjelicka Cirkev A. V. V CSSR, 1984.
The New English Bible. Oxford University Press Cambridge University Press 1970.
Einheitsübersetzung der Heiligen Schrift DIE BIBEL. Psalmen und Neues Testament Ökumenischer Text, Katholische Bibelanstalt, Stuttgart

Szociolingvisztika

SZOCIO-MÁV szótár

SIMON EMESE

Mottó:

„Szegedig egy fél gyors” – avagy: mi félzavakból is...

Dolgozatomban azt vizsgálom, hogyan befolyásolja a beszélő társadalmi helyzete a konkrét szituációhoz kötött nyelvhasználatot. Sajátos beszédhelyzetben – ahogyan a mottó is sugallja: egy vasúti jegypénztár előtt – elhangzó megnyilatkozásokat dolgoztam fel, s a következő kérdésekre kerestem a választ:

- Ki hogyan kér vonatjegyet?
- Jellemző-e rá a „normatív” mondat szerkesztés?
- Ha igen, az ettől való eltérés hiba, egyéni nyelvhasználat, illetve gyakorlatlanság eredménye?
- Hogyan deformálja a sajátos „vasúti nyelvhasználat” az ehhez alkalmazkodni próbáló utas mondat szerkesztését?
- Igaz-e ebben az esetben is, hogy „nyelvhasználatának módjával mindenki egész valóját fejezi ki”?

(Szende Tamás: „A szó válsága” Gondolat Bp. 1979. 30.)

1990 októberében a szegedi nagyállomáson előre elkészített felmérő ívekre lejegyeztem 100 utazó megszólalását, majd megkérdeztem a lakóhelyüket, foglalkozásukat, életkorukat. (Érthető okok miatt – pénteki napon végeztem a felmérést, amikor sok egyetemista utazott haza hétvégére – az adatközlők túlnyomó része egyetemista.)

Mindezt összegezve a következőképpen csoportosítottam a megnyilatkozásokat:

ADATKÖZLŐK MEGOSZLÁSA								
NEM		KOR			LAKÓHELY		FOGLALKOZÁS	
SZERINT								
férfi (1)	nő (2)	jel	év	%	[V] város	[F] vidék	egyetemisták, (e) főiskolások (f)	
42%	58%	A	0 – 10	0%	90%	10%		50%
		B	10 – 15	1%			fizikai dolgozók	17%
		C	15 – 20	8%				
		D	20 – 30	58%			szellemi dolgozók	13%
		E	30 – 40	16%				
		F	40 – 50	9%			nyugdíjasok (ny)	10%
		G	50 – 60	4%			közép- és ált. iskolások (t)	10%
		H	60 – 70	4%				

A megnyilatkozások tartalma lényegileg azonos, ezért összehasonlíthatók a szerkesztettség, kifejezési eszközök, időtartam szempontjából. Az összehasonlításhoz feltételeztem egy olyan menetjegykérési formát, amely minden szükséges információt tartalmaz; ezt neveztem *teljes kérdésnek*.

Mit értek szükséges információn:

1. A jegy típusa (teljes árú, kedvezményes)
2. A jegy mennyisége
3. A vonat típusa (személy-, gyors- vagy expresszvonat)
4. A vonat típusán belül:
 - a) első vagy másodosztály
 - b) dohányzó vagy nemdohányzó ülke
5. Célállomás

Feltételeztem olyan, információ szempontjából másodlagos elemeket is, amelyek az információkkal együtt alkotják a teljes kérdést:

6. A kérdés kifejezése (állítmány a mondatban: „kérek”; udvariassági formula: „legyen szíves”;
7. Köszönés

Tehát egy teljes kérdés, melyet további vizsgálódásaim alapjának tekintettem, pl. így szól:

– Jó napot (7), kérek (6) egy (2) teljes árú menetjegyet (1) személyvonat(r)a (3) másodosztályra (4) Budapestig (5).

Csak az ettől eltérő igényt kell bejelenteni, az osztályra (4/a,b), illetve a jegy típusára (1) utalás el is maradhat; a másodosztály és a teljes árú menetjegy jelöletlensége által jelölt, amit a hosszú időn át kialakult vasúti gyakorlat és az adott szituáció tett egyértelművé.

Ezt a túl hosszú formát nem használjuk, ezért szabályosnak vagy normának sem tekinthető; inkább ideális forma. (Ehhez még vegyük hozzá a magyar mondat viszonylag szabad szórendjét is.) Ellenben az a tény, hogy az utasok között jól el lehet különíteni két típust: az egyiknek megszokott kérsi formulája van, pl.:

– Gyorsvonatra kérek Kíspedig egy 50%-ost. (2D e F)

A másik ott rögtönöz:

– Holnap reggel arra a gyors vagy expressz, ... na arra kérek Ajkáig egy gyorsot, Pestig személyt. (1F zenetanár V)

– azt látszik igazolni, hogy vannak, akik szabályt követnek a mondat szerkesztésben; ez persze nem feltétlenül és kizárólag abból ered, hogy mennyire gyakorlott utazó az illető, ahogy az a későbbiekben kiderül.

Milyen eltérések tapasztalhatók a teljes kérdésformához képest?

1. Fokozatos bontásban, a kevésbé erősen kötődő elemek közül a köszönéssel kezdem, ami elég ritka, és inkább a férfiakra jellemző. (A férfiak 9%-a, a nők 2%-a köszönt.)

2. Az állítmány jelenléte a mondatban (pl. kérek) és az udvariassági formulák alkalmazása (pl. „legyen szíves”, illetve „kérek szépen”) (76%) jóval gyakoribb, mint a hiányos szerkezetű mondatok (24%).

Néhány példa az állítmánnyal, illetve udvariassági formulával szerkesztett mondatok közül:

100 km-es teljes árú kérek. (1F hegésző V); Kecskemétig kérek szépen a gyorsra egy diákot... köszönöm. (2D f V); Kétegyházig kérek szépen egy diákot. (2D e V); Az esti 6-órás gyorsra szeretnék kérni másodosztályt, és nem tudom, gyerekek félárú lehet venni? (2 E üzletvezető V); Vásárhelyig egészet legyen szíves. (1 F telepvezető V)

A hiányos szerkezetű kérsiformák megszabadultak a teljes kérdés lazán kötődő elemeitől, szavai nem állnak szoros grammatikai kapcsolatban egymással, sorrendjük szabadon felcserélhető. Például:

– Bp., gyors, első osztály. (2 E ágazatvezető V)

A szerkesztés redukciója a Rimaszállás 20%-os (1 H ny F) típusig fajulhat, bár ez a fajta „hiper-rövid” kérdés nagyon ritka (5%).

Előfordult, hogy a hiányos, lényegretörő szerkesztés köszönéssel, állítmánnyal, illetve udvariassági formulával társult, pl.:

Csókolom, Kecskemét, gyors, félárú, másodosztály. (1 D ügyész V); Nagykőrös, félárú, gyors kérek szépen. (2 F tanár V)

A lakonikus, tömör, de grammatikailag szabályosan szerkesztett közlések főleg az egyetemisták, főiskolások szóhasználatára jellemzők, pl.:

Orosházáig kérek egy diákjegyet. (2 D e V); Gyulára kérnék egy diákot. (2 D f V)

A „bőbeszédűség” ezzel szemben nem köthető konkrét csoporthoz, az egyéni nyelvhasználatától függ, pl.:

A 13.50-es budapesti gyorsra... vagy miúgy, szeretnék két jegyet kérni, diákot. (2 D e V); Az esti 6-órás gyorsra szeretnék kérni másodosztályt, és nem tudom, gyereknek félárút lehet venni? (2 E üzlet vezető V); Kezicsókolom, Budapestre kérek egy másodosztályú diákot... személyre, vagyis az gyors? ...akkor gyorsra. (1 D t V)

Érdekes jelenség figyelhető meg a fenti két példán: amint az adatközlők nyelve kiszabadult a „vasúti” terminológiából, a tagolt, tömör, célratörő mondat szerkesztés fellazul, a beszédtempó is felgyorsul.

Mindez azt példázza, hogyan próbál alkalmazkodni az utas a „vasúti nyelv”-hez, hogyan hatol be egy szakma nyelve az átlagember nyelvhasználatába, időnként olyan mulatságos hibrideket hozva létre, mint „nemdohányzó helyjegy”, „gyors diák”, „másodosztályú diák”. Előfordult, hogy egy szakkifejezés értelme elmosódott az adatközlő tudatában, és hogy biztosan megértsek, pontosította:

– *Pestig kérek egy retúr oda-vissza. (1 H ny F)*

Mikor tanuljuk meg a „vasúti szakkifejezéseket”? Utazásaink alkalmával? Úgy tűnik, az utazók nem a pénztárlapok előtt válogatják össze a megfelelő szavakat, hanem a sorban állva, vagy még előbb. Egy törekeny mintát követnek, amelyről váratlan szituációba kerülve (pl. a pénztáros visszakérdez) megfélekedzenek, és minden köztársaság nélkül kezdenek tovább beszélni. A gyakori utazás csak megerősíti ezt.

3. A legszembevetőbb különbség a feltételezett teljes kéréshez képest a jelzős szintagmák jelzői részének főnevesülése, azaz: a „jegy” főnév elmarad.

Kiskunfélegyházaig kérek gyorsra egy félárút. (félárú jegyet) (2 C t V); 100 km-es teljes árút kérek. (1 F hegesztő V); Vásárhelyig egy egészet legyen szíves. (1 F telepvezető V); Orosházára kérek két felet. (2 E konténeres füstölő V); Ceglédig kérek két 50%-ost. (1 D f V); Kecskemétre kérek személyvonatra 33%-osat másodosztályra. (1 D villamostervező V); Egyet Pestre kérek. (1 D e V); Békéscsabára kérnék kettőt... egészet. (2 F varrónő V); Egy félárú gyorsot, Pesten át kérek Fehérvárra. (2 D f V); ...Ajkáig egy gyorsot, Pestig személyt. (1 F zenetanár V); Egy gyors diák retúr Kecskemétre. (1 D f F); Kétegyházaig kérnék szépen egy diákot. (1 D e V); Az esti 6-órás gyorsra szeretnék kérni másodosztályt. (2 E üzletvezető V)

A jelzős szintagmát a 100-ból 12 adatközlő tartotta meg (8 nő–4 férfi; 10 egyetemista, 1 tanuló, 1 fizikai dolgozó; városiak).

4. A teljes kérésforma tömörítésére szolgálnak még 1) a „személyvonat → személy, gyorsvonat → gyors”-féle jelentéstapadások.

Jó napot kívánok, Kecskemétiig kérnék egy 50%-osat a 12-órás személyre. (2 D e V); Kecskemétiig a gyorsra egy félárút kérek. (2 D f V)

A gyors és a személy szó beszédhelyeztetől és toldalékolástól függően jelentheti azt, hogy a „jegy” → tárgyragos forma: *Ajkáig egy gyorsot, Pestig személyt. (1 F zenetanár V)*, illetve „vonat” → határozóragos alak: *Kecskemétiig kérek szépen a gyorsra. (1 D diák V)*

Az expresszvonat esetében csak a 2. megoldás jellemző: *Expresszre kérek Kispesztig egy 50%-ost. (2 D e F)*; talán mert az expressz szónak több jelentése is van: vonat, postai szolgáltatás, gyors fényképelőhívás, hirdetési újság stb., így a tárgyragos forma (Kérek egy expresszt) még ebben a szituációban sem egyértelmű. 2) A vonat szó helyettesítése a vonat valamilyen jellegzetességével, pl. indulási időpont:

– *Az 1.50-esre kérek Kispesztig egy félárút. (2 D e V)*

Az összetett szó megtartására is volt példa:

– *Én Kecskemétiig a gyorsvonatra kérek egy egészet meg egy felet. (2 G ny V)*

3) A jelentéstapadással ellentétes irányú szóalkotási mód, a szóösszetétel is alkalmas tömörítésre, pl. ebben az esetben:

– *Egy 33%-os gyorsvonatjegyet, 200 km-est. (1 E pék V)*

4) A célállomást (95%-ban) belefoglalták a mondatba, vagy a távolsággal jelezték (4%), illetve előfordult egy egyéni megoldás is:

– 20%-os 13 Ft, *nekem nincs bérletem, csókolom, viszlát!* (1 H ny V)

Fenti példánknak a jegy ára helyettesíti a szükséges információt.

A helységneveket leggyakrabban *-ig*, illetve *-ra* határozóraggal látták el, vagy nem toldalékolták, pl.: *Félegyházára legyen szíves egy diákot... Félegyházára!* (1 D e V); *Nyíregyházáig a fél nyolcasra másodosztályú félárú, és 3 helyjegyet!* (2 C t V); *Csókolom, Kecskemét, gyors, félárú, másodosztály.* (1 D ügyész V)

Ha a mondatban a célállomás és a vonatra utalás egyaránt megvan, a helység neve leggyakrabban *-ig*, a vonat *-ra* ragot kap, pl.:

– *Kiskunfélegyházáig kérek gyorsra egy félárú.* (2 C t V)

Ha csak a helység neve szerepel a mondatban, inkább *-ra* raggal áll, pl.:

– *Csengelére kérek szépen egyet.* (2 E eladónő V)

A fenti példa az esetek 70%-ában fordul elő.

Dolgozatom végén ki kell még térnem a kérésformák szórendjére, amelyben szintén léteznek bizonyos sémák: az esetek 83%-ában a helységnév az első szó:

– *Félegyházáig egy 50%-ost.* (1D e V)

A helységnevet az esetek egy részében a kérés kifejezése követi:

– *Kecskemétig kérek egy 50%-ost a személyre.* (2 E takarító V)

Harmadik elemként szerepelhet a jegyre utalás:

– *Gyomaendrődre kérek egy 50%-ost... személyvonat, másodosztály.* (1 D katona V)

Ez a feltételezett teljes kérés szórendjét némileg átrendezi. A megnyilatkozások 10%-a tér csak el ettől a logikától, pl.:

– *Egyet Pestre kérek!* (1 D e V)

A hiányos szerkezetű mondatok mindegyike önálló logikát követ a szavak sorrendbe állításában:

Budapest, gyors, első osztály. (2 E ágazatvezető V); *Egy gyors diák retúr Kecskemétre!*

(1 D t F); *Oda-vissza, Pestig félárú, másodosztály.* (2 D f V)

Mi idézi elő ezeket a rövidített formákat? Valószínűleg a jegyvásárlásra szánt idő rövidsége, és az, hogy általában időnk szűkössége miatt kevesebbet beszélgetünk, ami itt is megmutatkozik, valamint a „...modernizáció, a magas szintű társadalom- és gazdaságszervezés, amely egyre inkább megköveteli az egyéntől a képzett, tudatos, a sokoldalú információkezelést és a magabiztos kommunikációs tevékenységet.” (TERESTYÉNI TAMÁS: „Az anyanyelvi kommunikációs kultúra néhány jellegzetessége Magyarországon” in: „Tanulmányok, beszámolók, jelentések”, Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Bp. 1987. szerk.: F. Nagy Piroska 70.)

A rövidített formák, ahogy a példák is igazolják, természetesen nem hibásak. Egy sajátos beszédhelyzet hívta őket életre, és alakította olyanná, hogy a célnak minél jobban megfeleljenek.

Abban csupán reménykedhetünk, hogy nem fog teljesen elszemélytelenedni a jegyvásárlás közben létrejövő párbeszéd, hiszen emberek közti kommunikációról van szó. Erre nézve rossz jel a hiányos szerkezetű mondatok viszonylag nagy száma. A néhány egyéni hozzáfűzéssel bővített kérést nyugdíjasoknál jegyeztem le, pl.:

Kapitányságig kérek egy 50%-ost, igen... haza. (2 G ny F); *20%-os 13 Ft, nekem nincs bérletem, csókolom, viszlát!* (1 H ny F)

A beszéd helyessége, szépsége helyett mindenki praktikusságra, gyorsaságra törekszik, ami azzal fenyeget, hogy az újabb generációk nyelvhasználata az emberek közti kapcsolatban elsívárosodik. Talán túlzásnak tarthatja valaki, hogy a szabatos, szép megfogalmazást hiányolom jegyvásárlás közben, de gondoljunk arra: egy jegyautomata gépiesen szolgáltatja a menetjegyeket, míg a jegypénztár két oldalán *emberek* kerülnek kapcsolatba egymással. Ha a fő gond az idő rövidsége, csak támogatni tudom a felhívást: *Váltsák meg elővételben menetjegyeiket!*

Nyelv és filozófia

Barna könyv

[I. rész 56. szakasz]

LUDWIG WITTGENSTEIN

Ludwig Wittgenstein 1934–1935 között, két cambridge-i tanítványának diktálta le a Barna Könyvet, mely két részre és ezeken belül számozott szakaszokra oszlik. Jelen fordítás az I. rész 56. szakaszát ültette át magyar nyelvre, valamint jegyzetben az I. és 55. szakasz vázlatos kivonatát adja. A fordítás a Preliminary Studies for the „Philosophical Investigations” Generally known as The Blue and Brown Books by Ludwig Wittgenstein Basil Blackwell Second Edition 1969 (First Edition 1958) alapján készült.

56. És most vegyük a jövő leírásának (description) az esetét. Valaki például felébresztheti egy gyermekben a várakozás izgalmát azzal, hogy figyelmét bizonyos ideig színüket periodikusan változtató közlekedési lámpákra irányítja. Előttünk van még egy vörös, egy sárga és egy zöld korong, és váltakozva ezek egyikére vagy másikára mutatunk, előre jelezve ezzel, hogy melyik szín következik. El lehet képzelni, hogyan folyik le ez a játék.

Láthatjuk, hogy ezekben a nyelvi játékokban nem találkozunk a múlt, jelen s jövő képzeivel (idea) problematikus s csaknem misztikus mivoltukban. Hogy mik ezek az idők, és hogyan történnek meg, hogyan jelennek meg, azt már-már meghatározó erővel jellemezhetjük, hogyha a következő kérdést tekintjük: „Hová tűnik a jelen, amikor múlttá válik, és hol van a múlt?” – Milyen körülmények között vonzó számunkra ez a kérdés? Bizonyos esetekben nem az, s ekkor mint képtelenséget elvetjük.

Világos, hogy ez a kérdés akkor merül fel a legnagyobb valószínűséggel, ha olyan esetek foglalkoztatnak, melyeknek tárgyai miáltalunk folynak – mint ahogyan a farönkök is lefelé úsznak a folyón. Ebben az esetben elmondhatjuk, hogy azok a rönkök, amelyek *elhaladtak* mellettünk, mind lent vannak, hozzánk képest balra, és azok a rönkök, amelyek *el fognak haladni* mellettünk, fent vannak, tőlünk jobbra. Ekkor úgy használjuk ezt a szituációt, ahogyan egy hasonlatot minden történésre az időben, sőt megtestesítjük ezt a hasonlatot a nyelvünkben is, amikor azt mondjuk, hogy „a jelen esemény elmúlik” (egy rönk elhalad), „a jövőbeli esemény eljön” (egy rönk eljön). Beszélünk az események folyásáról, de az idő folyásáról is – a folyó, amelyen a farönkök úsznak.

Ebből ered a filozófia kérdéseinek egyik legtermékenyebb forrása: valamely jövőbeli eseményről beszélünk, mint olyanról, ami bejön a szobámba, és ennek az eseménynek a jövőbeli eljövételéről.

Mondhatjuk: „*Valami* történni fog” és azt is: „*Valami* közeledik felém”; a farönkre úgy gondolunk, mint „*valamire*”, és ez közeledik is felénk.

Így megtörténhet, hogy nem vagyunk képesek megszabadulni a szimbolikánkban rejlő következményektől, amelyek – úgy tűnik – megengedik az efféle kérdést: „Hová tűnik a gyertya lángja, amikor kialszik?”, „Hová tűnik a fény?”, „Hová tűnik a múlt?”. Szimbolizmusunk rögeszménkké vált. – Talán arról van szó, hogy egy analógia, mely ellenállhatatlanul vonz minket, egy talányhoz (puzzlement) vezetett. És ugyanez akkor is megtörténhet, amikor a „most” szó jelentése (meaning) misztikus fényben tűnik fel előttünk.

Az 55. szakaszban látható,¹ hogy a „most” funkciója semmiképpen sem hasonlítható össze az olyan kifejezések funkciójával, mint például „öt óra”, „dél”, „mikor lemegy a nap” stb. A kifejezéseknek ez utóbbi csoportját „időspecifikációknak” nevezném el. Mindennapi nyelvünk a „most” szót és időspecifikációit mégis hasonló kontextusban használja. Például mondjuk:

„A nap hat órákor megy le.”

„Épp most megy le a nap.”

Hajlunk rá, hogy azt mondjuk, mind a „most”, mind a „hat óra” egy-egy időpontra vonatkozik. A szavaknak ez a használata ismét talányt idéz elő, amelyet a következő kérdéssel lehet kifejezni: „Mi az a „most”? – mivel ez egy időpillanat, noha nem mondható sem az, hogy „a pillanat, amikor beszélek”, sem az, hogy „a pillanat, amikor az óra üt” stb. stb.” – A válaszuk ez: A „most” szó funkciója teljesen különbözik az időnek egy specifikációjától. – Ez könnyen belátható, ha azt a szerepet tekintjük, melyet ez a szó valójában játszik nyelvünkben, de homályos akkor, amikor ahelyett, hogy az egész nyelvi játékot tekintenénk, a nyelvnek csak azokat a kifejezéseit és kontextusait tekintjük, amelyekben a szót használjuk. (A *ma* szó nem egy időpont, és egyáltalán semmi efféle. Nem úgy különbözik az időponttól, ahogy a kalapács különbözik a sulyoktól, hanem ahogy a kalapács a szögötől különbözik; és biztosan mondhatjuk, hogy egy kalapács és egy sulyok, vagy hogy egy kalapács és egy szög között is van kapcsolat.)

Hajlunk rá, hogy azt mondjuk: a *most* az idő egy pillanatának a neve, és ez természetesen olyan, mintha azt mondanánk, az *itt* egy helynek a neve, az *ez* egy dolognak a neve, az *én* pedig egy emberé. (Természetesen azt is mondjuk: *egy évvel ezelőtt* egy időnek a neve, az *amott* egy hely neve, és a *te* egy személyé.) Egy tulajdonnév és az *ez* szó használata között lényeges különbség van. – Azokra a *játékokra* gondolok, amelyeket ezekkel a szavakkal játszanak, nem pedig a szóbeli megnyilatkozásokra (phrases), amelyekben használják őket. Mivel mondhatjuk azt, hogy „Ez alacsony” és „Jack alacsony”; de emlékezzünk csak arra, hogy a rámutató gesztus és a dolog nélkül, amelyre rámutatunk, az „Ez alacsony” kijelentés jelentés nélküli lenne. – Amit egy névvel össze lehet hasonlítani, az nem az *ez* szó, hanem – ha úgy tetszik – az a szimbólum, ami ebből a szóból, gesztusból s mintából áll. Azt mondhatjuk: Semmi sem inkább jellemző az A tulajdonnévre, mint az, hogy ilyen kifejezésekben használhatjuk: „Ez A”; és nincs értelme azt mondani, hogy az „Ez ez”, vagy a „Most az most” és az „Itt az itt”.

Egy olyan kijelentésnek (proposition) a képze, amely arról mond el valamit, hogy mi fog történni a jövőben, inkább késztet töprengésre, mint egy olyan kijelentésé, amely a múltból tájékoztat. Mert amikor a jövőbeli eseményeket a múltbeliekkel hasonlítjuk össze, akkor sokan hajlanak rá, hogy azt mondják; habár a múltbeli események valójában nem igazán a nap alatt léteznek, hanem egy földalatti világban, amelybe az igazi életről jutottak; míg a jövőbeli eseményeknek még ez az árnyékos, homályos léte is hiányzik. Természetesen el tudjuk képzelni a még megszületetlen, jövőbeli események birodalmát, ahonnan a valóságba kerülnek, majd a múlt birodalmába; s ha ennek a metaforának a terminusaiban gondolkodunk, meglepődhetünk azon, hogy a jövő kevésbé létezőnek tűnhet, mint a múlt. Emlékezzünk azonban arra, hogy az időre utaló kifejezések nyelvtana nem szimmetrikus a jelen pillanatra mint kiindulópont. ² Így az emlékezettel kapcsolatban álló

¹ Az 55. szakaszban Wittgenstein az 1. szakaszra utal, melyben a szavak demonstratív (megmutatós módszerű) tanításából indul ki az építőmester példájával. Egy építőmester a „Tégla!” utasítást adja a segédjének, erre egy tégla kap tőle. A kérdés az, hogy a segéd számára a „tégla” szó azt jelenti-e, hogy: „tégla”, vagy azt, hogy „Hozz egy tégla!” Wittgenstein arra a következtetésre jut, hogy a szavak jelentését a használatuk adja, bizonyos metanyelvi értelemben, mely metanyelv értelmezés tekintetében a végtelenbe vezet.

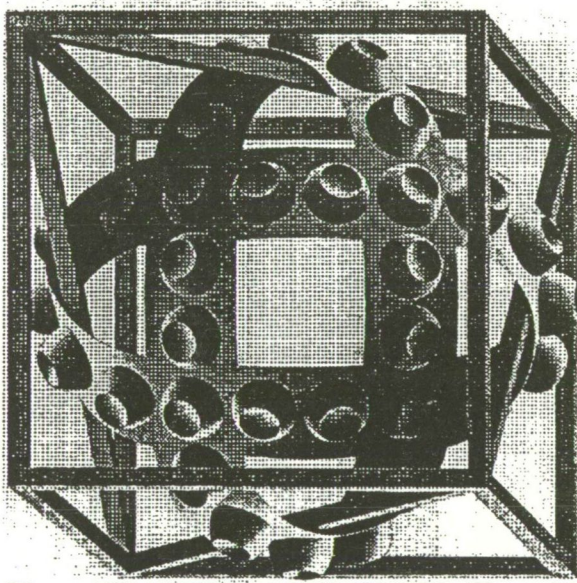
Ez az elmélet az 55. szakaszban az idő fogalmával bővül. Az építőmester azt mondja a segédjének, hogy „Tégla, fél óra múlva!”, majd fél óra múlva az órára mutat, és azt mondja: „Tégla most!”. Egy idő után már csak azt kell mondania, hogy „Tégla, fél óra múlva!”, és a segéd fél óra múlva odaadja neki a tégla.

A nyelv azzal kerekedik a konkrét tárgyak fölé, hogy nincs szüksége a rámutatásra (ehhez a rámutatáshoz kellett a tárgyak). – [A fordítók]

² Ez abból is látható, ha az „I have read the book” – „Elovestam a könyvet” és az „I shall read the book” – „El fogom olvasni a könyvet” mondatokat tekintjük. Láthatjuk, hogy az esemény – mely talán maga alkotja az idő képzetét – a két esetben nem szimmetrikus a jelen pillanatra mint középpont, sem az angol, sem a magyar nyelvben. [A fordítók]

kifejezések nyelvtana nem merül fel ismét „ellenkező előjellel” a jövő időben. Ezért mondtam, hogy az olyan kijelentések, amelyek a jövőbeli eseményekre vonatkoznak, nem valódi kijelentések. És ez még csak rendjén volna addig, amíg nem tekintjük másnak, csupán egy állításnak a „kijelentés” terminus használatáról; egy olyan állítás, amely noha nem egyezik a „kijelentés” szó mindennapi használatával, mégis természetessé válhat az emberek számára bizonyos körülmények között. Mikor egy filozófus azt mondja, hogy a jövőről szóló kijelentések nem igazi kijelentések, akkor ez azért van, mert megdöbbenette az időbeli kijelentések nyelvtanában található aszimmetria. Habár megvan az a veszély, hogy egyfajta tudományos megállapítást tesz a „jövő természetéről”.

Fordították: Kelemen Zoltán és Oláh Csaba

Gondolatok Wittgenstein misztikájáról

KELEMEN ZOLTÁN

Mi a filozófus feladata? Ki a filozófus? Ezekre a kérdésekre – azt hiszem – minden történeti kor másképp kereste a választ. Az európai gondolkodás történetében pedig valószínűleg így merült fel ez a kérdés, hosszú századokon át: Mire van a filozófus? Miért? Tevékenységének milyen haszna van? Mire lehet felhasználni?

Véleményem szerint azok, akik a kérdést ilyen formában vetették fel, valami olyan eredményre gondolhattak, amilyent a legtöbb tudomány képviselői elérnek munkásságukkal, gondolok itt főleg az alkalmazott tudományokra. Arra következtetnek az ily módon kérdezők, hogy a filozófusnak is valami ehhez hasonló eredményt kell felmutatnia. S a filozófusok nagy része igyekezett is megfelelni ennek a követelménynek, és bár kivételek mindig akadtak, a figyelmes olvasó talán megütközhetett azon, hogy Ludwig Wittgenstein Barna Könyvének 1/56. szakaszában nyelvészeti trivialitásokkal foglalkozik, mint ismeretlen, eddig még fel nem tárt problémákkal. Mintha ő világítana rá először a mutatószók és a

főnevek, melléknevek stb. közti viszonyra, mintha a nyelvi játék csupán magától értetődő mondatfordulatok primitív elkülönítése lenne.

Valóban. A scientista megközelítés¹ számára aligha mondhat többet ez a wittgensteini hely, sőt megkockáztatom a kijelentést, hogy az egész Barna Könyvvel ez a helyzet.

A filozófus azonban nem az eredmény eléréséért gondolkodik.² Tevékenysége nem valamire vagy bármire irányul, mert tevékenysége szemlélődés. Akkor teljesíti feladatát – már ha van ilyen –, ha nem dönt, nem ítél, nem jut végkövetkeztetésre, bár ennek a „veszélye” mindig fennáll.

Wittgenstein megmarad a pusztá megfigyelésnél, a szemléletnél. Szemügyre vesz egy látszólag teljesen érdektelen dolgot, felemeli, nézegeti, aztán visszat teszi szépen a helyére. Ami cselekvésének e két végpontja között van, az a gondolás folyamata. Az olvasó a gondolás folyamatát szemlélheti, s ez a folyamat benne is gondolatokat ébreszt, mikor megérti ezt.

Wittgenstein megszállott műgonddal vizsgálja az idő problémáját, s akárcsak Szent Ágoston, ő is a jelen pillanatot választja kiindulópontul.³ Látható, hogy a három idő közül a jövőt tekinti legkevésbé megfoghatónak, s ha szimbolikájának következményein gondolkodunk, érdekes megállapításokat tehetünk, melyekről nem állítható ugyan, hogy egyértelműen következnek a Barna Könyvből, de az sem, hogy attól teljesen eltérnek, s talán a segítségükkel felismerhetjük Wittgenstein szimbolikájának misztikus vonásait.

Azzal, hogy a folyón leúszó rönkökhöz hasonlította az események időbeli folyását, Wittgenstein a térbe helyezte az idő problémáját. Ott állunk a folyóparton, s a farönkök nemcsak két perccel ezelőtt haladtak el mellettünk, hanem most tőlünk balra vannak. S nem így tesszük fel a kérdést: „Mikor, milyen időpontban lesz a múlt?”, hanem: „Hová tűnik a múlt?” Mindezek a kijelentések térképzetet implikálnak, s ezt egyértelművé teszi Wittgenstein a múltbeli történelem földalatti, homályos világának és az eljövendő események képzeletbeli világának példájával.

Természetesen nem arról van szó, hogy ezek a hasonlatok megfelelnek a valóságnak, hanem arról, hogy így képzeljük el a valóságot. Legalábbis az időről térhez kötött képzetünk van. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a tér vagy az idő közül bármelyik létét is kétségbe vonnánk. Mindössze arról van szó, hogy a két fogalom a tudatunkban szorosan összekapcsolódott. Egyiket sem tudjuk a másik nélkül elképzelni.

Figyelve Wittgenstein gondolatmenetét észrevehetjük, hogy a múltbeli dolgok térbeli helye a föld alatt van, tehát „lent”. Ennek analógiájára képzeljük el az eljövendő dolgok világát „fent”, valamint emlékezzünk arra, hogy a filozófus a múltbeli események árnyékos, homályos létéről beszél. Ez a lenti, földalatti, homályos árnyékvilág kísértetiesen emlékeztet a különböző történelmi korok alvilág-elképzeléseire, például a görögök Hádészára.⁴ A fenti, képzeletbeli világ, mely nem úgy valódi és létező, mint a múlt és a jelen dolgai, a túlvilág másik pólusának fogható fel, a jelen valóságnál magasabb rendű létezési forma.⁵

Ezek a „más” világok természetesen csak hasonlatként szerepelnek a szövegben, tehát sem létezésüket, sem nemlétüket nem jelenti ki Wittgenstein. Azonban abból a megkülönböztetésből, amit a múlt és jövő idő eseményei között tesz, arra következtethetünk, hogy szerinte a múlt eseményei inkább léteznek, mint a jövő időéi. A kérdés ezek után magától adódik: „Hol vannak ezek az események?” Talán abban a bizonyos földalatti, naptól elzárt világban? Ez lenne az Alvilág? S ha mindez a térrel és idővel kapcsolatos képzeleteinkből adódik, akkor létezik-e egyáltalán túlvilág, vagy ha úgy tetszik, a transzcendens? Hiszen pusztán elképzeljük az olyan kifejezések tudati képének segítségével, mint: „lent”, „fent”, „elmúlt”, „eljövendő” stb.

¹ Hamvas Béla: A bor filozófiája. Életünk Könyvek Szombathely, 1988. 125. p.

² Platón: Összes művei II. kötet. Európa Könyvkiadó Budapest, 1984. 408–411. p., 1091–1092. p.

³ Aurelius Augustinus: Vallomások. Gondolat Budapest, 1987. 358–365. p.

⁴ Homérosz: Odüsszeia. Szépirodalmi Könyvkiadó Budapest, 1983. 178–197. p.

⁵ Platón: Összes művei I. kötet. Európa Könyvkiadó Budapest, 1984. 1104–1113. p.

Úgy látszik tehát, hogy a túlvilágról alkotott elképzelések csupán az emberi tudat hasonlatokat teremtő gondolkodásának melléktermékei.

Látnunk kell azonban, hogy ha valaki megkérdezi tőlünk, hogy mi az idő, akkor érdekes helyzetbe kerülünk. Definícióink ugyanis erre vonatkozólag mind viszonyításokon alapulnak, mely viszonyítások bizonyos eseményekre vonatkoznak, s ezek az események definícióinkban úgy viselkednek, mint Zénón nyilvánvalóan a térben elfoglalt különböző helyzetei.⁶

Úgy tűnik tehát, hogy az időt a maga valóságában nem tudjuk megragadni. Talán a tér képzele biztonságban él a tudatunkban. Ha azonban a lényegére vonatkozó kérdést feltesszük, láthatjuk, hogy ez esetben meg a helyzet mint érzékelhető viszony az, amely meghatározza definíciónkat.

Az, ha valaminek a lényegét nem tudjuk önmagából megmutatni, valószínűleg azt jelenti, hogy valahonnan máshonnan ered, nem önmagából, hiszen ha a lényegre kérdezzük, akkor mindig az eredetre kérdezzük.⁷ Fel kell tehát tennünk a kérdést: Honnan ered a tér, és honnan ered az idő? Talán a tudatból, mint annak tér-, illetve időképzete? Ilyenformán milyen léttel bírnak ezek a képzetek? Vagy kevésbé misztikusan: Külső valóságként érzékeljük őket? Ha igen, akkor minden bizonnyal rájuk mutathatunk, ha csak a wittgensteini ostensiv definíció szerint is. Vagy mégsem? Talán nem eredetükre kellene kérdeznünk, hanem egy speciálisan rájuk vonatkoztatott kérdéssel a helyzetükre: Hol van a tér? és Mikor van az idő? Láthatjuk, hogy ezek a fogalmak nem kevésbé misztikusak, mint az a transzcendens, melyet eddig talán az ezekről alkotott képzeleteink következményének tartottunk.

Könnyen meglehet, hogy akkor válnánk hasonlataink rabjává, ha megpróbálnánk szabadulni tőlük.

⁶ A görög gondolkodás kezdetei. Franklin Társulat 1898. 113–114. p.

⁷ Martin Heidegger: A műalkotás eredete. Európa Könyvkiadó Budapest, 1988. 33. p.

Nyelv és oktatás

Fennakadva egy hulltrapézon

M. KORCHMÁROS VALÉRIA

Elcsépelet közhely, hogy az anyanyelvi nevelés nemcsak a magyartanár dolga. A folytatása pedig rendszerint valami szemrehányás a tantestület meg nem nevezett tagjainak címezve (az vegye magára, akinek inge...), hogy mit tehet a szegény magyartanár, ha például földrajzórán elnézik, hogy a gyerek *álóviz*-nek írja a *balaton*-t. Bár az efféle folytatás már akár név szerinti hivatkozás is lehetne, mert a potenciális érintettek addigra úgyis hallótávolságon kívülről legyintgetnek, hogy csak lassabban, elvégre az imént éppen a háborgó magyaros kolléga „tette helyre” a folyosón rohangáló ötödikeseket olyan hangnemben, ami ugyancsak nem tartozik az anyanyelvi tantervi követelmények közé, márpedig a példamutatás ugyebár... Különben is, ha ők a szaktárgyi órákon a helyesírással töltik el a drága időt, akkor mikor fogja az a gyerek megtanulni a tananyagot!? Ebben megint van igazság, aminthogy abban is, hogy az anyanyelvi képességek között csak az egyik a helyes írás, s nem is biztos, hogy a legfontosabb – bár ezzel korántsem akarom lebecsülni a helyesírást.

Hagyjuk azonban a fölösleges egymásra mutogatást, és gondolkozzunk el inkább (együtt) azon, hogy mi is történik a szaktárgyi órán, amikor a gyerek nem „magyart”, hanem „fizikát”, „biológiát”, „matematikát”, egyebet tanul. Valóban nem „magyart”, de *magyarul* tanul, mégpedig sokkal intenzívebben, mint a nyelvtanórán! Ezek az elkülönült csatornákon keresztül áramlik most már hozzá a világ, amely korábbi (rövidke) élete során válogatás nélkül ömlesztve zúdult ugyan a tudatára, de amelyből mégis ráért szelektálni, azt és annyit dolgozni fel, ami közelről érintette, ami felkeltette az érdeklődését. Most viszont megszabják neki, hogy másnapra vagy a tanév végére mit kell ismernie. „Ismernie”: ez most már nemcsak a dolgok felismerését jelenti, még a velük bántni tudás sem elég mindig: beszélni is kell tudni róluk.

Illetve: valóban kell tudni róluk beszélni? Tesztlapos, rohanós világunkban de sokszor halljuk (s mondjuk is): nekem nem az kell, hogy fel tudja mondani valaki a definíciót, hanem hogy alkalmazni tudja a szabályt! S az életben is eszerint a mérce szerint igazodunk: az igazi teljesítmény nem az, hogy el tudod mondani, hanem hogy el tudod végezni. S a következő következtetés: egyáltalán nem fontos, hogy el is tud mondani...

A verbális tudás ilyen alulértékelése valójában nagyon ostoba rövidlátás, ami egy csomó dolog felületes, torz szemléletéből fakad, s megkockáztatom: nagy része van benne a saját gyengéink mentegetésének.

Természetesen nem oda akarok kilyukadni, hogy elég, ha valaki csak beszél, csak felmondja a szabályt, de alkalmazni nem tudja! Ellenkezőleg: azt szeretném nyilvánvalóvá tenni, hogy még a szabály egyszerű alkalmazása sem a tudás csúcsa.

Elgondolkoztunk már azon, hogy miért a „szöveges példa” a dolgozatírók mumusa? Mert abban először is meg kell érteni a problémát. Aztán ki kell tudni választani, hogy az adott körülmények között melyik szabály alkalmazandó, meg kell tudni állapítani, hogy a leírt jelenség egyáltalán beleillik-e abba a körbe, amelyre a szabály vonatkozik. Ez persze csak úgy lehetséges, ha a például vett „valóság” verbalizált képét össze tudom vetni a verbalizált formulával. Ehhez pedig elengedhetetlen az ábrázolt valóság helyes ismerete is, meg a formuláé is. S ez az ismeret a formula esetében korántsem merül ki abban, hogy végig

tudom mondani, mint egy papagáj. – Kezd körvonalazódni, hogy minden tanár egyben anyanyelvi nevelő is, akár magyartanárként veszi fel a fizetését az önkormányzattól, akár matematikusként?

Csak hogy míg az anyanyelvi nevelésbe „beleférek”, mi több: megvan benne a helyük és szerepük az „*egyedem-begyede tenger tánc*”-féle versikéknek, a szaktárgyi definíció más műfaj, s a baj akkor kezdődik, amikor a tanár elfogadja (észre sem veszi?), hogy a hibátlanul felmondott lecke éppen az „*Ingom-bingom táliber, tudáliber máliber*” mellé épült be a nyiladozó (?) kobakokba. A gyerek azt hiszi, hogy jó munkát végzett, s ha a tanár valamit még „belekérdez”, az bizony csúnya kukacoskodásnak számít. De a tanár a legritkább esetben kérdez bele (sajnos), mert „nem akarja megzavarni” a gyereket. Meg a saját harmatosan üde lelkiismeretét. Mert sejti, hogy a gyerek bizony megzavarható, és egy-két kérdés után még őbelé is belefészkelne magát a gyanakvós, hogy talán mégsem olyan jól tanította meg azt az anyagot. És akkor kezdhetné előlről. De mikor, és főképp: HOGYAN?

Hát bizony csakis beszéddel. Sok beszéddel, amelynek során kiviláglik, hogy milyen akadály van egyik-másik fogalom megértésének, melyek azok a szavak, amelyek tartalmatlanul, üresen kongva gurulnak tovább skandálás közben. Mert hiába patikamérleg-pontosságú a meghatározás, ha kínaiul van... S az idő meg a türelem még nem minden! Jókorá empátia is kell ahhoz, hogy felfogjuk egyáltalán: mi az, amit nem ért a 9–10–12 vagy akár 17 éves gyermek. A szakismeret majd csak ezután jön: aktuálisan, gyerekre szabva azt, olyat és annyit választani ki az anyag teljességéből, amivel ki tudom teljesíteni az átabotában kialakított féltudást.

Témazáró dolgozatában ezt írta az egyszerű hatodikos:

A Deltoid szomszédos szögei egyenlő hosszúak. Két átlója van és ezek merőlegesen egymásra, vagyis felezik egymást

Ebből először is nagyon valószínű, hogy neki a szög még mindig elsősorban az, amit kilóra mérnek a Vasedény-nél, és aszerint kell kérni az ötösből, a hetesből vagy a tízesből, hogy milyen hosszú. Csak hogy a geometriában a szög fogalma valami más, új, ami egyáltalán nem mérhető a hosszúsággal. De nemcsak a geometriai szögfogalommal „nem rendelkezik” a csemete, baj van a merőlegességgel is. Vagy a felezéssel. Vagy „csak” a vagyis viszonyjelölő értéke nem világos a számára? Ez utóbbi kétségtelenül a nyelvtanórára való probléma. De vajon a nyelvtanóra feladata-e, hogy az alapszókincset elsajátíttassa a gyermekkel? Abban a heti 1 órában? De kerülhetjük-e akár csak a vagyis használatát addig, amíg a nyelvtanórán sor nem kerül a mellérendelő kötőszókra?

Az egyszerű hatodikos ugyanis egyáltalán nem az egyetlen ilyen hatodikos. Az alábbi mazzolákért elég volt két párhuzamos osztály azonos témazáró dolgozatait átrágni magamat. (Köszönet a matematikatanároknak, hogy lehetővé tette a betekintést.)

Mi a deltoid: a deltoid 360°.

A deltoit 2–2 szemközti szöge egyenlő hosszú. A szimmetria tengely felezi az oldalt és a deltoid két szögét. A deltoid merőleges a szimmetriatengelyre.

A deltoid szögei 360° fokot zár be.

A Deltoidnak 4 szöge és lapja van.

Olyan tengelyesen szimmetrikus négyszög, amelynek az egyik oldala a szimmetriatengely.

A deltoidnak minden szöge egyenlő és minden oldala. Az ilyen oldalak a szimmetria-tengely.

Mit nevezünk Deltoidnak: Olyan □ amelynek a felező merőlegese metszi a szimmetria Tengelyt.

A hurtrapéz definíciói tulajdonságai: tükrös, négy szögének száma 360°, felezhető, kétoldala egyenlő, négyen szögű, hasonló az eldőlő kockához.

A fenti „megállapítások” elsősorban a szaktanárt ejtik kétségbe, hiszen fogalmilag ellentmondások, képtelenségek. S bár az is látszik, hogy a gyermek küszködik a megfogalmazással, a mondatainak az „igazságértéke” legalább elbírálható. Az ilyenek számára találták ki a matematika-korrepetálást. De mit lehet kezdeni azokkal, akik a romo busz vagy a hurtrapéz definícióját akarják megadni, akik szerint az ilyen idomnak a két száröge egyenlőhözó, s akik a következő módokon adták vissza a tanultakat?

A tengelyes tükrözés akkor látható meg hogyha a tükrömását le rajzoljuk.

A tengelyre rakjuk a tükröt és ami a tükrőben látható akkor az lesz az elentete.

Az nevezem alagzatnak ha a tengelyből szimetriatengelyt tudok szerkeszteni.

Deloidot 180° elfordisuk az oramutató járásával megegyező

Ugyanakkorák a méretek, és ugyanolyan távol vannak egymástól.

Nyilvánvaló, hogy ilyen esetben mélyebben gyökerezik a baj, nemcsak a szaktárgyi fogalmakkal áll hadilábon a diák, hanem a köznyelvi magyar szavak megértésével is baj van. Aki pedig képes leírni, hogy

A tengelyesen tükrös alakzatnak hívjuk azt, aminek legfeljebb két vagy annál több tengelye van. A tengelyesen tükrös alakzatoknak a szimetriatengelyük megfelelnek a síkidomot,

az a geometriát csak nem jól tudja, magyarul viszont nem tud.

Itt csak a legkisebb kérdés, ami a tanári szobákban legtöbbször elhangzik, hogy a szaktanár ilyenkor csak a szakmai pontatlanságot bírálja-e el, vagy „vonjon le” a nyelvi teljesítményért is. Hát el lehet ezt a kettőt egymástól választani? Hogyan képes valaki a szöveg(nem)értés ilyen fokán feladatokat megoldani akár matematikából, akár bármelyik más tárgyból? Lehet, hogy a fizikadolgozatoktól, kémiai példamegoldásoktól való általános félelemnek nagyrészt anyanyelvi okai vannak? Egyáltalán: milyen ismereteket lehet szerezni, ha nem vagyok birtokában az ismeretszerzés eszközének?! És a legnagyobb, legnehezebben megoldható probléma: mit lehet tenni, mit kell tenni, hogy az anyanyelvi képességeknek ezt a képtelen szintjét valamelyest megemelhessük?

Egy dolgot biztos nem: X. vagy Y. kollégán nem kérhetjük számon azt, amit az alsó tagozat, az óvoda, a család, a környezet, az egész társadalom elhanyagolt, elmulasztott.

Pedig amit a társadalom elrontott, azt csakis a társadalom tagjai hozhatják helyre. De hát mit tehet a társadalom egyes tagja, mit tehetsz te, mit tehetek én?

Keveset. Egy tízmillió társadalomban a tennivalóknak egy tízmilliomod részét.

Sokat. Csak mi végezhetjük el a magunk senki másra át nem hárítható feladatát.

Te például, ha tanár vagy, sokszorta többet: egyszerre, egy osztályban 30–35, egy éven keresztül rendszeresen 120–150, vagy még több vasképlékenységgű emberkére hathatsz közvetlenül: számold ki, mennyi az 30–35–40 év alatt! S számold ki, hány embert érint közvetve! A te felelősséged, hogy a hatások milyen irányba tereli, és milyen erősen befolyásolja őket.

(Vajon hány minisztériumi főosztályvezetőnek, mindenáron újat hozni akaró „tudományos” kutatóknak a felelőssége, hogy nemzedékek nőttek fel nálunk a „korszerűség” jegyében szóképekben olvasva úgy, hogy 8 évi iskolába járás után gyakorlatilag képtelenek írásbeli információk befogadására? Ugye nem is olyan sokan lehettek? És vajon hány alsó tagozatbeli tanítónak a felelőssége ugyanez, akik megalkuvásból, kényelemszeretetből, gyávaságból, kényszerből, vagy egyszerűen csak tudatlanságból, lustaságból elfogadták és megvalósították ezt az agyrémet? Ugye milyen sokan vannak? Mindannyiuknak „köszönhető”, hogy nem a korábban bemutatott példák a legrémisztöbbség. Van rosszabb is. Íme:

Ugy álapítsuk meg hog hogyosztható 4 gye vagy 25-te a szám, hogy az utolsó 2 számjegyében megnézük megvanebene bene 24 vagy a 25.

Egysíkbeli alakzaz akorr tengelyesen szimetrikus havan olyan egyenes amehyre az egyene tukrózve a tukór képe fedik azeredetitt. – És így tovább.

És én? Én például megírtam mindezt a Nyelvelőben. Miért? Mert elkezdtem számolni.

Igaz, olvasóim zöme feltehetően a bölcsészskarról kerül ki, márpedig jól látják, akik úgy hámozták ki a mondanivalóm lényegét, hogy az anyanyelvi nevelést nem a tizenéves korosztállynál érdemes elkezdni. De ha valaki mostantól 1–5 év múlva elvégzi az egyetemet, és elkezd tanítani, a középiskolában azokat a fiatalokat fogja tanítani, akik néhány éven belül szülők lesznek, és így legközvetlenebb irányítói gyermekeik (a majdani nemzedékek) anyanyelvi nevelkedésének. Ha ráadásul olyan intézményben kezd el tanítani, ahol a leendő pedagógusok készülnek arra, hogy anyanyelvre és azon keresztül mindenféle tudományra neveljenek, megsokszorozódik a hatóköre. Ha pedig nem kezd el tanítani, hanem elkezd írni, szerkeszteni, kiadni, sajtóban informálni, akkor is alkalmazza és fejleszti az anyanyelvi képességeket, formálja az anyanyelvi ízlést, alakítja létünk anyanyelvi közegét. Ha ebben az olvasói körben sikerül néhány embert megfertőznöm egy kis anyanyelvi érzékenységgel, úgy elterjeszthetjük, mint egy influenzát!

De ha olvasóim közül nem akad több, csak egyetlenegy, aki ugyan nem is fog tanítani, nem is vállal munkát, „csak” a saját gyerekét neveli majd fel úgy, hogy szóba is áll vele, hogy odafigyel a szavaira, hogy válaszol a „Mi ez?”-jeire és „Miért?”-jeire, hogy megtanítja mesélni, és maghallgatja, amit elmond, és az a kisgyermek majd ezért könnyebben tud érvényesülni a társai között, lesznek sikerei az iskolában, el tudja panaszkodni a baját, és ki tudja fejezni az örömét, vagyis jobban tudja majd alakítani kapcsolatait a többi emberrel, és ettől kiegyensúlyozottabb és munkájában eredményesebb lesz – már megérte.

Nyelvművelés

Vénus(z), avagy az isteni étolaj titokzatos keringéséről

Rövid időre eltűnt boltjainkból az étolaj, mely – a régi, immár kopott címkes VÉNUS helyett – megifjodott VÉNUSZ-ként mosolyog ránk a polcokról.

Bolygórendszerünk legfényesebb tagja nem keringett elég feltűnően ahhoz, hogy helyesen írjuk a nevét? Esetleg a szerelem s szépség istennője népszerűségével érdemelte ki a helytelen írásmódot?

Hogy kíváncsiságom csillapítsam, fellapoztam a Helyesírási kézikötőt és A magyar helyesírás szabályai két egymásra épülő kiadását. Aki keres – olykor különös megoldást talál:

1. Vénusz (bolygó és istennő neve; latinosan: Venus); [A magyar helyesírás szabályai, Ak.K. Bp. 1984. 306]
2. Venus (istennő); Vénusz (bolygó); [Helyesírási kézikötő, Ak.K. Bp. 1988. 652]

Az 1. esetben kézenfekvő a válasz: a gyártó cég – figyelmességéből vagy nyelvi tanácsadóra hallgatva – magyartírással tette tetszetősebbé-ízesebbé a terméket (a VÉNUS-ból így lett: VÉNUSZ). A Helyesírási kézikötőt vizsgálva azonban másról van szó: úgy látszik, az ősi itáliai istennő nem kínálta elég csábosan a róla elnevezett portékát, s így a gyártók átpártoltak a biztos pályán keringő bolygó nevéhez.

Mivel „...csak néhány nagy történelmi vagy irodalmi múltú és rendszerint közismert nevet használunk hagyományos megmagyarosodott formájában” (A magyar helyesírás szabályai 85), ügyelnünk kell(ene) az egységes magyaros írásmódra. Hiszen a jó magyar konyha nap mint nap használatos nyersanyaga, az étolaj is bizonyítja, mennyire egészségtelen tápláléka nyelvünknek a latinos forma. A két – idegen és magyar – változat ugyanis csupán a Helyesírási kézikötő lapjain fér meg békésen egymás mellett: a gyakori használat következtében keveredik a kettő. Nyelvérzékünk magyartítani kezdi az idegen alakot, ékezzettel „fűszerezi” VÉNUS istennő első magánhangzóját. Miért nem vetheti le márkanevünk a másik, a szóvégi latin örökséget is?

Örvendetes és dicséretes, ha a gyártó cégek nyelvész szakemberrel ellenőriztetik termékeik, valamint üzemeik, boltjaik elnevezését. Olykor azonban nyelvészeinknek sem árt, ha óvatosabbak. Vigyázat, a visszásság rájuk is visszautethet!

Noll Katalin

Nomen est omen

Manapság divatba jött az utcák átkeresztelése, neveik megváltoztatása. Ez főként az olyan utcákat érinti, melyek nevei a régi rendszerből átöröklődve mára már elavulttá vagy „kényelmetlenné” váltak. Így lett például lakóhelyemen Beloianiszból Szent Imre herceg, Marxból pedig gróf Apponyi Albert.

Azt hihetnénk, ez újkeletű jelenség. Én azonban ismerek egy olyan utcát városomban, melyet már az előző rendszerben (is) lépten-nyomon „átkereszteltek” – s tették ezt anélkül, hogy bárki észrevette volna.

Ezt a keresztelést azonban nem a Városi Tanács rendelte el, s ma sem a Polgármesteri Hivatal utasítására követik el keresztapái. A név olyanná vált, mint a népmese: egy kicsit hozzátettek, egy kicsit elvettek belőle – s így mindenki másképp meséli el, illetve (mivel ez esetben utcanévről van szó) írja le. S ha úgy vesszük, a lényeg nem változott meg: mindenki ugyanarról beszél – csak másképpen.

Pedig a név gazdája függetlenül a politikai változásoktól mindig is elismert történelmi alakjaink közé tartozott. 1849. október 6-án végezték ki Aradon; azaz annak a 13 vértanúnak egyikéről van szó, kinek nevét meg kellett tanulnunk az iskolában (de sajnos általában csak elmondani, s nem leírni), akárcsak az állítólagos hét honfoglaló vezérét. Azonban ő talán a „kevésbé ismert” hősök közé tartozik, kevesebben ismerik nevét, mint például Damjanich Jánosét vagy Vécsey Károlyét. Bár ez sem mentség, de talán ennek tulajdonítható az (és sekélyes helyesírási ismereteinknek), hogy nevét – félelmetes „találékonyssággal” – több változatban írták le, mint például William Shakespeare-ét vagy Dessewffy Arisztidét.

Ennek bizonyítására elég elővennem a címekre érkező (hivatalos és nem hivatalos) levelek borítékait. Íme: *Láner György, Lakner György, Lahher György, Lakner F. (?)*, *Lachner György, Láhner György, Lákner György, Láher György, Lackner György*.

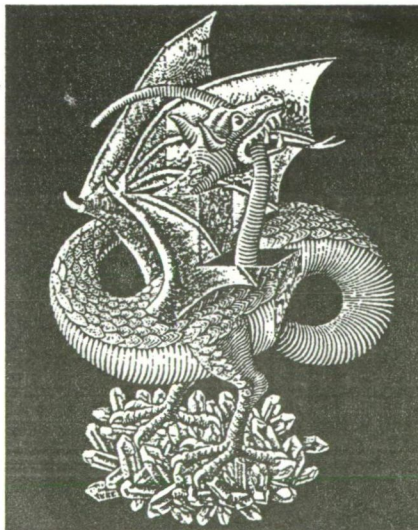
A latin mondás azt tartja: „Varietas delectat”, a változatosság gyönyörködtet. Nos, ez más esetekben talán így van, de itt nem igaz. Úgy gondolom, meg kell tanulnunk helyesen leírni híres személyiségeink nevét – és nemcsak az övéket, hanem bárkiét is a mindennapi életben.

A bűnözés terjedésével megjelennek hazánkban is a „keresztapák”. Vigyázzunk, nehogy mi is azokká váljunk – helyesírásunkban.

Piti Ferenc

6600 Szentcs

Lahner György u. 22.

Szabad a vásár! (?)

Megdöbbenő és elkésztő az a nyelvi igénytelenség, amellyel nap mint nap szemben találjuk magunkat az újságok hasábjain (is). A hirdetőlapok mutatják leginkább: mennyire siralmas helyzetben van anyanyelvismeretünk. Az okatlan idegenszó-használatról, a sokféle stílusbeli és nyelvhelyességi hibáról, névadási ízléscsúcsról s hasonlókról még lesz szó következő lapszámainkban. (Néhány további botlást Nyelvészfüllel című rovatunkban találhat meg a T. Olvasó.) Most hadd szóljunk csupán az ékezetek használatáról és a különírás-egybeírás kérdéseiről. E területen ugyanis teljes a káosz. Néhány példa a *Szuperinfó* (szegedi és Csongrád megyei hetilap) 1991. szeptember 27-i lapszámából – más újságokban hasonló hibákat találhatunk, a választás mégis e lapra esett az előforduló esetek kirívóan nagy száma miatt:

Ékezethasználát:

- 3.o. bolhaírtószerek nagy választéka (Pasa bolt, Szeged)
- 3.o. Ofset papírok; (majd ugyanitt:) gépipró papír (Kereskedelmi Szolgáltató, Szoftverfejlesztő és Tanácsadó Kft., Szeged)
- 4.o. tűzifa vásár
- 5.o. gépkocsiszervíz (Szegedi Postaigazgatóság Gépjármű szállítási üzeme)¹
- 6.o. Csak aktivan! (Aktív Tourist)
- 12.o. Anatóliai körutazás... (majd:) Lidó di Jesolo (majd:) szolgálati vizumügyintézés (Top travel TOP COOP COOPINVEST Utazási Iroda Budapest)

Az egybeírás szinte ismeretlen, a helyes alakok ritkák; a rossz írásmódra viszont oldalszám hozhatnám a példákat:

- 3.o. Féltengely Csukló Felújítás (Autóalkatrész Gyártó GMK, Hódmezővásárhely)
- 4.o. BOSCH lengés csillapítók (Diesel Electric KFT Szeged)
- 4.o. Bálás ruhakereskedők figyelem! (Delta Barkácsbolt, Hódmezővásárhely)
- 12.o. Víz-, gáz-, központifűtés szerelés
- Falbontás nélkül dugulás elhárítás. (62/24-262) stb.

Akad nem egy olyan hirdetés is, mely többféle hibát is mutat, s így árulkodik feladójának nyelvi műveltségéről. Például a fenti "bálás ruhakereskedők" felhívás így folytatódik: *Délmagyarországon mi vagyunk a legolcsóbb!* Bizony jó lett volna megtanulni (az iskolában vagy otthon?) az alany és állítmány egyeztetését is; vagy esetleg megkérni egy írni-olvasni-beszélni tudót: nézze már át azt a pár félsort.

Csak hát a mai viszonyokat látva – mire a nyelvészek szava is számít majd valamit a közírásban, talán már nem is lesz újságírás. Azért abban reménykedem: hátha lesz, aki e néhány sor olvastán elszégyelli magát...

H. Tóth Tibor

¹ A hirdető cégnek nevét is az „eredeti” írásmód szerint közlöm.

Riport, köszöntő

DEME LÁSZLÓ KÖSZÖNTÉSE 70. SZÜLETÉSNAPIJÁN

Deme László, aki 1981-ig a JATE Magyar Nyelvészeti Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára volt, 1991 őszén ünnepli 70. születésnapját. Aki ezen ünnepi alkalomból Deme professzor úr munkásságáról akar szólni, elég nehéz helyzetben van, mert egy rövidebb írás keretében még nagy vonalakban sem tudja áttekinteni a nyelvtudomány mindazon részterületeit, melyekkel foglalkozott s foglalkozik napjainkban is.

1921. november 14-én született Pécelen. Az általános iskola befejezése után Sárospatakon végezte középiskolai tanulmányait, majd Budapesten lett bölcsészhallgató. A nyelvészeti kérdések iránti érdeklődése Eötvös-kollégista korában kezdődött. Pályakezdése korántsem mondható szokványosnak, hiszen pl. első szakkikkek már bölcsészhallgató korában megjelentek, s 1941 nyarán a Magyarságtudató Intézet külső munkatársaként vehetett részt az első országos néprajzkutató értekező előkészítésében és lebonyolításában. Még ennél is szokatlanabb, hogy már 1943-ban elkészült „A hangátvetés a magyarban” című bölcsész-doktori értekezése, amely ugyanabban az évben a Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai sorozat 69. számaként meg is jelent. Bizonyára ez az értekezése, valamint a legkülönbözőbb tárgyú (nyelvtörténeti, helyesírási, nyelvjárási) közleményei járultak hozzá ahhoz, hogy fiatalon elnyerte a Magyar Nyelvtudományi Társaság alapította Szinnyi-emlékérmet, majd a Szily-jutalmat is. Kiemelkedő teljesítmény volt a huszonevésen írott „A nyelvjárási anyag felhasználása és feldolgozása” c. munkája és az a hangjelölési rendszer, amely a nyelvjárási anyagközlésben mindmáig használatos.

Az 1950-es évek elejétől Deme László is bekapcsolódott a magyar nyelvtudomány egyik legjelentősebb vállalkozásába, A Magyar Nyelvjárások Atlaszának anyaggyűjtő és feldolgozó munkálataiba. Az atlasz 1968 és 1977 között megjelent hat kötetének is ő lett az egyik szerkesztője. Emellett az 1950-es évek első felében – részben az atlaszmunkához kapcsolódva – írta meg Deme László „A magyar nyelvjárások néhány kérdése” és a „Nyelvtanunk funkciója és további problémái” című könyveit, s közülük az utóbbival a kandidátusi fokozatot is megszerezte.

1964 őszén Pozsonyba került, ahol a Komenský Egyetem vendégtanáraként tevékenykedett. A pozsonyi évek során írta „A nyelvről – felnőtteknek” című könyvecskéjét és „Az általános nyelvészet alapjai” című egyetemi tankönyvet, amely itthon később két kiadásban is megjelent „A beszéd és a nyelv” címmel. Ez utóbbi munkájáért dívdíjat kapott. Pozsonyban készítette el a „Mondatszerkezeti sajátságok gyakorisági vizsgálata” című munkáját, amellyel 1970-ben szerezte meg a nyelvtudomány doktora fokozatot. Ugyanebben az évben került a JATE újonnan felállított Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékére tanszékvezető egyetemi tanárnak. 1977-ben tanszékvezetőként került át a Magyar Nyelvészeti Tanszékre, ahonnan 1981-ben nyugdíjba ment.

Deme László nemcsak a nyelvjáráskutatásban teremtetett maradandó értéket, hanem a nyelvművelésben, a nyelvhasználat nemzeti és nemzetiségi kommunikációs kérdéseinek elemzésében, nyelvtörténeti kutatásaiban és nyelvfilozófiai vizsgálódásaiban is. Ezenkívül külön is megemlítené azt a hatást, amelyet sok új szempontot tartalmazó koncepciójával a leíró nyelvészeti kutatásokra gyakorolt, mégpedig főképpen a mondattanban, de hangtani és szövegtani tárgyú dolgozatai is több vonatkozásban úttörő jelentőségűek. Ezért is alakulhatott ki körülötte a Szegeden töltött évek során olyan leíró nyelvészeti iskola, amely – az ő koncepciójára és kutatási eredményeire építve – funkcionális szempontból közelít vizsgálata tárgyához, a magyar nyelvhez.

Deme László – amint az szakmai körökben közismert – a nyelvtudomány több területén is kiemelkedőt alkotott, az azonban mindig nagyon távol állt tőle – s így van ez ma is –, hogy a tudomány elefántcsonttornyába zárkózva írja munkáit: nemcsak kiváló tudós, ízig-vérig pedagógus is. Ezt nem csupán az egyetemi hallgatóknak tartott előadásain lehetett tapasztalni, hanem a legkülönbözőbb megnyilatkozásaiban is megfigyelhetjük, ha pl. kisdíjaknak ír a Kincskereső hasábjain, ha a rádióhallgatókhoz szól a „Beszélni nehéz” műsorában, vagy ha éppen kongresszusi előadást tart. Tudósi és emberi kisugárzó, nevelő hatása sohasem maradt az egyetem vagy más intézmény falain belül, mert írásainak és előadásainak kristálytiszta logikáját, gondolatgazdagságát – mindennapi munkájukba építve – nemcsak sok szakember, hanem a tanári továbbképzésben részt vevők száza, tanítványainak ezrei vitték s viszik tovább. Kívánhatnánk-e jobbat, szebbet 70. születésnapján Neki, mint azt, hogy fiatalos lendületét, öniróniára is hajlamos jó humorát, igazságtalanságokon is fölülemelkedni tudó segítőkészségét őrizze meg még nagyon-nagyon sokáig ne csak mások, hanem a maga javára is. Őszinte szívből kívánok ehhez sok erőt, nagyon jó egészséget!

Szabó József

Beszélgetés Nyíri Antallal

Nyíri Antal 1907-ben született Szentesen. Elemi és középiskoláit szülővárosában végezte. 1926-tól a szegedi egyetem magyar-német szakos hallgatója. Másodévesen a müncheni egyetemen ösztöndíjas, majd 1930–31-ben a bécsi Collegium Hungaricum állami ösztöndíjasa. Kisebb kerülő után 1934-től a csurgói Csokonai Gimnázium tanára. Ekkoriban született a zselicségi Szenna nyelvéről írt dolgozata (A zselicségi Szenna magyar nyelvjárása, 1939.), melyről Balassa József is elismerően nyilatkozott. 1942-től a kolozsvári gyakorló gimnázium tanára, majd 1944-ben másodállásban tanársegéd Mészöly mellett. A háború végén ismét tanú Kolozsvárott, s kényszerű hazatérése és átmeneti tanári állások után 1947-től a szegedi gyakorló gimnázium és az egyetem óraadó tanára. 1950 őszétől a főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének vezetője, 1952-től docensként a szegedi egyetem tanára. 1955-ben már egyetemi tanár, a Magyar Nyelvészeti Tanszék vezetője. 1977-ben vonul nyugalmába, de mind a mai napig dolgozik. 1989-ben Komplexitás és magyar nyelvtörténet címmel életművének összefoglalásával elnyerte a nyelvtudomány doktora címet.

*

– Kik voltak azok a tanárok és egyéniségek, akik nagy hatással voltak a Professzor Úrra, kiket említene elsősorban?

– Őszintén megmondom, én mindjárt kikötöttem Mészöly mellett; Mészölynél kötöttem ki, de hogy hogyan és mint, azt nem tudom. Fölvettem minden kollégiumát, az összes kollégiuma be van írva az indexembe, és kollokváltam is nála mindenből, amiből csak tudtam. Rám nagy hatással volt már egyéniségénél fogva is, azután óriási tudásánál fogva. Mészöly Gedeonnak olyan hatalmas tudása volt – a magyar nyelvemlékekből meg a nyelvjárásokból –, hogy ahhoz hasonlót nemigen tudok mondani. Tudta pontosan, hogy mit honnan vegyen. Azt mondotta, hogy a nyelvtörténésznek mindent ismernie kell, és rengeteget kell olvasnia. Nem volt beszűkült a nyelvészeti szemlélete, hanem a népet és a tájat együtt látta, és együtt is dolgozta föl; a nép- és a tájismeret műveiben összefonódik. Ezért van az, hogy munkáiban nemcsak nyelvészet van, hanem néprajz is, meg irodalom is.

– Hogyan vizsgáztatott Mészöly Gedeon? Milyen volt egy Mészöly-vizsga?

– Tulajdonképpen párbeszéd volt az a diák és a tanár között. Előadásában is mindig épített a hallgatókra, kérdéseket tett föl, és válaszolhattunk. Egyébként bele is kotyogtunk mindig, de ki is hozta belőlünk a feleletet, úgyhogy mondani kellett; nem haragudott érte, sőt: örült neki. Előadásában egy-egy dolgot fejtett ki részletesebben. Mészöly előadásai tulajdonképpen Szinnyeynek a cáfolatát jelentették, a

lényeges dolgokban legalábbis vitakozott vele. Hogy Mészöly nem jutott „magasabb polcokra”, ebben része van annak, hogy Mészöly és Szinyei ellentétben álltak egymással. A konkrét szakmai állásfoglalások alapján kifejlődött bennük egy meglehetősen kemény antipátia. Pais is ellentétben állt Mészölyvel, ezek általában véleményellentétek voltak: tudományos szemléletükben és eredményeikben is szemben álltak. Erre vezethető vissza, hogy a pesti és a szegedi nyelvtörténeti iskola ellentétben állt egymással. Ugyanígy állt a helyzet Bárczi Géza és Mészöly közt is: mint embert tisztelték, de mint nyelvészt nem sokra becsülték egymást.

A másik egyéniség, aki nagy hatással volt rám az egyetemen, Dézsi Lajos volt. Dézsi a régi magyar irodalomnak volt kitűnő ismerője és előadója, így két helyről kaptam én a múlt iránti érdeklődést: egyfelől Mészölytől, másfelől Dézsitől. Hallatlan memóriája volt Dézsi Lajosnak. Úgyhogy azt mondotta Mészöly róla – miután már az betöltötte a hatvanadik évét –, hogy Dézsi még képes lenne néhány nyelvet megtanulni.

– Egyébként sok nyelven tudott?

– Inkább azt mondom, hogy nem, mert például olyan magyaros akcentussal ejtette ki a német idézeteket, hogy mi azon mosolyogtunk. Persze nem „olyan” mosoly volt ez, mert tudtuk, hogy ő tudja, hogy magyarosan ejti ki a német szót.

A harmadik egyéniség azután Horger.

– *Professzor Úr milyennek látja, látta őt? Elég keveset tudunk róla, és ellentmondásos egyéniségnek is tűnik.*

– A magánéletét nem ismerem, csak az egyetemi életét, azt az időt, amíg én egyetemi hallgató voltam. Először is: Mészöly és Horger két egészen ellentétes jellegű tudós volt. Horgernek volt egy egészen szűk területe, a hangtörténet. Amit hangtörténetben mondott, azt meg kellett hallgatni. Vannak megállapításai, amelyek nagyon fontosak. Például a kétnyíltszótagos tendencia Horgernek a felfedezése volt. Azonban nagyon szűk körű volt az ő tudománya, és nagyon behatárolt volt még ott is. A nyelvjárásokról való ismereteit kell még megemlítenem, mert Horger – meg kell adni – kitűnően ismerte a magyar nyelvjárásokat. Máig is érvényes megállapításai vannak, és föl is használják őket. Sőt, vannak olyan megállapításai, amelyek igazak, de nem tudják, hogy azt Horger mondta. Szűk szemléletű, korlátolt ember volt, és magányos. A magánéletében is volt neki egy pár „gubanca”, mendemondák keringtek róla – például hogy rálőtt a felesége –; de ezek nem lényegesek, legfőljebb azt támasztják alá, hogy – mondjuk úgy – magánakvaló ember volt.

– *Horger Antal volt az egyik bírálója Mészöly Gedeon mellett a Professzor Úr doktori értekezésének (A Winkler-kódex hangtana és szótana. Szeged, 1933).*

– Igen; nem is lehetett másképp, ugyanis én voltam az a nyelvész, aki Horgernál soha nem vizsgázott semmiből, csak a doktori szigorlaton. No, ott találkoztam először és utoljára Horgerral.

– *Mit tudna mesélni a Professzor Úr arról az időszakról, amikor beindult a Nép és Nyelv című folyóirat; úgy látszik a finom polémikából, mintha Horger és Mészöly valamelyest együtt dolgozott volna. Hogyan volt ez valójában?*

– Mészöly meg Horger között nem volt mélyebb kapcsolat. Mészöly például szerette volna, ha Szegeden a nyelvtörténet mélyebb gyökeret ver, és ezért az volt a programja, hogy földolgoztatja a nyelvemlékeket monográfiászerű művekben tanítványaival. Csak két ilyen feldolgozás készült el, az Inotai Ilonáé és az enyéim. Ezzel kapcsolatban Horgerra azt mondta nekem Mészöly, hogy Horgerral nem lehet tudományosan együtt dolgozni. Pontosan ezt mondotta, és az én doktori disszertációmmal ez az együttműködés meg is szűnt.

– *Ez volt a „határkő”?*

– Ekkor vesztek össze tulajdonképpen. Ugyanis Horger azt követelte, hogy Mészöly ne foglalkozzon egyáltalán magyar nyelvtörténeti, magyar nyelvészeti kérdésekkel, hanem csak tisztán finnugor nyelvészettel. Mészöly azonban azt mondja: a magyar nyelv finnugor nyelv, tehát akkor, hogyha a magyar nyelv mivoltát, sajátosságait meg akarjuk ismerni, vissza kell mennünk a rokon nyelvekhez; egyúttal azonban a nyelvjárásokhoz és minden frott és íratlan nyelvemlékhez is; íratlan nyelvemlékek a mondák, legendák, népi alkotások stb.

Úgyhogy Horger és Mészöly nem voltak barátok. A nép és nyelv vizsgálatát, tanulmányozását tudatosan Mészöly csinálta, Horgernak eszébe sem jutott az. De Horger szívesen vette, hogy megindították a Népünk és Nyelvünket, melynek a főszerkesztője az a Bibó István volt, akinek a fia azután nagy szerepet játszott '56-ban. Tehát a folyóiratban Horger csak helyet kapott.

Az egyetemen nagy hatással volt még rám Imre Sándor. Ő a pedagógia professzora volt, és a magyar neveléstörténet egyik nagy egyénisége, akit nemigen ismertek. Imre Sándor Apáczai Csere János és Széchenyi vonalán állt – a nemzeti irányt képviselte. Azt mondotta, a magyar népnek nagy baja, hogy befelé fordul, és nem ismeri a környező népek életét, nyelvét, sőt még a sajátját sem igen. A magyar történelem tragédiája itt gyökerezik.

– Tudom, hogy a Professor Úr nagyra tartja Gombocz Zoltánt. Mennyire ismerte őt?

– Gombocz Zoltánt ismertem személyesen is, mert ő volt tulajdonképpen az én első fölöttes „hatóságom” az Országos Ösztöndíjtanácsnál. Párdányi Miklós, a közvetlen főnököm vitt el Gombocz Zoltánhoz, és ott tettem le a hivatali fogadalmat. Gombocz akkor engem már ismert, a Winkler-kódex kapcsán. Úgy mondom, ahogyan Mészöly mondta: „Gombocz Zoltánnak az íróasztalán ott volt a te Winkler-kódexed”. Ugyanis az adatok biztossága és a teljesség volt az az alap, amin elindult az én nyelvészeti kutatásom is, és az, hogy Mészöly meg Gombocz nem ellenfelek voltak, hanem egymást megbecsülő tudósok. Nemcsak szakmailag, hanem ember voltukban is ismerték egymást. Mészöly Gedeonnak számos írásbeli megnyilatkozása volt, amelyből kitűnik az, hogy nagyra becsülte Gombocz Zoltánt. És ez viszont is így volt.

– Ha az ember a Professor Úr munkái olvassa, lépten-nyomon előbukkan Mészöly neve, és rögtön utána a Gomboczé is.

– Igen, Gombocz Zoltánnak minden munkáját alaposan áttanulmányoztam. Föltétlenül ismerni kell őt, Gomboczot nem ismerni egy magyar nyelvésznek bűn.

– A szegedi egyetemen Klemm Antal is hírre tett szert, Mészölyvel való kapcsolatáról pedig egy-két anekdota is kering; és Klemm az, akinek örökébe lépett tulajdonképpen a Professor Úr. Mű tudna elmondani Klemm Antaltól?

– Amikor Kolozsvárra bejöttek a szovjet csapatok, és nyilvánvalóvá vált, hogy elveszett a háború, akkor Mészöly, aki Pesten lakott, és onnan járt Kolozsvárra, ismét lejött Szegedre előadónak. Persze mikor Mészöly Kolozsvárra került, Klemmet hívták meg Mészölynek a helyére Pécsről. Ugyanakkor Horger is nyugalmába vonult, és Horgernak meg Mészölynek a tanszékét összevonták. Így Klemm lett a magyar és finnugor nyelvésznek a tanára. Szegedet akkor veszteség érte. Klemm tehát – mivel kinevezték – itt Szegeden otthon volt. Mészölynek pedig, mikor Kolozsvárról visszajött, nem volt tanszéke sehol sem. Én viszont, aki a kolozsvári gyakorló gimnázium tanára voltam, visszamentem oda. Ott akartam maradni, folyamodni akartam román állampolgárságért. Azt mondtam, hogy ha lehet, én nem jövök vissza Magyarországra.

– Mi indította Professor Urat erre a döntésre?

– Ebben a döntésben Groza politikája segített. Groza tisztességes politikus volt, modern politikusnak számított, aki a magyarokkal jóban akart lenni, és Erdélyben a magyaroknak teljes jogokat akart biztosítani. 1945-ben Grozának a magyar nyelvű május elseji beszédjét hallgattam; magyar nyelven mondotta. Ez engem arra ösztökélt, hogy ne hagyjam ott Erdélyt. (Egyébként Szabó T. Attilával jóban voltunk addig is meg azután is.) Igen ám, de ebből nem lett semmi. Mikor visszamentem – mellelleg észre sem vették a románok, hogy én nyáron Szentesen voltam –, nyomban igazoló bizottság elé állítottak, román, zsidó szempontból meg mindenféle szempontból megvizsgálták, de alkalmasnak találták. Én nem tudom... én azt olyan természetesnek tartottam, hogy az erdélyi románság meg az erdélyi magyarság olyan két nép, amelyek egy földön lakik; nekem voltak román diákjaim a gyakorló gimnáziumban, jól megvoltam velük, éppen úgy, mint a magyar diákokkal.

– Végül is miért kellett hazatérnie?

– Aljasság történt velem. Beállított egyszer egy magyar anyanyelvű újságíró a lakásomra, és mivel a családom Szentesen volt, s a három szobában egymagam lézengtem, lakást kívánt tőlem. Mivel ő a román jobboldali politikusoknak volt a szócsöve, és Maniu politikáját képviselte, neki ott igen nagy befolyása volt. Befészkelte magát a lakásomba, és azt kívánta, hogy politizáljak én is, és hogy úgymond „robbantsam” a magyaroknak a szövetségét. Szóval rá akart bírni, hogy szolgáljam a jobboldali román politikát. Erre én nem voltam hajlandó. Ettől kezdve mindennap jött – Tóth Kálmánnak hívták az illetőt –, s azt mondta, adjam én oda neki az egész lakásomat. Ő a bútoraimnak majd szerez a Román Államvasutaktól kocsit. Láttam a helyzetet; akkor már nem akartam ott maradni. Másnap már ott volt a vagon a bútorért, és a stráfkocsi is ott

volt. Mindjárt föl is raktak mindent anélkül, hogy egy krajcárt fizettem volna, és két hét alatt Kolozsvárról hazaérkeztünk Szentésre.

Szóval közben a tanszékvezető Klemm volt, Mészöly pedig úgy gondolkozott, hogy Klemm legyen a finnugor nyelvész, ő pedig majd lesz a magyar nyelvész; tehát a magyar nyelvészeti tanszékre akart kerülni. Egyébként tragikus dolog az, hogy az egyik legnagyobb magyar nyelvész sohasem volt magyar nyelvészeti tanszéken, csak rövid ideig, Kolozsvárt volt neki magyar és finnugor nyelvészeti tanszéke. Ebből látszik Mészöly koncepciója is, tudniillik hogy a finnugor nyelvhasonlítást nagyon kell ismerni. Én például vogullal is akartam foglalkozni. Nekem megvannak a vogul népköltési gyűjtemények, még hozzá valamennyi, mert negyedéves koromban én kaptam meg az akadémiai könyvjutalmat, tizenegynéhány művet, köztük a vogul gyűjteményt is, ott van fenn a polcon.

- Gondolom, a jutalom anyagát Mészöly javasolta. Vagy valaki más?

- Valaki más?! Nem, maga Mészöly.

Visszatérve: Klemm és Mészöly nem szívelték egymást, mivel Mészöly a magyar nyelvészeti tanszéken szeretett volna lenni, Klemm meg meg akarta tartani a régi státusát; emiatt aztán az ő viszonyuk igen hivatalos volt.

- Tulajdonképpen Mészöly alá volt rendelve Klemmnek?

- Akkor háború volt, és voltaképpen nem volt ez parafálva, megállapítva. Azt mondták Mészölynek: Menj le, aztán taníts. Mivel itt voltál, megvan a jogod hozzá, hogy szegedi tanár légy. Hogy mi volt a jogi háttere, azt nem tudom. Klemm bencés pap volt, és voltaképpen szerzetes, úgyhogy szerzetesi ruhában ismertem mindig is. Egyébként szóba került az is egy alkalommal, hogy én mint csurgói tanár odakerülök Szegedre Klemm mellé, de én nem fogadtam el.

- Miért?

- Mert nem tetszett, amit Klemm csinált. Klemm Antalnak óriási érdemei vannak a finnugor nyelvészet terén, különösen a mordvin nyelv tanulmányozásában és a finnugor mondatlan körében. Azonban hogyha megnézzük Klemmnek a történeti mondatlanát, kiderül, hogy az nem magyar történeti mondatlan, hiszen mondatlani összefüggésrendszert nem tudott megszerkeszteni.

- Emlékszik-e Professor Úr valamilyen jellemző anekdotára vagy történetre?

- Mészöly mindenből tudott tréfát csinálni, nagy tréfacsináló volt. Egyszer, amikor a mellék-helyiségbe egyszerre értek be, és Mészöly látta Klemm arcán, hogy az nagy gondban van; azt mondja neki: - Mi az, Tóni, tán meg akarsz nőszülni?! Merthogy a szeretességet ugye fel kellett mondani, és színt kellett vallani. Ebből aztán Mészöly azt a tréfát faragta, hogy Klemm nőszülésre gondol. Klemmnek egyébként gyerekes megnyilvánulásai is voltak, és e konkrét eseten kívül is megesett, hogy bosszantották egymást apró-cseprő dolgokkal.

- Most arra kérem a Professor Urat, meséljen nekünk arról az időszakról, amikor már egyetemi tanárként dolgozott a szegedi egyetemen! Meg tudna-e említeni olyan kollegákat, akikkel szívesen dolgozott együtt, vagy tanítványai közül néhányat?

- Szeretném azzal kezdeni, hogy a szegedi nyelvészeti oktatás és kutatás sikere, ha volt ilyen, az a tanszék együttműködéséből fakadt. Velcsov Mártonnét szeretném itt megemlíteni. Szerintem nem kapta meg azt a kiüntétést, illetve elismerést, amit megérdemelt volna. A párt valami miatt - úgy látszik - nem szerette.

- Professor Urat „szerette a párt”?

- Engem a párt '56-ig megbecsült, de azután is kesztyűs kézzel bántak velem. Ugyanis én '56-ban nem léptem vissza a pártba. Addig az MDP-nek a tagja voltam, eredetileg szocdem párti. '56-ban nem léptem vissza, pedig a pártközpontból itt voltak nálam. Pártonkívüli voltam, de azért mondjuk úgy, hogy akceptáltak. Egy időben tanárképzési rektorhelyettes is voltam 6 évig, és azt mondják, hogy azt jól csináltam.

Visszatérve a tanítványokra: a régebbiek közül ketten - Végh József Mihály és Pálfalvi Etelka - tehetséges nyelvtörténésznek indultak, de az előbbi meghalt, az utóbbi pedig Lengyelországban hirdeti a magyar nyelvet és kultúrát. Szabó József a dialektológiának lett neves kutatója. Meg kell említenem Forgács Tamást is, aki a kiváló nyelvtudós Velcsov Mártonnének a tanítványa, és a nyelvtörténet tehetséges művelőjének mutatkozik.

– *Mi a véleménye a Professzor Úrnak a Nyelvtudományi Társaság eddigi munkájáról?*

– Hát a Nyelvtudományi Társaság Szegedi Csoportjának a munkája elég közepes volt, vagy talán még nem is közepes, még akkor is, hogyha én voltam az elnöke. Mivel a szegedi csoportnak nem volt pénze, nem fizetett az előadásokért, így nem volt érdeklődés. Annak pedig, hogy nem volt pénz, az az oka, hogy a TTT-ből engem úgyszólván „kigolyóztak”.

– *Miért?*

– Azért, hogy ne legyek ott. Hogy kinek állt érdekében, én nem tudom, csak azt tudom, hogy a TTT minden más tudományághoz fizetett, a nyelvészethez nem.

– *Hogyan lehet ma jó nyelvész valaki?*

– Nehéz dolog ez; ameddig abban az irányban halad a nyelvtudomány, hogy már a mű címében sincs egyetlenegy magyar szó sem, addig olyan messze lesz a közönségtől, mint Makó Jeruzsálemtől.

– *Professzor Úr ezek szerint nincs megelégedve a mai nyelvészek stílusával, nyelvhasználatával?*

– Úgy van. Elmennek egyesek egészen az érthetlenségig. Föltétlenül emberközelibb módon kellene írunk, fogalmazunk, föltétlenül, mert ez nem visz sehová sem. Voltaképpen a tudományos igazság egyszerű, és mindig egészen világos, hogyha megfelelő módszerekkel, eljárással feltárják a belső összefüggéseket. Az általános nyelvészet–magyar nyelvészet dilemmához pedig azt tudnám hozzáfűzni, hogy sokan általános nyelvészek lesznek anélkül, hogy egy nyelvnek a nyelvi mivoltát, struktúráját, szerkezetét, grammatikáját ismernék.

– *Van-e olyan, amit tanári tapasztalataiból most itt szeretne elmondani nekünk?*

– Én azt tapasztaltam tanár koromnak a vége felé, hogy az az ifjúság, amelyikkel akkor foglalkoztam, általában véve nagyon lagymatag; nem foglalkozik komolyan a tanulmányai tárgyával, elpazarolja az idejét, nem használja ki az ifjúságát arra, amire kellene, és nem tudják, hogy mit mulasztanak el. Majd életük végén látják, hogy mi minden maradt elvégezetlenül. Nem olvasnak eleget, csak a vizsgára készülnek; a vizsgára készüléskor nem lesz szakember, semmit sem ér. Nem fejlődik ki bennük egy egységes szemlélet, sokszor nincsenek önálló gondolataik, csak majmolják azt, akiben sejtenek valamit.

– *Hogyan foglalná össze Professzor Úr az eddigi munkásságát? Mely műveit emelné ki?*

– Nyelvtörténeti munkásságom főképpen a magyar hang- és alaktörténet legfontosabb kérdéseivel foglalkozik: az ómagyar labiális utótagú kettőshangzók, a szótövek, az igenevek és az igeragozás történetével, továbbá eredeti szavaink szófejtéseivel. Igen fontosnak tartom azt az értekezésemet, amelynek címe: Az -ő/-ű képzős igenevek történetéhez (Néprajz és Nyelvtudomány 1965. 9. köt. 23–32); továbbá azt, amely az inetimologikus h_jv hangok történetének lényegét fejtegeti (pl. az Uralisztikai Tanulmányokban 1983.). Vártam a finnugor nyelvtudomány állásfoglalását annak a közleményemnek az eredményéről is, melynek címe: Über ein finnisch-ugrisches Lokalkassuffix -m (Néprajz és Nyelvtudomány 1970. 14. köt. 63–65). A kihalt szentesi víziélet néprajzi és népnyelvi maradványai című tanulmányomnak, mely 1948-ban jelent meg, nagy sikere volt, különösen néprajzi körökben, de a nyelvészek nemigen vették tudomásul, Hajdú Péter azonban felfigyelt rá. Ezáltal ismertük meg egymást. Van egy tanulmányom a tűzgerjesztés magyar nyelvi kifejezéseiről (A tűzgerjesztés magyar nyelvi kifejezéseinek történetéből, Nyelv és Irodalom, 1955. 1. köt. 73–85). Én ezt tartom az egyik leglényegesebb munkámnak, de nemcsak én, hanem Mészöly is ezt tartotta az én szófejtéseim közül kiemelkedőnek; a *szén* szó eredetének a megfejtését. Ott amit én magyar és finnugor nyelvészeti szempontból megállapítottam, arra azt írta Mészöly a könyvének a lapja szélire: „Teljesen meggyőző”. Nemigen lehetett hallani Mészölytől ilyesmit. Hogyha az életem még addig nyúlna, egyszer napvilágot látna egy cikk, amelyben továbbmegyek a *törlejt* szó eredetével kapcsolatban. Csak nem érek rá, mert most más foglalkoztat. Megjelenően van a Müncheni Kódex magyar–latin szótára. Most már megvan a szerződés is, és ha aláírom, mint ahogy aláírom, akkor megkezdődik a nyomás, és kiadásra is kerül ’92-ben.

– *Professzor Úr, érezte hátrányát annak, hogy a szegedi iskola, illetve Mészöly képviselője?*

- Voltaképpen nem. Persze volt olyan cikkem, amelyik hét évig nyugodott a Magyar Nyelv szerkesztőségében, egyszercsak megjelent. A *hárit* szóról írtam (Hárit szavunk és rokonai, Magyar Nyelv 1953. 49. évf. 392–398). Nem valaki miatt nem jelent meg, hanem mert a szerzője „vidéki” volt.

- Eddigi szakmai életében érte-e nagy méltánytalanság?

- Nem. Hacsak arra nem gondolok, hogy a *szén* szóról írt, már említett munkámat voltaképpen ellopták tőlem. A magyar szókincs finnugor elemei a *szén* szó eredetéről szóló részben ezt írja: *Nyíri + m.*; holott én állapítottam meg, hogy e szónak mi a finnugor rokonsága, de nemcsak azt, hanem a szó életét a magyar nyelvben, sőt az őskorban is. Egyszer elmondottam én ezt egy finnugor nyelvész barátomnak, hogy ez már régi szokás nálunk. Írtam is egy cikket azután a Nyelvtudományi Közleményekben, melynek az a címe: Még egyszer a szén szavunk eredetéről; ebben megírom az igazságot.

- Mire a legbüszkébb, Professzor Úr?

- Arra, hogy a legilletékesebbek a Szabács Viadala kérdésében igazat adnak nekem; ugyanis én azt mondom, hogy ha kémiai módszerrel megnézik azt a tintát, amivel írták, akkor ki fog derülni, hogy az a tinta a XIX. században készült.

- Volt ilyen vizsgálat?

- Nem tudom, de azt már mondták, hogy sokat segítettem a nyelvtudomány eszközeivel. Ez jó érzés, hogy én a nyelve alapján biztosan tudom, hogy hamisítvány.

- Professzor Úr, mire lehet még jó a nyelvészet? Mit válaszoljunk például egy mérnöknek vagy egy orvosnak, aki épít vagy gyógyít, ha azt kérdezi: - Hát ti, nyelvészek, mit csináltok? Hogy elhiggyék, nem csak ülünk ölbé tett kézzel.

- Hát először is: a nyelvvel foglalkozni nagyon fontos dolog. Tudományosan elemezni, mivoltát föltárni, történetét megmutatni rendkívül fontos, mert a nyelv az ember egyik legcsodálatosabb alkotása, amely nélkül nem volna ember az ember, és kultúra se volna, egyáltalán semmi. És ezt a nyelvet semmibe veszik, nem tudják, hogy nemcsak a népnek a története van benne abban a nyelvben, hanem az emberi gondolat mérhetetlen fejlődése, csodálatos elágazása is. Szövevényes voltának a feltárással kitűnik, hogy amit szövevényesnek látunk a nyelvben - zseniálisan egyszerű, és ezt a társadalmak alkották anélkül, hogy összeültek volna tanácskozni, hogy nyelvet alkossanak.

- Professzor Úr! Ha most megfiatalodna hirtelen 30 évvel, és mondjuk most lenne 50 éves, mibe fogna bele?

- Megírnám a magyar nyelv történetét.

- Ez lenne a címe?

- Igen: A magyar nyelv története. Persze mindig alakítani kellene rajta. Mindig akad valami, amire azt mondja az ember: ezt már nem úgy csinálnám. És ez a tudomány így van ám, hogy amit ma megírtam, holnap már lehet, hogy megtagadom. De hogyha megtagadom, tagadjam meg nyíltan, ne sumákoljak, hanem valljam meg, hogy tévedtem. Másképp nem is szabad csinálni, csak így...

H. Tóth Tibor

Nyelvi játszótér

JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM
BOLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
Győrei Zsolt
ÁLTALÁNOS JEGYZET A GÉPIRÁS TANULÁSÁHOZ

A gépirás pontos, szakszerű elsajátításának legfontosabb feltétele a jegyzet alapos áttanulmányozása. Célunk, hogy tanulmányaink végeztével szert tehessünk a szemünk előtt látható gépelési minőségre. Először tehát ejtsünk néhány szót erről:

- mint látható, nincs rontás, melléütés, a központoszó jelek /veszsző, pont - különben érdemes megfigyelni a zárójel finom elkülönítésének technikáját is/ /nyitásnál éppen úgy, mint zárásnál, figyeljük akár a rögtön a sorban következő csukó zárójelet/ után mindenhol következik egy üres hely, mint tette azt éppen most is de lássunk egy példát a pontra is, állításunk bizonyítandó. Mint látható, ott az üres hely! Akárcsak a felkiáltójel után? Igen, sőt a kérdőjel után is! Ime tehát - ez a szabály különben a gondolatjelre is érvényes - az eszményi gépelés.
- természetesen nem kell lennie egyellnünk, hogy a z eljén k i csit akadot vándula ddolo g,, majd- a sojt rontás dacwra? amit talán ESZRE SE MVESZünk ,vagy talán éppen ami att javulni kezd teljesítményű nyünk, noh a kiKKKKKKKKsebb hiányosságok hibák később is lesznek?

mert így teljesen láthatatlanná tehetünk akár egy egész sort, mint például kettővel feljebb, ahová azt írtuk - illetve egész pontosan már hárommal feljebb - , hogy „Javitószalag használata pedig azért ajánlatos,”.

- indigóval való írás a szöveg minőségén nem ront, általa egy példánnyal többhöz juthatunk, mint például most is, általa egy példánnyal többhöz juthatunk, mint például most is, de ez a második példány az eredeti lapon nem jelenik meg úgy, ahogy most megjelent, ugyanis ez vicc volt, és nem is indigóval csináltuk, hanem úgy, hogy a szöveg egy részét kétszer írtuk le, ami tetszőlegesen megtehető még a régi típusú gépeknél is, még a régi típusú gépeknél is.
- végül egy jótanács: a gépelés komoly munka - sose próbáljuk ezért gépünkkel való kapcsolatunkat gyermeketten érzelmi síkra vinni. Ne gügyögjünk, ne adogassunk neki kedélyeskedő és bárgyú beceneveket! Az írógép nem családtag, hanem lélek és értelem nélküli szerkezet, mechanikus eszköz, nem más mint

2.
a te kis gajdára?
alábbra dugogyn

Giacskám, most

Nyelvészfüllel

(Rovargyűjteményünk legújabb példányai)

Édes szamarodni készítését vállaljuk.

(Szuperinfó, '91. szept. 27. 1.o.)

*

A fotóművész nem fotózott semmit Szegeden, ami ne az ő nevéhez fűződött volna.

(TV2, '91. aug. 26.)

*

A Szuperinfó szerkesztősége nagyon sok örömetli boldogságot kíván [az öregeknek].

(Szuperinfó, '91. szept. 27. 1.o.)

*

Festeni kíván? Forduljon bizalommal!

(Murányi Attila hirdetése, Szuperinfó, '91. szept. 27. 2.o.)

*

Bálás ruhakereskedők figyelem!

(Delta Barkácsbolt Hmvhely, Szuperinfó, '91. szept. 27. 4.o.)

Irodalmi mintapéldányok

A néma Kattrin hallgatóg lett.

Arany János A walesi bárdokkal sújtott le a Habsburg-házra.

Az V. László egy ballada, amelyben V. Lászlót dolgozták fel.

Történelmi mintapéldányok

Mikor a vajdának kivájták mindkét szemét, futott, amerre látott.

IV. Béla idején az ország járásokra oszlott, a legismertebb járás a tatárjárás volt.

Diákhumor

(Hirdetések, felhívások)

Kezest keresek lábasomhoz.

Keresem azt a személyt, aki 1991. aug. 16. éjszakáján a szegedi konferencia után megmutatta nekem a haza vezető utat.

Hálás köszönettel adózom mindazoknak, akik anyósom halálában valamit is közreműködtek.

Jó megjelenésű, 180 cm magas, sportos testalkatú, nem dohányzó mérnök keveset keres.

Szűk nadrág eladó. (Bővebbet a házmesternél.)

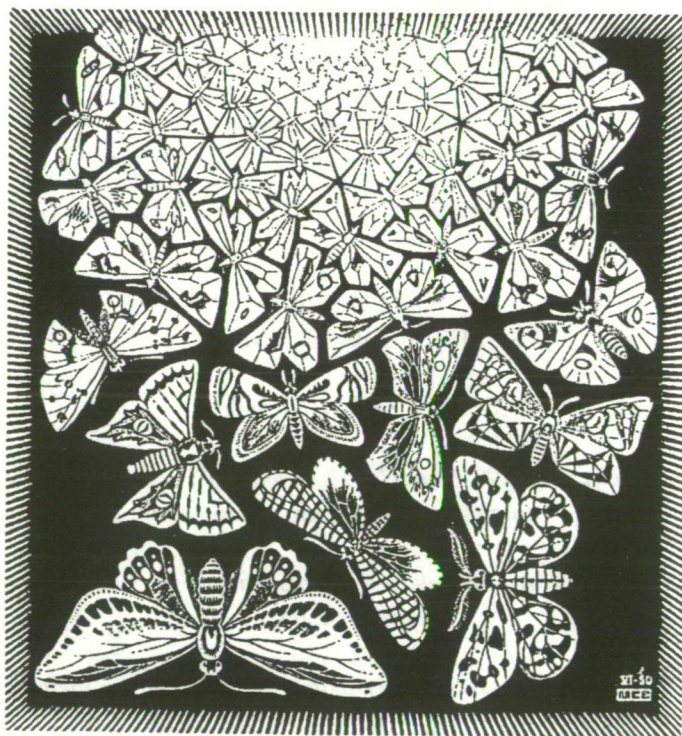
Játék a szavakkal

I. Agyrémszótár

kanári kalitkája	záarkanári	nimbusz	dicsőseges jármű
álarcos skarabeus	maskarabeus	kántor	mongol vezér halotti ünnepe
társszerzők dalműve	koopera	Hannibál	Hannácska házibuli
átverhető szárnyas	libalek	halogat	lassacskán életét veszti
hős kaméleon	kaméleonidász	balga	vízinövény, de nem jobbra
megkövült skorpió	máskorpió	szokatlan	lexémák főzésére szolgáló
sült nyúl	tepsifűles		tűzelőhely
szuperszóna	kibírhatatlan természetű	lóbál	sörényesek táncháza
	légikisasszony		

II. Sajátos szóösszetételek

aknamunkakönyv	kórképrablás
elvtársbérliő	tejüvegszem
hintalótenyésztés	haranglábszag
fennsíkküveg	

III. Nyelvi fonákságok

Az eladósodott karmester megadta a hangot.

A kistermetű bíró a Déli Apróban hirdetett ítéletet.

A részeg nem ázott meg, mert az ital hatása alatt állt.

- Én a cukrászok érdekeit védem! - hangoztatta a képviselőfánk.

IV. Vicc, anekdota, találós

A lövészárokban a parancsnok elkiáltja magát:

- Tűűű! Mire az újonc:
- Hooool?

Nagy tömeg verődik össze egy részeg körül, aki kiesett az első emeletről.

- Mi történt? - kérdi az odarohanó rendőr. Mire a részeg feltápáskodva:
- Nem tudom, én csak most csöppentem ide!

A sándorfalvi ember

Emégy éccēr a sándorfalvi ember a borbéjhó. Aszongya neki:

- Borotválást, mestēr uram!

Am' mēg mēkkérdēzi:

- Szárazon vagy szappannā?
- Szárazon! - veti oda hetykēnn az öreg. - Merhogy ám én sándorfalvi embör vagyok!

No el is kezdik az öregēt bērētváni. Má jó félig kīszen va', mikor osztan kezdené a borběj a másik ódalát is csináni, persze csak úgy szárazonn, mēgszólal az öreg:

- Azé nem annyira benn lakok ám én a falu közepinn...

•

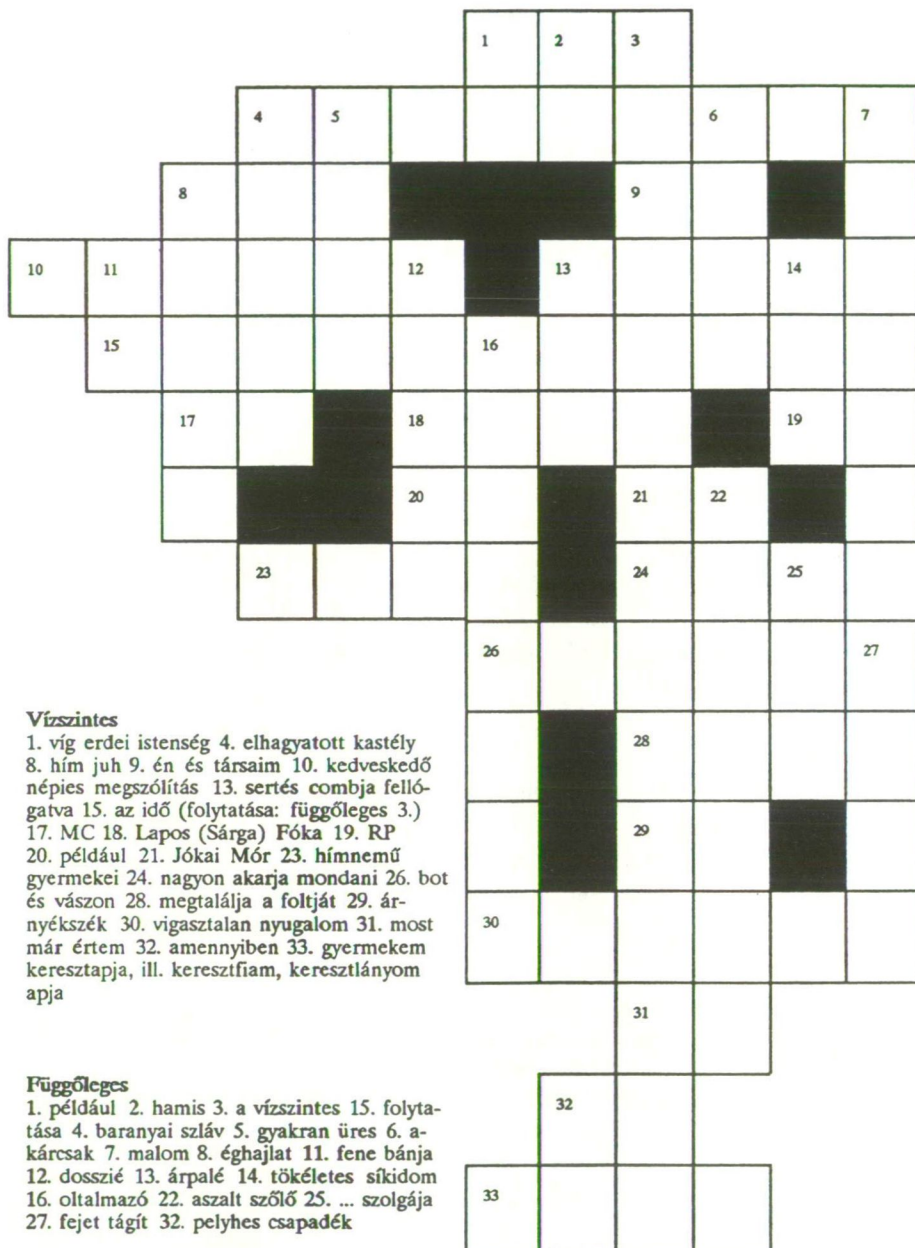
Mi a különbség a teológus és a geológus között? (*Ég és föld.*)

A bolond rámegey a jégre, és a jég olvadni kezd. Miért? (*Okos enged...*)

Mi lesz a kövér emberből, ha átmegy rajta egy úthenger? (*Hájas rétes.*)

Mi a közös az ösztöndíjban és a koporsóban? (*Egyikből sem lehet kijönni.*)

REJTVÉNY

Vízszintes

1. vág erdei istenség 4. elhagyatott kastély
8. him juh 9. én és társaim 10. kedveskedő
népies megszólítás 13. sertés combja fellő-
gatva 15. az idő (folytatása: függőleges 3.)
17. MC 18. Lapos (Sárga) Főka 19. RP
20. például 21. Jókai Mór 23. hímnemű
gyermekei 24. nagyon akarja mondani 26. bot
és vászon 28. megtalálja a foltját 29. ár-
nyékszék 30. vigasztalan nyugalom 31. most
már értem 32. amennyiben 33. gyermekem
keresztapja, ill. keresztfiam, keresztlányom
apja

Függőleges

1. például 2. hamis 3. a vízszintes 15. folyta-
tása 4. baranyai szláv 5. gyakran üres 6. a-
kárcsak 7. malom 8. éghajlat 11. fene banya
12. dosszié 13. árpalé 14. tökéletes síkidom
16. oltalmazó 22. aszalt szőlő 25. ... szolgálja
27. fejet tágít 32. pelyhes csapadék

Levélregény

BENKŐ ABSOLON I.

Ki is volt Benkő Absolon? Senki sem tudja. Felkerestem a szüleit, akik esküdtek rá, hogy ők Benkő Epsilon szülei, vagy Benkő Absoloné, maguk sem tudják biztosan, de mindegy, mert kéthónapos korában úgyis elhunyt agyérelmeszesedésben, azóta sem született gyermekük, pedig mindent megpróbáltak, beszéltek az orvossal is, sőt megkérdezték a szüleiket is, de azok sem tudták őket felvilágosítani, mert nekik sem voltak gyermekeik. Ekkor megkértem őket, engedjenek fel a fiatalon elhunyt szobájába. Ezen kérésemet felháborodva visszautasították, de szerencsére kárpótlásul arra hajlandónak mutatkoztak, hogy tíz percig meredten vizsgálják a szemközi tűzfalat.

Persze felosonhattam volna ezalatt, de nem akartam visszaélni a bizalmukkal. Így a rendelkezésemre álló időben leszaladtam a szemközi vegyesboltba, és vásároltam egy revolvért, hat töltényt és tizenöt deka parizert szeletben, aminek ekkor még én sem tulajdonítottam nagy jelentőséget. Milyen szerencse, hogy mégis eltitoltam előlük! Micsoda isteni sugallat készített erre, minő láthatatlan, óvó keze a sorsnak tétetett velem olyan cselekedeteket, miknek okát még magam sem bírtam adni. Lám, kifürkészhetetlen útjai a végzetnek! Tán mik eshettek volna kívül meg, ha nem ekként teszek – hisz így is mik estek kívül meg, hogy ekként tettem, arról még én sem bírok tudomással.

Végül is a szülők az erőszak nyomásának engedvén felengedtek, mint a Duna jege, csak ők a lányuk szobájába, aki – én tudom igazán – valójában a fiuk volt, és akinek azért adtak fiúnevet, hogy megmentse a gyermek életét a zsarnok Heródes martalócaitól, akiknek rettenetes emléke mit sem halványult kétezer esztendő óta. A szobában fenn az asztal köré ültünk, és megpróbálkoztunk halottidézőssel, csak hogy az elhunyt egyetlen szava nem jutott eszünkbe, s így tartalmi idézésekre voltunk kénytelenek szorítkozni, s ez nem segített. Ekkor öt percet kaptam, amire fegyverrel kényszerítettem őket, hogy magam maradhassak odabent. Mielőtt a lépcsőhöz értek volna, az asszony után szóltam, hogy legyen olyan kedves, vigye le a revolvért, és csúsztassa a felöltőm jobb felső zsebébe, de ne szóljon a férjének. Azt mondta, nem a férje, de akárki legyen is, nem szól neki róla, nem bízik ő az idegenekben. Nagyon hálás voltam, mert semmi kedvem nem volt még egyszer megmászni az emeletet. Végre egyedül maradtam. Annyi év fáradtságos kutatómunka után végre ráleltem a helyszínre, ahol nyugodtan megehetek tizenöt deka parizert!

Lassan láttam neki, először a hékukat hámoztam le, ha a műanyag borítással kis hús is levált, két fogam közé fogtam, és úgy hántottam le a javát. Hirtelen mintha el is feledtem volna, miért is kerestem Benkő Absolont, mintha unásig ismertem volna, és kifogtam volna minden kérdeznivalóból, mint egy hosszú, hatalmas barátság nyomában kullogó búcsúvacsora. Mint Absolon testét ettem a parizert – finoman választottam le a bőréről – és mint vérét, nyeltem hozzá nagyokat. Míg nem egyszerre belém vágott a felismerés, és szétzúzta a végtelenné jegesedett pillanatát a testtelen időnek: egy héjat, inkább héjszikot lerágatlanul, inkább lehántatlanul dobtam, inkább hajítottam a szemétkosárba, inkább ne tettem, inkább ne csináltam volna ihyet, inkább ezt. Utánanyúlva érdekes világot fedeztem fel, egy réges-rég eltűnt narancs örökifjú kultakarója, egy tejeszacskó és megannyi papírlom, némely összegyűrten, s hozzá pár bontatlan boríték. Feladó Mijatjánk Hedvig, mint például:

< folyt. köv. >

Győrei Zsolt – Schlachtovszky Csaba

TOLLHEGY

Egy sikerült alkotás nagyobb érv az irodalmi, művészeti vitákban, mint hetvenhét elvi deklaráció.

Tacitus szerint emberi tulajdonság gyűlölni azt, akit megsértettünk. Lehet. Azért én hozzátenném, hogy ez csak a hitvány emberek tulajdonsága.

Mindenből lehet tanulni, csak előbb meg kell ismerni.

Hol tartana az emberiség, ha a becsületesek is olyan buzgón összetartanának, mint a hitványak.

Minden törvény annyit ér, amennyi feltétlenül érvényesül belőle.

A ledőlt bálványok nemcsak talapzatukat rántják magukkal, hanem a hozzájuk fűződő legendákat és mítoszokat is.

„A legjobb iskola az élet” – de a legdrágább is.

A szerelemben többnyire az önzetlenség a legokosabb önzés.

A névtelen levelekért nemcsak azok felelősek, akik írják, hanem azok is, akik elolvassák.

Vannak tettek, amelyeket mindenki elítél, de senki sem ismer be.

-me-

SZEMLE

SZEMLE

Kis Tamás:

A magyar katonai szleng szótára

(1980–1990)

Debrecen, 1991. 178 oldal

Olyan újdonság jelent meg a magyar nyelvészeti kiadványok sorában, ami minden bizonnyal nagy sikerre számíthat – és nem csupán a nyelvészek körében.

Kis Tamás munkája, A magyar katonai szleng szótára nemcsak színvonalas munka: kitűnően szórakoztatja is az olvasót. A bemutatott anyag igen friss: aki 1980–1990 között volt katona, bizonyára sok jól ismert kifejezésre bukkan, ha belelapoz a szótárba.

Miért lehet tanulságos, ha valaki ilyen sajátos csoportnyelv bemutatására vállalkozik? Egyáltalán van-e értelme egységes katonai szlengről beszélni, hiszen a laktanyák mikroszférája igen elzárt világ...

Kétségtelen: a szavak és kifejezések egy része konkrét laktanyához köthető. Ilyen pl. az „Arrivederci, Ercsi!”

(az Ercsőtől búcsúzó öregkatonák leszerelő rigmusa)

vagy: – Két öregot ismerek a századnál: az egyik én vagyok, a másik a Batthyány-szobor! (Lentiből).

Ennél azonban jóval több az „univerzális” kifejezés, melyet minden baka megért, csak esetleg a szinonimáját használja. Megdöbbenő, hogy pl. a **kopasz** címszó alatt több, mint száz rokon értelmű elnevezést vonultat fel a szerző. Ezek közül egy csokor az újonc katona külsejére utal:

a/ rövid (szinte kopasz) hajra:

pl. *bőrfejű, csupasz, gyufafej, sünfejű*

b/ egyéb külső tulajdonságra:

pl. *riadtszemű*

c/ vagy a sok napra, ami még szegény előtt áll:

pl. *milliomos, ezernapos csirke*.

Számomra a második, talán még fontosabb tanulság az a felfedezés volt, hogy egy egész „szóalkotó műhelyre” bukkantam rá, miközben a

szótárt böngésztem. Egy új nyelvet fedeztem föl, egy magyar csoportnyelvet, mely megmutatja: anyanyelvünk különböző műveltségű használói egy számukra új világban hogyan teremtenek új szavakat.

Kétségtelen, hogy a névátvitel a szleng leg-
produktívabb szóalkotási módja.

Például: *vidámpark* – *akadálypálya*;

vízállásjelentés – *rangjelző csík*.

A legszórakoztatóbbak az összetett szavak: *soknapújóska, bokorarcú, inkubátorszökevény, aszfalt-pattanás* (az utóbbi kettő a kistermetű katona gúnyneve).

A rövidítések mellett terjedős kifejezésekre is bukkantam. Lejegyzem a szerző kedvencét, egy tökéletes alliterációt:

kizárólag katonai kantinban kilenc kilencvenért kapható, kéz körül keringő, körkörösén kiképzett, kibaszott kurva könnyen kezelhető, kopaszkábító kézi készülék – és mindez a centi definíciója...

Külön érdeme a szerzőnek, hogy nemcsak szavakat gyűjtött: egész mondatok, sőt néha rigmusok is találhatók a szótárban.

Például öreg katona dicsekvése:

– Olyan öreg vagyok, hogy ha leszállok a villamosról, azt megkoszorúzzák.

A szótár a körültekintő gyűjtőmunka ellenére természetesen nem léphet fel a teljesség igényével. Ráadásul a közelmúltban alapvető változások érték a magyar katonaság életét, ezért az elmúlt tíz évben használt kifejezések egy részét a „halál” fenyegeti.

A szerző kérését tolmácsolom: Akinek felkeltette az érdeklődését a téma, feltétlenül lapozzon bele a munkába! – Aki ekkoriban volt katona, biztosan ki tudja egészíteni az állományt saját élményei alapján.

Öreg katonák! Tiétek a terep!

Kucséra Zsuzsanna

„Bánt ezekben az emberekben a meggyilkolt Mozart”

(Antoine de Saint-Exupéry: *Az ember földjén* című könyvéről)

Nem a múltban történt. Még mindig történik. És nem úgy, ahogy kellene.

Senkitől sem távol. Mindenki *itt*-jében. Néme-lyek mégis ott maradnak.

Nem pornó, nem krimi. Hanem az emberi lelkek felszabadítására, egymásratalálására tett kísérlet. Ezért pornó, krimi.

Játszunk?

Figyelheti Antoine de Saint-Exupéry urat az ember földjén. Nézőpontja az utazóé, a Föld fizikai, szellemi arculatát figyelő pilótáé. Miénk a hegyek, tengerek, sivatagok... de a birtokos „agya-gosítható”, birtokaitól megfosztható, eszközzé fokozható, igazi tulajdona pedig nem a területi birtokolhatóság tárgya, „az ember birodalma bent van önmagában.” Exupéry és bajtársai – Guil-lamet, Mermoz, Prévot – nem akarják érezni a megalkuvást, a földi nehézkedés törvényét, amely lehúzza az álmokat, a repülést a földre.

Nézőpontja, azaz nézőpontjai: Exupéry úgy ábrázol, hogy állandóan figyelmeztet: ami nagy, fennkölt, pazar, az parányi, groteszk, sivatagi is lehet. „*Azt hiszik, az ember mehet egyenesen előre... Azt hiszik, az ember szabad... Nem látják a láncot, mely kutakhoz köti.*”

És ellenkezőleg. „*A sivatag eleinte: csönd és üresség, nem nyúlik meg mindjárt az első nap szerel-mésének... A sivatag gazdaggá válik.*”

Álom és valóság. Exupéry összeegyeztethe-tőségük útját keresi. Elragad, fölrepít – és eszünkbe juttatja, hogy a zuhanás mélypontja felé is közelíthetünk. Mielre állít. Kompromisszum? Emberségesség? Kezdetben segít az ítéletalkotás-ban, ám fokozatosan átengedi, hogy önmagunk bírálóvá saját magunk váljunk. Barátaivá is. „*Az ember igazsága az, ami emberré teszi.*” Fejezeteinek kapui is mind erre nyílnak. Ez az a szemantikai ál-landó – Emberré válni – vagy akár a felső harmónia, mely az elmesélt történeteket regénnyé építi.

Exupéry történeteiről, barátairól, távoli em-berekről mesél. Libanoni sivatagi balesete vég-zettel fenyegető napjaiban számot vet életével, és felismeri a repülés számára létfontosságú szük-ségletét. Kijelenti: „*Ha visszatérnék, újrakezdeném. Szükségem van arra, hogy éljek.*” Guillaumet An-desekben történt repülőszerecséntlenségét mesél-

ve gondolatláve magasan fölállítja az „embernek lenni annyit, mint felelősnek lenni” egyenletet. Fran-ciaországból hazatérő lengyel munkásokat szem-lélve így medítál: „*Az a tény, hogy ilyen agyagtöm-bökké váltak. Milyen szörnyű malmon mentek ke-reszül?*” – így folytatja: „*Egy kivénült állat megör-zi báját. Miért kell hát épp az embernek lezúllenie?*”

Kérdez az író, és válaszol. Válaszol, és kér-dez. Nem válaszol. Nem kérdez. Önmagukban a válaszok, kérdések vagy hiányuk – nem újak, sajnos újra és újra meg kell őket ismételní. Mi-ért? Exupérynél pedig egyénien eredetien, em-berien és meggyőzően, sürgetően történik mindez. „*Csak a lélek fuvalma teremtheti meg az agyagból az embert.*”

Domokos Johanna

Mária evangéliuma

Idén ünnepelte hatvanadik születésnapját a Szegedi Szabadtéri Játékok. Az operaelőadások és a néptáncok mellett a Madách Színház két előadását tekinthették meg azok a szemfüles érdeklődők, akik már márciusban beszerezték a jegyeket. (Erre a későbbi hónapokban már kevés remény maradt.)

A két előadás egyike Tolcsvay László–Müller Péter–Müller Péter Sziámi: MÁRIA EVAN-GÉLIUMA című új magyar rockoperája volt. A március végén tartott bemutaton egyszerűen világpremiernek hirdették az előadást, a darab ugyanis egyedülálló abban a tekintetben, hogy Mária személyét állítja középpontba, az ő életén keresztül mutatja be az evangéliumokból ismert történeteket.

A bemutató után különféleképpen vélekedtek a darabról. A nézők hálásan fogadták a dallamos, látványban gazdag előadást, a kritikusok vélemé-nye megoszlott, többen szót emeltek a mostaná-ban divatos zenés darabok áradása ellen.

Mindez cseppet sem zavarta a szervezőket, a darab jellege megfelelt egy szabadtéri előadás követel-ményeinek, hangulatos, látványos produkció szü-letett, – ez tény. A Dóm csodálatos épülete különösen jól illeszkedett a darabhoz, fenséges háttérrel biztosított, s ráadásul a díszletezést is megkönnyítette.

A darab nem is annyira Máriáról szól, sokkal inkább egy anyáról, aki kénytelen átélni saját gyermeke szenvedéseit és halálát. Mária több alakban jelenik meg. Először álmodozó, szerelmet

áthítozó fiatal lány, aki csupán önmagának elképzelt kedvese után vágyakozik. Később átváltozik gyermekét féltő anyává, hogy azután megismerhessük a szenvedő, meghurcolt, kitaszított asszonyt is. Ezt az ezernyi érzelmet képviselő csodálatos alakot a friss diplomás Sáfár Mónika keltette életre. Teljes átéléssel, mélyről fakadó tiszta érzéssel játszott ez a fiatal színésznő, aki érzelemgazdag játéka mellett csodálatos énekhangjával is elbűvölte a közönséget. A szereplőgárdában amúgy a Madách Színház legnépszerűbb színészei vonultak fel: Szerednyei Béla, Székelyi József, Lőte Attila, Pusztaszeri Kornél, Laklóth Aladár, Koltai János, hogy csak néhány nevet említsék. A főszereplők mégsem a Madáchból kerültek ki. János apostolt Vikidál Gyula, Jézust Sasvári Sándor játszotta a címszereplőéhez hasonló beleéléssel.

Amíg a környezetet remekül szolgálta az előadás, addig a kibővült játéktér – az óriási színpad – megnehezítette a szereplők dolgát, nehéz volt „bejátszani” a hatalmas teret. Szintén nehézséget jelentett a forgószínpad hiánya, ezt azonban ügyesen pótolták egyéb díszletekkel. A rendezőt, Nagy Viktort dicséri, hogy nem esett bele abba a csapdába, amit a szabadtéri előadások lehetőségei nyújtanak. Nem volt tehát tűzijáték, lángtenger, gyertyaáradat, lézerfény – szolid és jól megtervezett világítás tette hangulatosá az előadást.

Hogy a darab a Madách Színház bevételének növelését szolgálja inkább, avagy a mi szellemi épülésünket, azt döntse el ki-ki önmaga. Én úgy gondolom, hogy a három augusztusi este kellemes szórakozást nyújtott a nézőknek, s méltó tiszteletadásnak bizonyult a hatvanéves Szabadtéri Játékok előtt.

Tamádi Rita

Umberto Eco

Két lektori jelentés

Homérosz: Odüsszeia

Nekem személy szerint tetszik a könyv. Igazán lebilincselő, kalandos sztorija van, éppen a megfelelő adag szerelemmel töltve; szól hitvesi hűségéről és kis félrelépésekről (nagyon jól megformált Kalüpszó alakja, igazi kis csábító!), sőt van benne egy leheletnyi Lolitából a Nauszikaá-epizódban, ahol finoman izgatón minden csak felsejlik, s mégis világos lesz, mint a nap. Hozzá még sok

cselekmény, lélegzetelállító jelenetek egyszerű gigászokkal és kannibálokkal, sőt egy kis drog is, épp annyi, hogy ne legyen baj a cenzúrával – mert ha jól tudom, a lótuszt nincs rajta a Kábítószergyűjti Hivatal jegyzékén. A zárójeleneteket mintha egyenesen a Vadnyugatról kölcsönözte volna a szerző; a bunyó is derék, az íjverseny mesterien izgalmasra sikerült.

Mit mondhatnék még? Az egész sokkal gördülékenyebben olvasható, mint a szerző első regénye, amely begyöpösödött ragaszkodásával a hely egységéhez túlságosan mozdulatlan volt, meg fárasztó is az események áradata miatt – mert a harmadik csata és a tizedik párviadal után az olvasó felfogta a mechanizmust. Ezen kívül pedig láttuk, micsoda galibát okozott a neuwiedi körzeti ifjúsági hivatallal az Akhilleuszról, Patrokloszról és egyáltalán nem csak rejtett homoszexualitásukról szóló történet. Szó sincs erről a második könyvben, itt minden simán megy, sőt még a hangnem is sokkal nyugodtabb, megfontoltabb, hogy ne mondjam: elgondolkodóbb. Ide tartozik a mozaikok hozzáértő összerakása, a szerző eljárásadozik a beleszővött régmúlt eseményekkel, egymásba fűzi a történeteket. Egyszóval: nagyszerű, ez a Homérosz tényleg jó fej!

Túlságosan jó, mondhatnám... Vajon mindez az ő szemétdombján nőtt? – kérdelem magamban. Írás közben biztosan sokat lehet tanulni (és ki tudja, talán a harmadik könyve tényleg szenzációs lesz), de ami gondot okoz számomra – és ami alapos megfontolás után arra bír, hogy elutasítsam –, az a káosz, amely a jogigényeknél adódik. Beszéltem erről E. Linder könyvügynökkel; a helyzet minden, csak nem egyszerű.

Először is a szerzőt már nem lehet előkeríteni. Azoknak információi szerint, akik ismerték őt, minden esetben kín volt beszélni vele a szöveg kisebb változtatásairól. Ugyanis állítólag olyan vak volt, mint egy vakondok, és sosem törődött a kézirattal, hiszen úgy tűnik, nem is ismerte igazán. Emlékezetből idézett, többé nem tudta, mit is diktált pontosan, és úgy gondolta, a titkárnő biztosan hozzáfűzött valamit. Így tehát felvetődik a kérdés, valóban ő-e a szerző, vagy csak a nevét adta az ügysző.

Ez eddig nem lenne baj, hiszen a lektorálás művészete időközben nagyot fejlődött, és sok könyv, amit a lektorátuson átírnak, vagy ami szerzői munkacsoportokból származik (lásd Frutero és Lucentini), végül nagy siker lesz. Azonban e regénynél túl sok a bizonytalanság. Linder úgy

véli, a jogok nem egyedül Homéroszt illethetik, számolni kellene bizonyos eol dalköltőkkel is, és néhány részletért százalékot kellene nekik felajánlani.

Egy khioszi könyvügnök szerint a jogokat egy ott élő rapszodosz társaságnak kellene igényelnie, akik gyakorlatilag négerként dolgoztak Homérosznak (avagy feketén, bérért írtak helyette). Mindenesetre nem lehet tudni, hogy műveik be vannak-e jelentve a helyi írószövetségnél. Egy szmirnai könyvügnök ellenben azt állítja, hogy Homérosz az egyedüli alkotó, csak közben meghalt, és mivel nem maradt utóda, a jogok Szmirna városára szálltak. Szmirna egyébként nem az egyetlen város, mely ilyen igényeket támaszt. A szerzői jogi törvény 64-es paragrafusára való hivatkozásnak (miszerint egy mű a szerző halála után 70 évvel szabadddá válik) útjában áll, hogy lehetetlen kideríteni, egyáltalán meghalt-e, és mikor halt meg emberünk. Újabban jelentkezett egy bizonyos Kallimakhosz, aki számos jogot vall magáénak, de az Odüsszeiát csak akkor adja, ha átvesszük a „Thébaiaiakat”, a „Kypriát” és az „Epigonokat” is, teljesen eltekintve attól, hogy ezek a művek nem sokat érnek, sokak szerint még csak nem is Homérosztól származnak. Tegyük fel, vállaljuk ezt, de akkor milyen sorrendbe állítsuk őket? Ezek az emberek manapság mind csak pénzéhes spekulánsok!

A szamothrakéi Arisztarkhosznál óvatosan rákérdeztem, írma-e esetleg egy előszót, hisz rendelkezik a szükséges hírnévvel, és van némi sejtelve arról, hogyan hozza rendbe a dolgot. Így viszont csöbörből vödörbe esnénk, hisz ő éppen „a könyvben” akarja részletesen kifejteni, mi hiteles és mi nem!

Ily módon egy történeti-kritikai kiadást készítünk, és – Isten áldja – magas példányszámmal! Akkor inkább engedjük át az egészet a Görög

Klasszikusok Kiadónak, annak 10 évre van szükség, és végül kihoz egy 180 márkás aranyos kötetecskét, amit karácsonyi ajándékként bankigazgatóknak küld szét.

Tanulság: ha belevetjük magunkat ebbe a kalandba, vég nélküli jogvitákat kockáztatunk, és nehéz helyzetbe kerülünk. A könyvet majd valószínűleg elkobozzák, de ez nem olyan, ami ezek után annál gyorsabban elkel a pult alatt, ez egyszerűen eltűnik a kirakatból. Talán el lehet adni 2–3 év múlva egy zsebkönyvkiadónak, de addig sok pénzt fektettünk be, és semmit nem láttunk belőle viszont.

Nagyon sajnálom, a könyv mint olyan megérné a fáradságot. De nem kezdetünk el még detektív-vestit is játszani. Én inkább nem nyúlnék hozzá.

Marcel Proust: Az eltűnt idő nyomában

Kétségtelenül igényes mű, talán kissé hosszú, de ha zsebkönyvsorozatot készítünk belőle, mindjárt el lehet adni.

Mindenesetre nem a mostani állapotában, itt még sok a tennivaló, a kézirat alapos feldolgozásra szorul. Az egész központozást át kell például vizsgálni. A mondatok túl hosszúak, némelyik több, mint egy oldalt kitesz, ez nagyon fárasztó. Egy beható átdolgozás során, mely legfeljebb háromsorosra rövidítené, sűrűbben felosztaná őket, betoldana egy-egy bekezdést, a szöveg sokat nyerne.

Ha a szerző nem vállalná ezt, inkább hagyjuk békén a dolgot. A jelenlegi formájában a könyv – hogy is mondjam – kissé fullasztó.

Umberto Eco: Platón a sztriptíz-bárban. Paródiák és travesztiaák.
/Hanser Verlag, München/ A német változatból fordította:

Bódás Beáta

Postaláda

HÍREK

A Magyar Nyelvtudományi Társaság szegedi csoportja 1991. november 13-án ünnepi ülést rendezett Deme László 70. születésnapja alkalmából. A professzor urat három – öt méltató – beszéddel köszöntötték: Szabó József Deme László nyelvjáráskutató érdemeiről beszélt; Bagi Ádámné „Deme László és a szegedi *Beszélni nehéz*-körök” címmel tartott üdvözlőbeszédet; Simai Mihály a professzor úr egykori – Kincskereső-beli – főszerkesztői munkáját méltatta. Az ünnepi ülés keretében arra is lehetőség nyílt, hogy a jelenlevők egyénileg is kifejezhessék jókívánságaikat.

A professzor úrnak születésnapja alkalmából mi is további sikeres alkotómunkát, jó erőt, egészséget kívánunk!

Benkő Loránd, az ELTE egyetemi tanára december 14-én lesz 70 éves. Egyetemi tanulmányait Kolozsvárott és Pesten végezte magyar-olasz-történelem szakon. 1946 óta tanít az ELTE-n; 1959: egyetemi tanár, 1960: a nyelvtudományok doktora, 1976 óta az akadémia rendes tagja. A MTA Nyelvtudományi Intézetének elnöke, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság alelnöke, a MTA Nyelvtudományi Bizottságának elnöke, több nemzetközi és magyar tudományos társaság tiszteletbeli vagy rendes tagja.

Fő művei: Magyar nyelvjárási bibliográfia (1950) – Lőrincze Lajossal

Magyar nyelvjárástörténet (1957)

A magyar nyelv története (1967) – Bárczi Gézával, Berrár Jolánnal

TESZ (1967–76) – főszerkesztő

Az Árpád-kor magyar nyelvű szövegemlékei (1980)

A magyar fiktív (passzív) tövű igék (1984)

A történeti nyelvtudomány alapjai (1988)

15 éve hunyt el *Németh Gyula* (1890. nov. 2. – 1976. dec. 14.) Kossuth-díjas egyetemi tanár, akadémikus. Fő kutatási területe a török nyelvtörténet és nyelvjáráások, illetve a magyar őstörténet volt.

PÁLYÁZAT

A Nyelvelő szerkesztőbizottsága novellapályázatot hirdet. Bárki beküldheti írását a szerkesztőség címére.

A bírálatot szakzsűri végzi. A legsikeresebb alkotásokat következő számainkban közöljük.

A pályamunka benyújtásának határideje: 1992. február 24.

A LAP SZERZŐI ÉS MUNKATÁRSAI

Dr. Balázs Géza

Az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszékének adjunktusa,
az ELTE Gödöllői Képzési Helyének intézményvezetője

Bódás Beáta

A JATE BTK III. éves német–finnugor szakos hallgatója,
a Német Tanszék demonstrátora

Bordás Mátyás

A JATE BTK II. éves magyar–történelem szakos hallgatója

Domokos Johanna

A JATE BTK III. éves finnugor–altajisztika szakos hallgatója

Gáspár Karolina

A JATE BTK IV. éves magyar–történelem szakos hallgatója

Gönczöl Andrea

A JATE BTK III. éves magyar–művelődéstörténet szakos hallgatója

Győrei Zsolt

A JATE BTK III. éves magyar–német–komparatisztika szakos hallgatója

Hárs Endre

A JATE BTK Német Tanszékének tanársegéde

H. Tóth Tibor

A JATE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszékének tanársegéde

Kelemen Zoltán

A JATE BTK III. éves magyar–filozófia szakos hallgatója

Kucsera Zsuzsa

A JATE BTK III. éves magyar–történelem szakos hallgatója

Magyar Anna

A JATE BTK IV. éves magyar–történelem szakos hallgatója

Dr. Maróti Egon

A JATE BTK Ókortörténeti Tanszékének tszv. egyetemi tanára

Dr. Marótiné dr. Korchmáros Valéria

A JATE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszékének adjunktusa

Mihály István

A JATE BTK II. éves magyar szakos hallgatója

Németh Miklós

A JATE BTK III. éves magyar–történelem szakos hallgatója

Németh Zsolt

A JATE BTK III. éves magyar-történelem szakos hallgatója

Noll Katalin

A JATE BTK IV. éves magyar-német szakos hallgatója, a Magyar Nyelvészeti Tanszék demonstrátora

Oláh Csaba

A JPTE I. éves angol-fizika szakos hallgatója

Orbán Edit

A JATE BTK III. éves német-történelem szakos hallgatója

Piti Ferenc

A JATE BTK III. éves történelem-latin spec. k. szakos hallgatója

Rásó Katalin

A JATE BTK II. éves francia-német szakos hallgatója

Sándor Claudia

A JATE BTK IV. éves német-angol szakos hallgatója

Schlachtovszky Csaba

A JATE BTK III. éves magyar-angol-komparatiztika szakos hallgatója

Simon Emese

A JATE BTK IV. éves magyar-olasz szakos hallgatója, az Olasz Tanszék demonstrátora

Soós Tibor

A JATE BTK III. éves magyar-történelem szakos hallgatója

Szabó József

A JATE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszékének docense

Szűcs Csaba

A JATE ÁJTK V. éves hallgatója

Támadi Rita

A JATE BTK II. éves magyar-komparatiztika szakos hallgatója

Zólyomi Theodóra

A JATE BTK V. éves történelem-olasz szakos hallgatója

Zsigri Gyula

A JATE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszékének tanársegéde

Felelős kiadó: Dr. Szabó József

Készítette a JATEPress
6722 Szeged, Petőfi S. sgt. 30–34.
Felelős főszerkesztő: Szőnyi Etelka
Sokszorosító vezető: Szőgi Lászlóné
Méret: B/5
Példányszám: 300

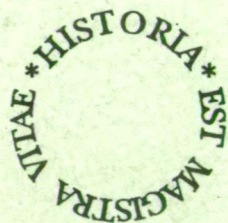
56 751

Az.

56 751

a NYELVELŐ 3.
melléklete

LUDOVICUS

MCMXCII

SZEGEDI IFJÚSÁGI HÁZ,
1992. ÁPRILIS 7. 19⁰⁰ – ÖSBEMUTATÓ!

LUDOVICUS

– ideális nemzettörténeti dráma 2 részben –

Írta:
GYŐREI ZSOLT
és
SCHLACHTOVSZKY CSABA

SZEREPLŐK:

NAGY LAJOS király	SCHLACHTOVSZKY CSABA
ERZSÉBET, Lajos felesége	KONDACS KLÁRA
MÁRIA, Lajos leánya	PUSKÁS ÉVA
ZSIGMOND, Mária férje	KOPÁR LILLA
KÁROLY, Lajos külhoni rokona	RÁFI DÉNES
BOGUMIL, bíboros	GYŐREI ZSOLT
GARA MIKLÓS, nádor	LUKÁCS TAMÁS
BOGYISZLÓ, főkamrás	SZABADOS GYÖRGY
EFRÉM, szerep	SÁRI LÁSZLÓ
SIRATÓASSZONYOK	GÁSPÁR ANNAMÁRIA
	FRÁTER VERONIKA

történik 1382-ben

Első felvonás

Első szín

(Hálószoza. Lajos bent fekszik az ágyán.)

- Lajos: Ki hitte volna? Uralkodásomhoz a diadalmas hadjáratok egész sora fűződik. Ezekkel s az ország belső rendjének, jólétének, művelődésének fokozásával Magyarországot keleti nagyhatalommá tettem. Mindjárt uralkodásomnak elején meggyilkolt öcsémnek, Endrének megbosszulására két ízben is hadat vezettem Nápoly ellen – 1347 és 1350 –, s azt két ízben el is foglaltam. Ha kannibál volnék, mennyi nápolyit ehettem volna! Dalmácia birtokáért három hadjáratban harcoltam az akkori világ legnagyobb hatalma, Velence ellen. Ha kannibál volnék, mennyi velenceit ehettem volna! Meghódolásra kényszerítettem Szerbiát, Boszniát és a havasalföldi vajdát is a magyar fennhatóság elismerésére készítettem. Elfoglaltam Bodont, megalapítottam a bolgár bánságot. Legfőképpen pedig harcoltam a bogumilok, azaz a bolgár eredetű középkori szláv eretnek szekta tagjai ellen. És mi volt díjam?
- Bogviszló: (be) Szólitott felséged?
- Lajos: Hálátlan nemzet, te! Bitang utókor, te!
- Bogviszló: Én nem vagyok bitang utókor!
- Lajos: És mit kapok cserébe tőled, korcs nemzedék? Mivel hálálod meg, elfajult ország, hogy nagy birodalomná tettelek?
- Bogviszló: Én nem vagyok nagy birodalom!
- Lajos: Rút föld, te! Hányszor tágitottam határaidat messze tengerekig! Hány csatát víttam érted! Ha rólad volt szó, nem ismertem fáradságot – olyan voltam szolgálatodban, mint a legacélosabb késpenge: nem ismertem beletörődést! És mivel jutalmazol? Most, mikor végre nyugodt lábbal tapodhatnak hegyed-völgyeden, mit kapok?
- Bogviszló: Tessék tapodni nyugodtan, ha ezen múlik. Csak olyan homályosan tetszik fogalmazni!
- Lajos: Hányszor tűztem ki rád lobogóim!
- Bogviszló: Hagyjuk ezt! Tessék tapodni, aztán hadd menjek aludni!
- Lajos: Hálátlan magyar nemzet!
- Bogviszló: Én lengyel vagyok.
- Lajos: Takarodj! Hadd lobbanjon utolsókat életem mécsé! Legalább a halálom legyen királyi, ha már olyan cudarul éltem.
- Bogviszló: Fenséges asszonyom! Fenséges asszonyom! (kírohan)
- Lajos: Ez a Bogviszló tiszta hülye. Évek óta szórakozom vele, de nem tudom megunni. Viccből neveztem ki főkamárásnak is. Most jön a feleségem, Erzsébet. Az a főhülye. Tizenöt éve az a rögeszméje, hogy haldoklom. Régen néha komolyan megrémített a bárgyúságaival, de miután már vagy ezer utolsó éjszakámat áztatta ronggyá a könnyeivel, míg nem volt hajlandó elengedni a kezemet, már csak röhögök az egészen. A baj csak az, hogy utálok hanyatt feküdni összekulcsolt kézzel a hasamon, utálok a siratóasszonyok hangos hüppögését, és az utolsó szavaimat. És utálok minden bogumilt, de legfőképpen Bogumilt, aki mellel nem is bogumil, legalábbis nálam nem bogumilabb.
- Erzsébet: (be) Jaj, rosszul vagy, igazán rosszul vagy?
- Lajos: Borzalmasan. Azt hiszem, ez a vég. Isten hozott, Erzsébet.
- Erzsébet: Jaj, jaj. Hát tényleg meg kell halnod?
- Lajos: Eleget vártál.
- Erzsébet: Látod, azok a kókler orvosok meg azt mondták, semmi bajod. Milyen jó, hogy nem hallgattál rájuk.
- Lajos: Képzeld: csak feküdnék itt felravatalozatlan, pihengetnék, lakomáznék, mifene.
- Erzsébet: Ó, bár én halnék meg tehelyetted!
- Lajos: Legalább te ne gondoldj most erre.
- Erzsébet: De igenis gondolok!
- Lajos: Akkor gondoldj rá erősen! Koncentrálj!
- Erzsébet: Ne hagyj itt, Lajos!
- Lajos: Hát hol? Jaj, érzem, közel a halál. Ah, igen! Mint ernyednek el zsibbadó tagjaim, mint homályosul drága képed, mint távolodnak tőlem a világ dolgai, és lassan-lassan minden feketeségbe fordul! Legalább ma hadd haljak meg siratóasszonyok nélkül!
- Erzsébet: Szó sem lehet róla!
- Lajos: Csak ma! Holnap lehet, meg holnapután is, egész életemben, csak ma ne! Hadd legyen ez

az utolsó kívánságom!

Erzsébet: Ne akarj visszaélni a szeretetemmel! Megint jössz a végeérhetetlen utolsó kívánságaiddal! Aztán ne kulcsoljuk össze a kezedet sem, aztán... az ám, hol a rézpénz, amit a nyelvedre tettem? Megint lenyelted?

Lajos: Naná! A siratóasszonyoknak adtam!

Erzsébet: Ne viccelődj. Tudom, hogy lenyelted.

Lajos: Miért, mit csináltam volna vele? Lassan a kincstárnok átköltözhetne a számba, őrizni a hasam.

Erzsébet: Hát bűn, hogy nem sajnálom rád a pénzt? Nézd meg ezeket a gyertyákat! A legkiválóbb minőségű, illatos halotti gyertyák tiszta viaszból! Minden éjjel négy elfogy! Miért nem fújod el, mielőtt leégnek?

Lajos: Mert nekem nem fáj, ha a lábujjamra csöpög a forró viasz!

Erzsébet: No persze, a leprád!

Lajos: No persze.

Erzsébet: Nem vezett el újabb lábujjad?

Lajos: Nem. Megvan mind a nyolc.

Erzsébet: Szörnyű fajtája ez a leprának. Már rég potyogniuk kéne. Nem gondolod, hogy megelőzésből...

Lajos: Nem. Két lábujjamat lemetélted. Ezt sose bocsátom meg neked.

Erzsébet: Megakadályoztam a fertőzés terjedését.

Lajos: Persze. Szörnyű lett volna, ha arra a két lábujjamra is áterjed a fertőzés.

Erzsébet: Legalább bebizonyosodott, hogy leprás vagy. Különben múlt éjjel Bogyiszlóról is kiderült.

Lajos: Hát ezért sántított.

Erzsébet: Bizony. Borzasztó ez a lepra.

Lajos: Figyelj: nem lehetne egy este, hogy ne haljak meg? Emlékszel, amikor fiatal házasság voltunk, volt olyan egy csomósor, hogy nem haltam meg! Nem maradhatnék holnap estig életben? Ne gyere nekem a kényszerképzeteiddel. Nagyon jól tudod, hogy már akkoriban is beteg voltál, csak nem értem rá veled foglalkozni, mert szegény apád haldoklott.

Lajos: Végül örök zaklatásaid elől az örök nyugalomba menekült.

Erzsébet: Késő van. Lássunk hozzá a dolog érdemi részéhez.

Lajos: De ma nincs kedvem.

Erzsébet: Mindig ez a nyafogás. Gyerünk!

Lajos: Na jó. „Jaj istenem, meghalok, Úristen, rögtön elszáll belőlem a lélek!”

Erzsébet: „Ne halj meg, Lajos!”

Lajos: Jó.

Erzsébet: Nem ez jön! Ennyit nem bírsz megtenni értem! Ezt a pár mondatot tanulnád meg!

Lajos: Az én egészségi állapotomban?

Erzsébet: Nem kérek az ócska kifogásaidból. Nem-akarásnak nem-nyögés a vége. Tessék nyögni!

Lajos: Muszáj?

Erzsébet: Muszáj, igen. Kezdjük előről!

Lajos: Essünk túl rajta. „Jaj istenem, meghalok, Úristen, rögtön elszáll belőlem a lélek!”

Erzsébet: „Ne halj meg, Lajos!”

Lajos: „De, nincs mit tenni. A halál fagyos keze markolássza a szívemet.” De ez olyan hülyeség. Hogy lehet a szívét markolászni valakinek?

Erzsébet: A folytonos vitáid helyett inkább mondd el rendesen. Legalább a haláloed legyen királyi, ha már olyan cudarul éltél!

Lajos: Jaj, nincs időm végigmondani, szólít a vég. És még így is a végig mondtam.

Erzsébet: Ne hülyéskedj! Legalább onnan mondd, hogy: „Királynője országomnak és szívemnek, Te gyönyörű kezeidbe helyezem birodalmam sorsát, igazgasd bölcs belátásod szerint!”, legalább ezt!

Lajos: Nem, nem, nincs időm, meg kell halnom.

Erzsébet: Nem, addig nem halsz meg, amíg el nem mondd!

Lajos: De meghalok! De még hogy meghalok! Mint a pinty, úgy meghalok! Az Isten nem támaszt fel! Legfeljebb egy vánkos, és az is csak a fejemet!

Erzsébet: Nem lehetsz ilyen aljas!

Lajos: De! Ilyen aljas leszek! És hallgasd, mik az utolsó szavaim: Nem akarok siratóasszonyokat! Nem akarok siratóasszonyokat! Nem aka...

Erzsébet: Hát ezt nem! Ezt nem csinálhatod meg velem! Jöjjenek a siratóasszonyok!

Siratók: (be) Meghalt népünk nagy királya
 Bőgni gyűlünk mink köréje
 Kínunknak kövér karéja
 Gyomorunk ki ne kerülje

Meghalt népünk nagy királya
 Eltakarja vénkor éje
 És enyészet maskarája
 Nem fekszik a macska rája

Lajos: Igazán ne! Hagyjuk ezt!
 Erzsébet: Elmondod az utolsó szavaidat?
 Lajos: Akkor elküldöd őket?
 Erzsébet: Csak úgy kérdeztem. Itt kell lenniük, hisz halálos beteg vagy.
 Lajos: Miért fáj neked, hogy nem vagyok az?
 Erzsébet: Nem bírom elviselni, mikor olyasmiről beszéltek a kerge orvosaiddal együtt, amihez nem értetek. Talán nem megmondtam, hogy halálos beteg vagy? És most nem itt fekszel a halálos ágyadon?

Lajos: Én csak nem szeretem ezt az éneket, annyi az egész.
 Siratók: Tudunk másikat is!
 Ünnepeljük most királynénk
 Özvegyen is szép királynénk
 Királynál is szebb királynénk
 Bölcsőbb nincsen senki -rálynénk

Erzsébet: Álljatok meg! Lajos, mi van veled? Miért hörögsz ilyen közönségesen?
 Lajos: Erzsébet, gyere ide!
 Erzsébet: Itt vagyok.
 Lajos: Gyenge a hangom. Hajolj egészen közel, hogy halld, amit mondok.
 Erzsébet: Egészen közel hajoltam. Mondjad!
 Lajos: (egészen halkan) Menj távolabb!
 Erzsébet: Értem. Kívánságod szerint cselekszem.
 Lajos: Jó. Erzsébet!
 Erzsébet: Igen?
 Lajos: Miért nem mosol gyakrabban haját?
 Erzsébet: Elég gyakran mosok.
 Lajos: Most ne viccelődj! Erzsébet!
 Erzsébet: Igen, Lajos?
 Lajos: Kettesben akarok veled maradni.
 Erzsébet: Most nem lehet, Lajos. Bent vannak a siratóasszonyok.
 Lajos: Hát küldd ki őket.
 Erzsébet: Menjetek ki! (siratóasszonyok el)
 Lajos: Meghalok, Erzsébet.
 Erzsébet: Hívom a...
 Lajos: Nem hívod. Ez már nem a főpróba, ez már az előadás.
 Erzsébet: Hogyan?
 Lajos: Nem vagy járatos színházi szakkifejezésekben. Tudod egyáltalán, mi az a retardáció?
 Erzsébet: Nem. Micsoda?
 Lajos: Mindegy. Szerettelek, Erzsébet. Remélem, az Ég még ezt is megbocsátja nekem.
 Erzsébet: Hogy szeretted?
 Lajos: Hogy hazudtam.
 Erzsébet: Mit hazudtál? Hallod? Mit hazudtál? Lajos, válaszolj! Válaszolj, Lajos!
 Lajos: Nem.
 Erzsébet: Miért nem? Miért nem? Jaj! Hol a siratóasszonyok? És az udvar? Gyorsan! (el)
 Lajos: Ettől tartottam. Most idecsődíti az udvart. Hogy mennyi hülyéből áll ez az udvar! A Bogviszló, ez csak az egyik. Erzsébet csak egy másik, bár ő kivételes példány. De ezek így együtt, na az már valami. Bogumilt meg egyenesen utálok. Jó, tudom, hogy nem bogumil, de ha bogumil volna, akkor sem utálhatnám jobban. Na mindegy. Megkísérlek aludni egy szemhunyásnyit, míg magam vagyok.

Második szín
(Be Mária, Zsigmond, Erzsébet, Gara, Bogumil, Bogyiszló
és a siratóasszonyok)

Erzsébet: Meghalt! Most már igazán! Ne fojtsátok vissza többé könnyeiteket! Nem kell aggódón, lélegzetviasszafojtva lopakodni a haldokló ágyához, és éveken át szembenézni a minden pillanatban lesújtani kész, hirtelen halállal! Túl vagyunk a legrosszabbon: az időtlen várakozáson! Üvöltsetek!

Udvar: Áááááááá!

Erzsébet: Sirjatok, siratóasszonyok! Az ő füle örökre betapasztatott a sötétség agyagával! Jajveszékeltetek!

Siratók: Ha már heverészed ágyad,
Halál leve részed - áldjad! *(a jelenet alatt végig)*

Gara: De ez most az igazi, Erzsébet? Mert félre ne értsd, imádom ezeket az éjszakai ünnepségeket nap mint nap, meg kedélyes itt botorkálni a vaksötétben...

Udvar: *(helyesl)* Igen, nagyon kellemes. Meghitt. A nádornak megint igaza van. Bizony nagyon kedélyes. Én is majdnem elestem.

Gara: Menjünk aludni, ahogy két órája terveztük.

Zsigmond: Feleség néni, vigyél aludni!

Mária: Viszlek, Zsigmike, csak légy egy kis türelemmel! Egyszer mindenkinek meg kell halnia.

Bogumil: Hát hogy egyszer, az még rendben is volna. Ó, Ludovicus, nem zavar, hogy itt minden éjjel randalírozunk?

Lajos: Te csak ne szólj hozzám! Ha van valaki, akit utálok az udvarban, hát te vagy az egyik.

Erzsébet: Hát halott! Ne beszéljess vele!

Bogumil: Hát é! Itt beszélgetek vele!

Erzsébet: Ne beszéljess vele, azt mondtam! Meghalt az én Lajosom! Ugye, Lajos?

Lajos: Számít bármit is a véleményem?

Erzsébet: Csak a kételkedők miatt.

Zsigmond: Jaj, feleség néni, úgy unatkozom!

Mária: Zsigmike, maradj csöndben egy kicsit! Megígérem, hogy én is csöndben leszek a te apád temetésén.

Lajos: Igen, meghaltam.

Erzsébet: Tessék! Mit mondtam?

Gara: Ezt ő mondta.

Bogyiszló: Akkor ez most interregnum? Felírhatom?

Erzsébet: Igen. Akkor most üvöltsetek szívetek mélyéből!

Udvar: Áááááááá!

Bogumil: De akkor miért beszélsz?

Lajos: Folyton kérdeznek.

Erzsébet: Istenem, meghalt! Valaki kulcsolja össze a kezét! *(mindenki összekulcsolja a saját kezét)* A halott kezét!

Gara: Nekem csak élő kezem van.

Bogumil: Bogyiszló a leprás.

Bogyiszló: Tényleg leprás vagyok?

Bogumil: Valami oka csak van, hogy Erzsébet levágta a lábujjaidat.

Erzsébet: Szegény halottnak még a kezeit is magának kell összekulcsolnia! Micsoda udvar ez!

Gara: Nekem elég ebből! Most valaki mondja meg, hogy meghalt-e vagy nem!

Bogumil: Én nem haltam meg.

Erzsébet: Én sem haltam meg.

Lajos: Én meghaltam.

Mária: Én nem haltam meg, de ismerek valakit, aki meghalt.

Zsigmond: Én is meghaltam!

Mária: De ő hazudik.

Gara: Haha! Nagyon viccesek vagytok így együtt!

Udvar: Igen. Ehhez nem fér kétség. Fején találta a szöveget. Eszes a nádor.

Gara: Miután ilyen boldogok vagyunk, valaki azt is megmondhatná, hogy Lajos meghalt-e!

Lajos: Meghaltam.

Bogumil: Biztos?

Lajos: Úgy éljek.

Erzsébet: Igen! Biztos!

Bogumil: De ha tényleg meghalt, akkor ez az utolsó éjszakai virrcsaft!
 Erzsébet: Igen!
 Gara: Akkor éjjel alvás lesz!
 Erzsébet: Igen!
 Lajos: Ordítózás nélkül!
 Erzsébet: Igen!
 Mária: Eltemetjük!
 Erzsébet: Igen!
 Bogyiszló: Lehet egyszerre valaki asztmás és leprás?
 Erzsébet: Igen!
 Udvar: *(Lajos köré gyűlik)* Igen, tényleg. Most ahogy így megnézem...
 Gara: Hideg a keze.
 Bogyiszló: Üveges a tekintete.
 Bogumil: Be van rekedve.
 Zsigmond: Én is halott vagyok!
 Mária: De ő hazudik.
 Lajos: De én nem.
 Erzsébet: Meghalt igazán! Üvöltsetek!
 Udvar: Áááááááááá!
 Lajos: Bogumil, egy pillanatra! Nézd, én jobban már úgysem foglak utálni sem téged, sem pedig az udvart. Akkor meg miért kínoztok feleslegesen, mondd? Nem mennétek át üvölni a másik szobába?
 Bogumil: Megtehetjük, igen. *(az udvarhoz)* Miért nem megyünk át a szomszéd szobába?
 Udvar: *(helyese!)* Persze. Hogyne. Gyerünk. Igaz.
 Erzsébet: Dehát itt a halott!
 Bogumil: Az nem szalad el! *(udvar röhögve-üvöltve ki)*
 Lajos: Hé! A siratóasszonyokat is vigyék! Eh!
 Siratók: Könnyünk ömöl patakostól,
 Mén hág ha rád cstakostól,
 És gyomrodba pata kostol.
 Lajos: Hogy micsoda?
 Siratók: Akit ló tiport agyon, annak ezt danoljuk. Annak meg, akinek a fejire a szélvihar rásodott a kastély tetejéről egy olyan embernyi szegletkövet, eztet szoktuk:
 Miért is dúlt sirokkó?
 Rád pottyant egy sarokkő,
 Ezért, hogy így sírok, ó.
 Lajos: Már-már több ez, mint érdekes. Illetve más. Na fogják a rézpénzüket, aztán jóéjszakát!
 Siratók: Köszönjük alázattal. Jóccakát! *(el)*
 Lajos: Csak aztán Erzsébetnek fülébe ne jusson, hogy nekem nem jut a fülembé. Rosszul esne neki. Kimentek. Végre magam maradok egy kicsinyt. Nagyon kell ez a kis alvás a holnapi tortúrák előtt. Mindig attól félek, hogy egyszer tényleg meghalok, és nem lesz, aki odaadja a rézpénzt a siratóasszonyoknak, márpedig akkor hajnalig itt kedélyeskednek. Nincs az a kém, akit jobban megfizetnének a hallgatásáért. Nem is tudom, miért utálok őket annyira. Talán bogumilok titkon. Erre az ötletre alszom egyet. *(elfújja a gyertyát)*

Harmadik szín

(Végig töksötét. Be Károly bizonytalanul)

Károly: Elnézést a kései zavarásért. Azt hiszem, rossz helyen járok.
 Lajos: Hát nem a legjobb hely, az szent.
 Károly: Azt hiszem, eltévedtem.
 Lajos: Igen, ez kellemetlen. Jó éjszakát.
 Károly: Nem akarna esetleg útba igazítani?
 Lajos: Épp csak kevésbé, mint aludni.
 Károly: És izé...maga a várhoz tartozik?
 Lajos: Fogjuk rá. Én vagyok itt az alvó. Ez afféle helyi sajátosság: minden hálószobához tartozik egy alvó. Itt én vagyok. Olyanok vagyunk, mint az alkóv, csak alvók. De most így nem tudom ellátni a feladatom!
 Károly: Helyi sajátosság? Rém érdekes. Tulajdonképpen én éppen ilyesmiket, rusztikus népi hagyományokat, egzotikus tradíciókat, megymást vagyok keresendő tanulmányozni akarni,

ha lehetni. Szóval... ön idevalósi?
 Lajos: Nem. Csak vicceltem az előbb. Valójában én vagyok a római pápa.
 Károly: Nocsak! Akkor bizonyára nem veszi jónéven, ha elárulom, hogy nem rajongok a Római Anyaszentegyházért.
 Lajos: Persze, vannak még gondjaink. Minden bizonnyal olyanok is amelyek éjjel várnak megvitatásra, és olyanok szintén, melyek megoldásában az ön véleménye lesz a mérvadó.
 Károly: Tényleg?
 Lajos: Színigaz. Például egyházunkban eleve kevés az anyaszent, ugye. Tehát hová is készül?
 Károly: Valami világosabb helyet keresek a közelben. Tud olyat?
 Lajos: Néhány óra járásnyira.
 Károly: Merre?
 Lajos: Körbe-körbe, amíg pitymallani nem kezd.
 Károly: Ugyanis olvasni szeretnék.
 Lajos: Olvasson bízvást, barátom. Jó éjszakát!
 Károly: Ön nem olvas?
 Lajos: Ez felháborító. Honnan veszi, hogy nem olvasok? Maga a sötétben is lát?
 Károly: Nem. De azt hittem, hogy ön sem.
 Lajos: Ja? Hát én sötétben olvasok, barátom, akár órák hosszat.
 Károly: De furcsa! És akkor hogy látja a kódexeket?
 Lajos: Na nem, hát nem bámulok én kódexeket olvasás közben. Ha olvasok, akkor olvasok.
 Károly: Akkor mit olvas?
 Lajos: Én... én csak úgy magamnak. *(szünet)* De a bogumilokat maga is utálja, ugye?
 Károly: *(bizonytalanul)* A bogumilokat?
 Lajos: A bogumilokat, igen. Bár Bogumil nem bogumil, igaz maga nem ismeri, de bízzék bennem, hiszen vagyunk annyira bizalmas barátok: ha ismerné, maga is utálná.
 Károly: Kétségtelen. De mi az a bogumil?
 Bogumil: *(közben be)* Én nem vagyok bogumil. Az apám volt bogumil.
 Károly: Uristen! Ki ez?
 Lajos: Ez Bogumil.
 Károly: Egy bogumil?
 Lajos: Nem.
 Bogumil: Én nem vagyok bogumil. Az apám volt bogumil.
 Károly: Nem bogumil bogumil? Akkor nem is utáljuk?
 Lajos: De igen. Szinte jobban, mint a bogumilokat.
 Károly: De milyen emberi hangja van!
 Lajos: Megítélés kérdése. Különben csak a neve Bogumil.
 Károly: Kinek?
 Lajos: Bogumilnak.
 Károly: Nem nézhetném meg? Még sosem láttam bogumilt.
 Bogumil: Én nem vagyok bogumil!
 Lajos: Nem így az apja. Gyertyát pedig nem gyújtunk. Majd besüt a nap.
 Károly: De az csak reggel.
 Lajos: Milyen ismerős errefelé, barátom.
 Károly: És mit eszik egy bogumil?
 Bogumil: Amit a többi.
 Lajos: Hát akkor szép álmokat mindnyájunknak. *(szünet)*
 Bogumil: Ez itt bámul engem a sötétben!
 Lajos: Miért bámulja Bogumilt?
 Károly: *(zavartan)* Én? Én a sötétet bámulom.
 Bogumil: Én éppen a sötétben vagyok.
 Lajos: Ez az a pont, ahol kénytelennek tűnök elmetszeni a beszélgetés fonalát. Síri csöndre vágyom.
 Károly: Én ugyanis halott vagyok.
 Bogumil: *(döbbenet)* Halott? Akkor hogyan beszél?
 Lajos: Folyton kérdeznek. De én halott vagyok. Tehát hadd nyugodjak békében!
 Károly: Uristen! Élőhalott! Egy bogumillal! Csak ne bántsanak, én már megyek is. Itt se vagyok! *(el, utána csönd)*

Negyedik szín
(Ugyanott, ugyanazok, ugyansötét.)

Lajos: Te is kimentél, Bogumil?
Bogumil: Nem. Én még bejöttem az imént.
Lajos: És nem akarnád esetleg felidézni az élményt, amit a szobámon kívül tartózkodás jelentett?
Bogumil: Nem sürget semmi. Ludovicus! Választottam másik nevet!
Lajos: Másik órát nem tudtál volna választani?
Bogumil: Azt mondtad, nem jó a Celesztin.
Lajos: Miért, neked tetszik?
Bogumil: Nem. Igazad volt. Kiválasztottam a legjobbat. De előbb ígérd meg, hogy lesz hadjárat!
Lajos: Persze. Egyik hadjárat a másikat fogja érni. Toborzok néhány régen elhunyt hadfit, akik nem bírnak ellenállni a... kísértésnek, és majd kívánság szerinti helyen csörgetjük a kelevézeinket.
Bogumil: Mindent a legaprólékosabban kidolgoztam! Nézd, kigöngyölöm a térképet: ezek a piros nyilak...
Lajos: Nem látom át a lényegét.
Bogumil: Gyertyát kéne gyújtani.
Lajos: Azt már nem!
Efrém: *(be egy gyertyával)* Itt hozom a mérget. A halál tüze izzasztja e tégelyt, s a tégely melengeti keblemet! Hány sikoly van e fiolába zárva, hány forró rángatózás és elhaló nyögések! Igen! Elhatároztam, hogy gazember leszek, mielőtt sikerül kidugaszolnom!
Bogumil: Néha megjívedek téled, Efrém, míg el nem fog az undor.
Efrém: Ó, a Halál! Fekete örvények, rémítő szakadékok, a végtelen Sötétség birodalma! Ó, Aljasságnak és Förtelennek Ura, ma egy királyt adok tenéked! Ó, Gonoszság! Ó, Halálhörgés, Siralom! Ó, Bűz! Ó, Allergia! Ó, Napfogatkozás! Ó, Szerecsen Feneke Éjszaka az Alagútban!
Lajos: Ó, Efrém!
Efrém: Miért, hogy csak szerep vagyok, latinul diaconus? Ó, Homály, fogadd e királyi vért, e királyi zsigereket, és avasson Éjjeled áldozópappá! Ó, én Uram, a Sötétség, Te talán nem vagy járatos a klérus dolgaiban, hát tudd meg, hogy az áldozópap a szerepnél eggyel magasabb titulus! Tehát mint azt említettem az elébb, avasson Éjjeled áldozópappá!
Bogumil: Végre egy kis fény. Tehát innen jönne a te hadjáratod. Egyszerűbb lenne a két papát külön-külön legyőzni, mert most így még túlerőben vannak.
Efrém: Lucskosan a vértől mászom ágyadba, hitvesi nyoszolyádra, és teszlek királynőmmé, ó Erzsébet, bár eddig is a királynőm voltál, de nem úgy értem, de ezt majd akkor elmagyarázom, hisz lesz rá bőven időnk...
Lajos: Efrém, meghoztad a mérget?
Bogumil: A lehető legjobb, legtalálhatóbb nevet találtam.
Efrém: Ó, mi szebb volna a Miriád Sikoly Szelencéjénél! Itt van velem, gonosz, huncut ujjaim fonódnak szerelmesen rá! Görcsökből fetrengő szorítja így markába a Halál Göröngyeit, ahogy én e csalafinta, mókás üvegcsét!
Bogumil: Őzséb. Latinul Eusebius. Nyolcadik Őzséb.
Lajos: Szóval végrehajtottad a feladatodat, Efrém. Akkor még ma add be a feleségemnek, kérlek. Reggelre szótlan és merev legyen!
Efrém: Királyi Tetem! Zsibbadt fázós pirkadaton bámulod meredten szökő lehelleded, míg az üveg hideg tekintete hideg üvegtekintetté gémberíti pillantásod!
Bogumil: Ha a hadak élére állsz, tízezer ember elég lesz.
Lajos: Na elég. Pusztuljatok innen!
Efrém: Ó, Pusztulás! Feseljén ki a Halál Bimbaja! Tudnám, hogy az Ördögbe nyílik ez a vacak! Én leszek a király! És az áldozópap! A kereszttúra teszem a trónusom, és minden éjjel ártatlan porontyok pici koponyája recsenve loccsan Oltárod kövén, végét szakasztva szegény, riadt gyermekcse rémült javjeszkelésének! Csak bírjam már kinyitni!
Bogumil: Nyolcadik Őzséb. Ez jobb, mint a Celesztin, nem?
Lajos: Eddig már hét Őzséb lett volna?
Bogumil: Nem, csak egy. Szent Eusebius. Szerintem ő volt a hetedik.
Lajos: Miért pont a hetedik?
Bogumil: Mert én ugyebár a nyolcadik vagyok. És ő volt az előző.
Lajos: És miért vagy te a nyolcadik, ha már úgysem alszunk?
Bogumil: Mint bizonyára tudod, a rómaiak francia befolyástól tartva befolyást gyakoroltak a kardinálisokra, hogy azok rómaiak válasszanak pápául: Hatodik Orbánt. Három hónap múlva

pedig a római befolyás alól felszabadult kardinálisok francia befolyásra megválasztották Hetedik Kelemt is. Miután mindkét pápa kiátkozta a másik követőt, úgy vélem, ki kellene használnunk, hogy Rómában mindenki ki van átkozva, a kardinálisok kétszer.

Efrém: Talán tekerni kell. Esz a mérge, hogy nem eheti a mérget. Ó, Irtózat, ó, Mindenhová Elható Rosszindulat, költözz ki egy kicsit e palackból, hogy kinyithassam végre e Virágzó Rothadást!

Bogumil: Terveim szerint a kardinálisokra gyakorolnánk befolyást, hogy harmadiknak magyar pápát válasszanak: engem, Nyolcadik Özsébet!

Efrém: Ó, Erzsébet! Adjon szerelmed erőt a Gyűlölethez!

Lajos: Igen, kardinális kérdés. Szép tervek, de nem egy halottnak valók. Ha reggel nem ásnak be, tárgyalhatunk róluk. Reggel ugyanis csak a szokásos mértékben foglak utálni, és nem még külön azért is, mert ébren tartasz. Na csöndesüljünk el kicsinyt! Jaj, mi ez már megint? Hát sosem elég?

Ötödik szín

(be Károly, Gara, Bogviszló. Fények.)

Károly: Itt akarnak mutatni valamit?

Gara: Á, nem, nincs itt semmi. (Bogviszlóhoz) Szerintem pedig korai még elmondani neki. Biztosan megrázná. Hiszen rokona.

Bogviszló: Kötelességünk tájékoztatni a fennálló helyzetről. Elvégre interregnum forog fenn.

Károly: Itt sem égett fény. Itt minden szoba ilyen sötét?

Bogviszló: Nem, csak itt valaki elfújta a gyertyát.

Lajos: Mert miért fényeskedik nekem örökké világosság?

Efrém: Ó, Galádság! Ó, Iszap! Ó, Láp! Ó, Mocsár! Ó, Ingovány! Ó, Szűnyogcsipés! Ó, a Nyomában Fellepő Rém Kellemetlen Viszketés a tarkómon! Ó, Kádék! Ó, Tvar!

Bogviszló: Ha hozzám beszél, kikérem magamnak! Azért mert pap, még nem beszélhet így!

Efrém: Ó, Ocsmányság! Ó, Oltári Ocsmányság! Ó, Oszályonfelüli, Orbitális, Ormótlan, Oszlopos Ocsmányság! Óriási ráadásul!

Bogviszló: Csak azért mert lengyel vagyok!

Gara: Na jöjjön, kedves Károly, megmutatom a hálósobáját!

Bogumil: Ne vigyék el a gyertyákat!

Lajos: Csak oltsák el, ha lehet. És pszt!

Bogviszló: De hiszen látnia kell a halottat!

Gara: Ó, micsoda tapintatlanság!

Efrém: Terebélyes, Termetes, Tragikus...

Károly: Ó, már láttam a halottat. Köszönöm.

Bogumil: Ha sietünk, csak pár hét az út.

Bogviszló: A halott királyt?

Károly: A halott pápát. Miért, halott király is van?

Gara: Hát volna egy, igen. De majd reggel ráér...

Efrém: Terméketlen, Tornynos...

Bogumil: Miért, halott pápa is van?

Károly: A saját szememmel láttam. Ott feküdt a vaksötétben. Még beszéltem is vele!

Gara: Hogy lehet egy halottal beszélni?

Lajos: Folyton kérdezni kell.

Efrém: Tunya Tapintatlanság! Ó, Te...

Bogumil: Tisztázzuk! Melyik pápa halt meg?

Efrém: Ó, Te Tiszta, Tohonya...

Károly: És melyik király halt meg?

Gara: Á, se szeri, se száma. Aludjon rá inkább egyet!

Bogviszló: Lajos halt meg.

Bogumil: Olyan nincs, hogy Lajos. Orbán van vagy Kelemen.

Károly: Meghalt Lajos? Vagy nem halt meg?

Bogumil: Vagy Orbán halt meg?

Gara: Vagy valaki más?

Bogumil: Vagy Kelemen?

Efrém: Torz, Tar...

Bogviszló: Igen. Lajos halt meg.

Lajos: Szokásomhoz híven. Áldás volna a békeesség.

Gara: De végülis ez még nem végleges...

Bogyzsló: De ez most a végleges. Megbeszéltük. Felírtam, hogy interregnum.
 Bogumil: De ez biztos, ez a pápa – dolog? Honnan veszi?
 Károly: Mondom: láttam. Sőt láttam egy bogumilt is! Szörnyen nézett ki! Legalábbis a hangja! Ott lakmározott a szerencsétlen tetemen!
 Efrém: Te Tetem! *(földhöz csapja a fiolát és kirohan)*
 Károly: Nem mondom, vannak itt érdekes dolgok! Az a bogumil például.
 Bogumil: A pápáról beszéljen!
 Károly: Ott ült a pápa hasán zöld, kigúvadó szemekkel, arasznyi, halványsárgán fénylő agyarakkal!
 Lajos: Ez a hülye Efrém meg eldobálja a mérget! Pedig milyen szépen elbúcsúztam Erzsébettől!
 Erzsébet: *(be)* Mit keresel itt, Miklós? Ott várlak az ágyasházamban órák óta, a végén pedig Efrémet küldöd!
 Gara: De Erzsébet, vannak itt mások is!
 Erzsébet: Mi? meghívtad hozzám a barátaidat is? Szép dolog, mondhatom. Nem gondolod, hogy célszerűen téged hívtalak?
 Gara: Úgy értem, hogy halkabban beszélj!
 Erzsébet: Miért? Lajos már nem hall semmit.
 Lajos: Bár úgy volna!
 Erzsébet: Talán nem volt világos, mikor megcsókoltalak a másik szobában?
 Gara: Nem volt világos. Sötét volt.
 Lajos: Szép lehetett.
 Károly: Itt minden szobában sötét van.
 Bogyzsló: *(nevetve)* Talán nem is Gara urat tetszett megcsókolni!
 Erzsébet: Persze, hogy nem. A római pápát.
 Bogumil: *(mohón)* Orbánt vagy Kelemet?
 Károly: Halálos csók lehetett.
 Gara: Az volt.
 Erzsébet: Jé, Károlyka! Maga mit keres itt?
 Károly: Engem az ilyen rusztikus, népi, egzotikus...
 Bogyzsló: Az interregnum miatt. Végülis rokon.
 Erzsébet: Ó, még ki sem hült az én Lajosom! Még gőzölög a teteme!
 Lajos: Időm éppenséggel volt belemelegedni a szerepbe.
 Erzsébet: Tessék?
 Lajos: Persze, nem vagy járatos a színházi szakkifejezésekben. Képzeljétek, azt sem tudja, mi az a retardáció!
 Udvar: Nahát, nem tudja! Szinte hihetetlen! Mondhatom, szép! Micsoda műveletlenség!
 Bogumil: Most rájuk figyelsz, vagy a tervemmel foglalkozol?
 Erzsébet: De az én Lajosomból nem eszik!
 Károly: Nem vagyok én bogumil!
 Erzsébet: Nem fogja özvegyi fátylamba törölni a véres kardját, Károlyka! Miklós, te ezt hagyod? Hagyod, hogy az ágyamba próbáljon mászni, mint hagyta azt Efrémnek? Hagyod, hogy újdonsült szüzességem...
 Gara: Nem hagyom. Elviszem a szobájába lefeküdni.
 Károly: Inkább olvasnék egy kicsit.
 Gara: Persze. Jöjjön, kedves Károly! A... tetemről pedig majd holnap beszélgetünk.
 Károly: Micsoda hely! Rusztikus és izgalmas!
 Bogumil: A gyertyákat ne vigyék el!
 Lajos: Csak oltsák el, ha lehet!
 Erzsébet: És hol vannak a siratóösszonyok?
 Károly: Itt vannak igazi siratóösszonyok? Micsoda hely!
 Erzsébet: Hát egy percre nem hunyhatom le a szememet! Rá sem jövök, hogyan tiporják szeretett férjem mindennél drágább emlékét, hogyan sértik kegyelettel, magasztos özvegyi érzéseimet, ha az a galád Miklós nem várat magára az ágyban, és nem küldi Efrémet!
 Gara: Nem én küldtem Efrémet!
 Erzsébet: Egyébként is vegyétek tudomásul, hogy egy férfi sincs köztetek, aki méltó volna az elhunyt örökébe lépni!
 Károly: És táncolnak is?
 Lajos: Még csak az kéne.
 Erzsébet: Senki! Talán Károlyka? Haha!
 Bogyzsló: *(kötelességtudóan)* Haha!
 Erzsébet: Talán Bogumil? Haha!

Bogyszóló: *(kötelességtudóan)* Haha!

Erzsébet: Talán Gara Miklós, a délceg nádor, a deli hős?

Udvar: Hahahahaha!

Erzsébet: Most meg mit röhögtök? Miklós az egyetlen köztetek, aki méltó a királyi trónra! Aki elég erős ahhoz, hogy...

Bogumil: Helytálljon a királynői ágyasházban!

Erzsébet: Bogumil, ahhoz képest, hogy a gyóntatóm vagy!

Bogumil: Hm! Erről megfeledkeztem. Akkor senkinek egy szót se, fiúk!

Károly: Miről?

Bogumil: Majd később elmesélem. Különben nem tudja véletlenül valaki, melyik pápa halt meg?

Károly: Azt mondta, a római.

Bogumil: És azt nem mondta, melyik? Úgy értem, nem mondta, hogy „Én, Orbán, meghalok, márminthogy Hatodik Orbán!”, vagy hogy „Jaj nekem, Hetedik Kelemennek!”, amiből ki lehetne következtetni?

Károly: Nem, mert ült rajta ez a nagy kövér bogumil. Az orrán keresztül szívta ki az agyát. A legnagyobb bogumil, akit életemben láttam! Mit a legnagyobb? A legelső! Mit láttam? Hallottam!

Lajos: Akkor ez Orbán volt. Annak vannak orrbántalmái.

Bogumil: Ne tréfálgass ilyen komoly dolgokkal, Ludovicus!

Erzsébet: Nem mondtam, hogy ne beszéljess vele, mert halott?

Bogumil: Akkor mire ez az éjszakai vircsaft megint?

Erzsébet: Talán nem ti tartottátok fel Miklóst?

Gara: Én Károlyt kísérem. Nem tartottak fel. Viszem lefeküdni.

Erzsébet: Én meg mulassak addig Efrémmel?

Gara: Nem én küldtem Efrémet.

Lajos: Én küldtem Efrémet.

Erzsébet: És miért küldted Efrémet?

Bogumil: Ne beszéljess vele, mert halott!

Bogyszóló: Tulajdonképpen nem kezdetnének hozzá a trónutódlás megtárgyalásához? Már ha áll még az, hogy a régi király meghalt.

Erzsébet: Persze, hogy áll! Halott, mint a föld. Reggel eltemetjük.

Bogumil: Voltaképpen az jutott eszembe, ha már itt fekszik ez a tetem, ugye, és senkinek sem kell, ugye, akkor én elvinném magammal.

Erzsébet: Hová?

Bogumil: Hát... egy ilyen... hadjárat – féleségre...

Gara: Miféle hadjáratra?

Bogumil: Hosszú ezt elmagyarázni. Arra gondoltam, hogy most, hogy az egyik pápa halálával csak egy maradt, sürgetővé vált az igény, hogy a közelben legyenek néhány barátommal.

Gara: Milyen barátaiddal?

Bogumil: Azzal a tízezer harccsal, akikkel olyan jól összebarátkoztunk a múlt évben.

Lajos: Akiiket tavaly Jeruzsálemben akartál vinni, hátha történik valami a főbissal – például megölik?

Bogumil: Pont azokkal, igen.

Erzsébet: Undorító ez a hatalomvágy, de nem adunk neki tért. Holnap reggeltől a hadsereg parancsnoka az új király. Békés, új aranykor kezdete ez! Nem fog véred folyni, te küzdelmekben megtörődött, szegény Magyarország!

Bogyszóló: Én lengyel vagyok.

Erzsébet: Háromszoros hurrá Első Miklós királynak!

Udvar: Hurrá! Hurrá! Hurrá! Szép is volna! De kár, hogy nem lesz belőle semmi! Ne haragudj, Miklós kománk!

Gara: Ugyan már, olyan mókások vagytok! Miért haragudnék?

Zsigmond: *(berohan, nyomában Máriával)* Nem mutatom a pisilőmet! Semmi közöd hozzá! Lajos bácsi, nem hagy aludni a feleségem!

Lajos: Egy cipőben járunk.

Zsigmond: Veled akarok aludni, apóci!

Mária: Zsigmike, gyere szépen lefeküdni!

Zsigmond: Én veled nem akarok lefeküdni! Én Lajos bácsival akarok lefeküdni!

Erzsébet: Kislányom, csak nem erőszakoskodott veled ez a vadember? Szállj le rögtön a ravatalról, míg le nem pofozlak! Bogumil, te se ücsörögi a halott fejénél!

Bogyszóló: Nekem fáj a lábom!

Gara: Halálos beteg. Alig áll a lábán.
Lajos: Méghogy alig! Már egy órája a lábán áll.
Károly: Nem nézhetném meg a siratóasszonyokat?
Erzsébet: Hallgass, te bitorló! Azt hiszed, elhisszük, hogy tényleg ilyen hülye vagy? Ide mersz jönni egy országért és egy özvegy testéért? Hát nincs benned semmi emberi érzés? És én még rokonként viselkedtem veled! Viperát melengtettem a kebleimen!

Bogumil: A térképeket itt hagyom, Ludovicus. Tanulmányozd őket!
Zsigmond: Én is halott vagyok! Hadd aludjak itt!
Erzsébet: Nem szállsz le rögtön a ravatalról, te kis sörte?
Mária: De hisz a férjem, anyuka!
Bogviszló: Ezt a trónviszályt mégiscsak törvényes keretek közé kellene szorítani. Legyen ez egy rendes, tisztességes interregnum. Ne mondhassák a historikusok, hogy ez a Bogviszló elbagatellizálta az interregnumot. Úgyis mindent ráfognának a lengyelekre, olyanok azok. Tehát mindenki, aki ígényt tart a magyar trónra, jelezze abbéli szándékát, hogy ígényt tart rá. Aztán menjünk lefeküdni, mert egyre jobban fáj a lábom!

Gara: Talán a sok ácsorgás.
Bogviszló: Magam is azt gondolom.
Erzsébet: Gara Miklós nádor. A többit akár fel se jegyezd!
Lajos: Nana! Azért Károlyka a rokonom.
Mária: És Zsigmond! Mi másért mentem volna ehhez a töpörtyűhöz én, akiért versengtek a...
Bogumil: Nem versengett érted senki.
Mária: Bogumil, a gyóntatóm vagy!
Bogumil: Mondtam talán bárkinek bámi újat?
Udvar: Nem-nem. Bizony senki. Kellett a csodának. Nem volt kapós, az szent. Nekem se kéne.
Bogviszló: Felírom Zsigmond úrfi is.
Mária: Zsigmike, akarsz király lenni?
Zsigmond: Igen! Én akarok lenni a király! Nagy, igazi király akarok lenni! Koronával meg színes paláttal! Egy király alhat egyedül, ugye?

Lajos: Csak ha leprás.
Zsigmond: Leprás akarok lenni! Igazi leprás! Mit csinál egy leprás?
Lajos: Sántikál.
Bogviszló: Néha köhög is, mert asztmás is.
Károly: Én király? Engem csak a népi, rusztikus...
Erzsébet: Hogy teszi az agyát! Majd nem leszel ilyen mafla, ha lefejezünk, ne félj!
Károly: Hihi! Ez ilyen mondas? Hihi!
Gara: De kinek kell egyáltalán ez a trón? Adjuk a gyerekeknek! Csak nem fogunk itt civakodni meg egymás torkának esni!

Zsigmond: Én leszek a király!
Erzsébet: Megörültél, Miklós? Neked trónon a helyed! Ha a koronát elhajítod, a szerelmemet is ...
Gara: Elhajítom...
Erzsébet: Tessék?
Gara: Elhajítom? Kérdő hangsúllyal, ugyebár – csak kérdeztem, hogy ez-e a mondatod vége.
Udvar: Kérdezi, haha! Hát én nem így szoktam kérdezni, az is biztos.
Erzsébet: Akkor koronázzuk meg ezt a kis göböt, ezt a nyüvet, ezt az algát, aki már fél órája képtelen leszállni a ravatalról!

Zsigmond: Nem ez a királyi ágy?
Erzsébet: De akkor én leszek a régens!
Mária: Minek ide régens? Zsigmond felnőtt férfi!
Lajos: Kivéve, hogy nem hajlandó megmutatni a pisilőjét.
Mária: Egy férfinak legyenek titkai. Különb is hajlandó megmutatni, csak nem mindenkinek.
Bogumil: Abszolút nem mindenkinek.
Mária: Így van. Senkinek. Nekem se. De ilyen alapon egyikőtök sem férfi! Kivéve Bogumilt.
Bogumil: Mária, elvégre a gyóntatóm vagyok!
Mária: Hm... erről megfeledkeztem. Senkinek egy szót se, fiúk!
Károly: Bogumil? Csak nincs köztünk bogumil? Az ember már sehol sincs biztonságban!
Gara: Szóval, én azt mondom, legyen Zsigmond úrfi a király.
Zsigmond: Én leszek a király?
Mária: Igen.
Károly: Ót ültetjük a trónra?
Mária: Igen.

Gara: Holnap megkoronázzuk?
Mária: Igen.
Erzsébet: És én? Elmehtek a fenébe?
Udvar: Igen.
Lajos: Lefeküdnénk végre?
Udvar: Igen.
Bogyszló: A lepra vajon gyógyítható?
Udvar: Igen.
Bogyszló: Hogyan?
Udvar: Á, nem is. Csak vicceltünk. Haha! Jól beugrattuk. Nem szeretnék leprás lenni. Bogyszló se. Bogyszló se szeretne? Bogyszló se szeretnék. Folyton kiröhögnének a többiek. Rossz is az. Csak mert lengyel.
Erzsébet: Miklós, hogy voltál képes? Persze, sejtettem volna! Éreztem én, hogy valami nincs rendjén, amikor Efrémet küldted az ágyasházamba!
Lajos: Nem Miklós küldte.
Gara: Lajos küldte.
Lajos: De sajnos hiába.
Erzsébet: Jól van! Taposs meg! Használd el és hajíts messzire! Éppen ezt a férfiasságot szeretem benned! Hadd legyek a királynőd, bár eddig is az voltam, de nem úgy értem, hanem ahogy Efrémmel üzented, emlékszel?
Lajos: Valaki magyarázza már el neki, hogy nem ő küldte Efrémet!
Bogumil: Nem én küldtem Efrémet.
Bogyszló: Én se küldtem Efrémet.
Lajos: Én küldtem Efrémet.
Zsigmond: Én is küldtem Efrémet.
Mária: De ő hazudik.
Károly: Itt efrémek is vannak?
Erzsébet: Igen. Az ágyamban, ahová maga hiába vágynak, ahogy különben ő is! Hát én visszaküldöm Efrémet, Miklós! (ki)
Károly: Rémm érdekes! Bogumilok, siratóasszonyok, efrémek...
Lajos: Egyik irtózatóbb, mint a másik.
Bogyszló: Nagyon fáj a lábom.
Bogumil: Mit ácsorogsz annyit? Ül le!
Bogyszló: Köszönöm. (leül)
Károly: A kódexek sohasem tesznek említést az efrémekről.
Lajos: Efrém sem a kódexekről.
Bogyszló: Akkor kihúzzam a többi nevet? Vége a trónviszálynak?
Bogumil: Végülis ellenzi valaki, hogy elvigyem a tetemet?
Lajos: Pszt! Ne üvöltsetek! Felébred a kicsi.
Mária: Akkor halkan kiáltunk vivátot!
Udvar: (suttogva) Vivát! Vivát! Vivát! (üvöltve) Hurrá! Nagyszerű! Éljen!
Zsigmond: (felriad) Na! Mindenkit kivégezni, aki kiabált!
Bogumil: De Zsigmond úrfi...
Zsigmond: Téged is! Máriát lefejezni! De ebben a minutában!
Mária: Csihoddjál, te kis göcsört! Csak holnaptól vagy király, ha megkoronáztak. Most megyünk szépen lefeküdni. (vonszolja kifelé)
Zsigmond: Holnap úgyis lefejeztetek mindenkit! De legelőször a feleségemet! (Máriával ki)
Lajos: A teste gyermeki, meglehet – de a szelleme! Kár, hogy nem találkoztunk előbb!
Károly: Az efrém mit eszik?
Bogumil: Amit a bogumil hagy neki.
Károly: És hány évig él?
Lajos: Bogyszló, vidd ki légszíves és keress neki néhány olyan izét, amivel elfoglalja magát! Nem efrémet na, hanem olyan... kódex – dolgot, igen.
Bogyszló: Ki szólt? Hallottátok? Mintha a halott királyt hallanám! Csak nem kísért?
Károly: Kísértetek is vannak? Jaj Istenem, de félek! Hú, de rusztikus! Le sem tudom hunyni majd a szemem! Rémm izgalmas!
Bogumil: Bogyszló, vidd már el kódexet keresni!
Bogyszló: Én? Kódexet? Hová?
Gara: Azt rád bízuk.
Bogyszló: (sóhajtva) Na jöjjön, Károly úrfi!

Károly: *(kifele menet)* Siratóasszonyok, efrémek, halott király, halott pápa, bogumilok! Hú, de sötét van itt! Brrr! *(Bogyiszlóval ki)*

Gara: Tényleg, Bogumil, még sosem származott félreértés abból, hogy így hívnak? És egyáltalán miért hívnak így?

Bogumil: Én nem vagyok bogumil. Az apám volt bogumil. Bár micsoda gonoszság! Olyan, mintha én a fiamat Katolikusként nevezném!

Lajos: De nincs fiad.

Bogumil: Ahogy mondd. Egy lányom van: a Kató.

Gara: Hogy lehet egy bíborosnak gyereke?

Bogumil: Mikor nemzettem, nem voltam még bíboros. Csak boros.

Lajos: Hát akkor jó éjszakát is, ha nem érzitek úgy, hogy önisméltésekbe bocsátkozom.

Gara: Így van, menjünk!

Bogumil: Ne feledd a térképeket a párnád alatt, Ludovicus! *(mindketten ki. Csönd.)*

Hatodik szín (Lajos egyedül. Töksötét.)

Lajos: Bogumil, te is kimentél? *(szünet)* Kiment. Valamiért utálok ezt a Bogumilt. Milyen jó, hogy az apját nem ismertem. De azért mégiscsak kár, hogy nem hagytak itt egyetlen gyertyát sem. Most mivel égetem el a térképeket?

Bogumil: Vannak róluk másolataim, Ludovicus!

Lajos: Te mégis itt vagy, Bogumil?

Bogyiszló: Én nem vagyok Bogumil.

Gara: Csak az apja volt bogumil.

Bogyiszló: Az apám se volt bogumil.

Bogumil: Az én apám volt bogumil.

Károly: Jaj, de félek! Itt egyedül a vaksötétben!

Udvar: Így van. Félelmetes. Egyedül a sötétben. Én is borzongok.

Mária: Most megfogtalak, Zsigmike!

Zsigmond: Nem fogtál meg!

Bogyiszló: Nem vagyok Zsigmike!

Mária: Akkor ez vagy te, Zsigmike!

Zsigmond: Nem ez vagyok!

Gara: És nem Zsigmike!

Erzsébet: Hát itt vagy, Miklós!

Zsigmond: Engedd el a pisilőmet!

Mária: Nem engedem el!

Gara: Legalább az enyémet!

Lajos: Tűnjetek mindnyájan a fenébe!

Mária: Hát ide bújtál az ágyba?

Lajos: Igen. Aludni szeretnék!

Károly: Hé, ki vitte el a kódexemet?

Udvar: *(üvöltöznek keresztbe-kasul)* Engedd el a pisilőmet! Szállj ki az ágyamból! Miklós, merre vagy? Űzd el Efrémet! Efrémek, bogumilok! Interregnum! Mi a csoda ez itt a kezemben? Ki vitte el a kódexemet? Porfogó?

Siratók: Meghalt népünk nagy királya
Bőgni gyűlünk mink köréje!

Lajos: Őrség! Őrség! *(lábdobogás, trombitaszó, fegyvercsattogás, halálhörgés, ágyúlövések, lónyihogás, csatazaj. Gyertyát gyújt, erre hirtelen néma csönd. Elfújja, újra kavalkád. Újra meggyújtja, újra néma csönd.)* Rosszakat álmodom. Talán halálfélelem gyötör? Úgy félek, hogy Erzsébet nem hal meg. Az a bestia még megölni sem hagyja magát. Azért rendes ez az Efrém! Ha már a mérget eldobta, legalább megpróbálta Erzsébetet az ágyban halálra rémíteni. Nem tudja, milyen szívós ez a nő. Hanem ennek már fele sem tréfa! Ennyi hülyét egy rakáson! Ezek képesek, és tényleg beáznak engem holnap. Valamit tennem kéne! Alszom egy kicsit. Azért jó lesz reggel feltámadni! Kicsit bosszantanak. *(elfújja a gyertyát)*

Vége az első felvonásnak

Második felvonás

Első szín

(Hálószoza. Lajos alszik. Be Bogumil)

- Bogumil: Nyugtalan a szívem. Háborog. Ludovicus vonakodni látszik. Mióta meghalt, olyan otthonülő lett. Órákig eltesped a ravatalon, nézi a gyertyák lobogását, alig hallani szavát. Élő korában sokkal többet beszélt. Mostanában folyton kérdezni kell. Ez a természet rendje, hogy azt ne mondjam, Istené. Óh, vajon csoda-e, hogy pápa akarok lenni? Nem, nem csoda. És vajon csoda-e, hogy ez nem csoda? Nem, az sem csoda. Atyámnak halálos ágyán megígértem, hogy híres ember leszek. Igaz, azt is megígértem, hogy megöntözöm a virágait, meg hogy eltemetem. De sajna mégsem tehettem meg. Kicsit az én bűnöm is: nem volt kedvem. Meg víz sem volt a locsolókannában. Elszáradtak. Mindegy. Úgysem tudták volna ellensúlyozni az oszlásnak induló hulla orrfacsaró bűzét. Én elindultam szerencsét próbálni. Mentem, mendegéltem, és kalandok egész légijója várt. Kár, hogy nem tudok jól történeteket elbeszélni, mert bizony jó történeteim vannak. Mennyi kaland! meg Lajossal is! tényleg! Változatos, fordultatos, lebilincselő, ami csak kell. De nem megy. Hagyjuk. Talán az a baj, hogy nem szeretek itt lenni. Utálom a siratóasszonyok hangos hüppögését, meg látni Lajost hanyatt feküdni, összekulcsolt kézzel a hasán, és az utolsó szavait. Unatkozom. Itt valahogy áll az idő. Nem rezdül a levegő, minden bágyadt és csöndes. Indulatok nélküli.
- Efrém: *(be)* Ó, Sátán! Ó, sívó, sivalkodó, sejtelmesen sárga Sátán! Ó, te Leggonoszabb! Az aszott alliteráció aljas alkotója! Uh! Hogy utállak, milyen tántoríthatatlanul, ocsmány szívem minden fertelmével! Ó, Gyűlölet! Te legszentebb érzés, betöltöd azt a picike szívemet! Azt a picike, vérgőzös szívemet! Ó, hogy gyűlöllek, Gyűlölet! Te adtad a kezembe ezt a párnát, hogy amíg Lajost megfojtom a saját párnájával, a feje alá tegyem, hogy fel ne riadjon, mikor a sajátját kihúdom a feje alól. Ó lesz az én szerepam, latinul: diaconus meus! *(odamegy Lajos párnájához, ahol éppen Bogumil pakolásza a térképeit. Mindkető azt hiszi, hogy a másik neki akar segíteni)*
- Lajos: *(rélmában)* Ne temessetek be! Ne ássatok be! Pfff! Ki dobta ezt a görgöngyöt? Pfff! És ezt? És ki nyomja a számba ezt a párnát?
- Efrém: Nyomom! Ó, nyomom! Ó, növekvő Homály! Ó, fogyó Szusz! Látod-e már a Poklot? Nem, te nem juthatsz a Pokolba – az a kiválasztottaké!
- Bogumil: Vidd már onnan azt a párnát, Efrém! Nem kap tőled levegőt.
- Lajos: *(álmban)* Lefejezek mindenkit! Az egész udvart! Csak Zsigmikét nem! Erzsébetet legelőször!
- Bogumil: Ludovicus! Nyugodj meg, nincsen semmi baj!
- Lajos: Segítség! Megfulladok!
- Bogumil: Vidd már onnét! Miért jó neked, hogy rögtön felébred?
- Efrém: Ó, Ébredés, te sohasem jössz el! Ó, királyi Áldozat! Hordhatom végre az áldozópapok elődját, vagy azt a valamit, amit az áldozópapok már hordhatnak, a szerepapak pedig még nem!
- Lajos: Segítség! Megfulladok!
- Efrém: Ó, te Valami, mi a csodának hívnak? Tanultam ugyan szeminarista koromban...
- Bogumil: Tudom, mire gondolsz, Efrém. Arra a bigyóra, ugye? Úgy látszik, én is elfelejtettem.
- Lajos: Segítség! Megfulladok!
- Efrém: Ó, hogy gyűlölök ölni! Hogy gyűlölöm a halált! Ó, e gyűlölet gyűlöletét gyűlölöm gyűlölni! Hiába, az alliterációk mellett elkél olykor a figura etimologica is. Magyarul tőismétlés.
- Bogumil: Ejnye, Efrém, még megfojtod itt véletlenül. Mondom, hogy megfojtod!
- Efrém: Mondom, hogy megfojtom!
- Bogumil: Efrém! Hiszen te választottál!
- Efrém: Nem választottam, Bogumil, csak veled párhuzamosan beszéltem ugyanarról.
- Bogumil: Ja, értem.
- Lajos: Segítség! Megfulladok!
- Efrém: Hiszen választottam! Most választottam! Sötétség Ura, ugye nem hallottad, hogy választottam! Nem is választottam ám, csak mondtam valamit és ravaszul elébe kérdezett! Ne büntess meg!
- Bogumil: Kivel beszélgetsz, Efrém?
- Efrém: Nem hozzá beszélek, hanem Hozzád! Akinek megfogadtam, hogy nem szólok senkihez Rajta kívül, és hogy nem válaszolok senkinek!
- Lajos: *(felül)* Jaj, Istenem! Csak rémálom volt! Régen aludtam ilyen rosszul!

Efrém: Nem válaszoltam neki! Neked válaszoltam! Nem kell, hogy válaszolj, ha Te is megfogadtad! Csak bólints! (*Bogumil bólint*) Te ne bólints! Jaj, megint hozzá szóltam! Mit szólsz hozzá? Hallottad, hogy megint hozzá szóltam?

Bogumil: Persze, hogy hallottam, hogy megint hozzá szóltál.

Lajos: Régen ébredtem ilyen rosszul.

Efrém: Végül is az alliterációt sem bírtam megtartani! És a királyt sem öltem meg! És válaszoltam!

Bogumil: Te is arra a különös alakú övre gondolsz, ugye, Efrém?

Efrém: Hallgass el, Bogumil! Miattad van az egész! Gyűlöllek!

Lajos: Én is. Hanem hogy kerül ide két párna? Bár pont így egy pár, na!

Bogumil: Efrém rakta ide.

Efrém: És ha úgy módosítanánk, hogy senkinek sem válaszolok, csak Bogumilnak?

Bogumil: Én igazából nem ragaszkodom hozzá.

Lajos: Köszönöm a másik párnát, Efrém. De miért beszélgettek itt?

Efrém: Azelőtt nem beszélgettünk. Csak most hogy így elszúrtam a fogadalmamat... Uh! Azt hiszem, megint módosítani kell! Ez a Te műved, ó, én Uram! Leckéztess! Hogy a Kénkőves Ménkü rogyassza a Kíneserves Eget rátok! (*be*) Mi bajod megint a lengyelekkel?

Bogviszló: Nem hozzád beszéltem! Jaj, de hozzá beszéltem!

Bogumil: Na köszönöm szépen! Pap létére így beszélni!

Efrém: Én a Sátán papja vagyok – mondom ezt csak úgy magamnak. Csak itt magamban motyorászom. Nem szólok senkihez, senkihez a világon. Csak szép csendben megőrülök. Elrontottam az életemet! A Pokolba! A végén még üdvözlök! Válaszolok... Minduntalan válaszolok... Szinte meg sem várom, hogy kérdezzenek... (*közben ki*)

Lajos: Efrém, Erzsébetet megölted? Nem válaszolt.

Bogumil: Elment. De miért gondoltad, hogy megöli Erzsébetet?

Lajos: Hát... szóba került köztünk.

Bogviszló: Kivel beszélgetsz, Bogumil?

Bogumil: Izé... Efrémmel.

Bogviszló: Efrém nem beszélget.

Bogumil: De újabban beszélget, csak kiment.

Lajos: Te, Bogviszló, figyelj csak ide!

Bogviszló: Úristen! Ki szólt? Mintha a halott királyt hallanám!

Lajos: Nem vagyok halott, Bogviszló. Felébredtem szokás szerint. Felkeltem, mint a Nap, amelyik minden este meghal, de minden reggel feltámad. Én vagyok Lajos, a Napkirály. Vagy te is csatlakozol ellenceimhez? Jól van! Tipord csak hűlőféliben lévő tetemem! Rúgjátok le a trónusról! Isten felkentjét!

Bogviszló: Nem erről van szó.

Lajos: Hányszor tágitottam határaidat messze tengerekig! Hányszor tűztem ki rád lobogóim! S mivel jutalmazol? Most, mikor nyugodt lábbal tapodhatnak hegyed-völgyeden, mit kapok?

Bogviszló: Én szívrohamot kapok.

Bogumil: Miért izgulsz, Bogviszló? Úgy teszel, mintha először találánánk élve reggel.

Bogviszló: Tegnap ti mondtátok, hogy ez a végleges. Nézd meg: felírtam, hogy interregnum!

Bogumil: Ejnye, mit kekeckedsz!

Bogviszló: De akkor sem! Ha én felírom, hogy interregnum, akkor az interregnum, következésképp trónviszály. Itt a lista, ezek küzdenek a trónért: Zsigmond. A többi kihúztam. Úgyhogy ne tessék beszélni, mert meg tetszett halni.

Lajos: Dehát nem haltam meg! Hát itt beszélgetek!

Bogviszló: Istenem! Miért a lengyeleket veri mindig a sors? Miért az én lelkemet háborgatja ez a kísértet?

Bogumil: Tegnap is feléledt!

Bogviszló: De tegnapelőtt nem írtam föl, hogy interregnum! Mindenkinek meg kell halnia, ez factum.

Lajos: Hagyjuk ezt. Tehát, kedves Bogviszló, felírnál engem is a trónkövetelők közé?

Bogviszló: A listán senki sem szerepel Zsigmond úrfin kívül.

Lajos: Azért szeretnék rákerülni most én is.

Bogviszló: És milyen jogalapot tetszik tudni támasztani? Mit írjak „Az elhunyt királynak mije?” rovatba?

Lajos: Hogyhogy?

Bogviszló: Ez egy rendes, tisztességes trónviszály. Ne mondhasa senki historikus, hogy ez a Bogviszló még azt sem írta fel, melyik trónkövetelő milyen joggal az! Például itt van: „Zsigmond: az elhunyt király lányának a férje”.

Lajos: Akkor ird: Lajos. Az elhunyt királynak saját maga.
 Bogviszló: (írja) Beleírom, hogy kísértet? Ugyanis ilyenre még nem volt példa. Miért nem lehet egy trónviszályt rendesen lefolytatni, papírforma szerint? Miért kell mindig valami külön fakszni? Olyan fontos ez a trón, hogy csak úgy felrúgjuk a szabályokat miatta?
 Lajos: Az életemről van szó! Vagy raboljátok el az életemet, ássatok be, rajta!
 Bogviszló: Komolyan mondom, nem nekem való ez a kísértetjárás. Nekem ehhez nincsenek idegeim. Inkább szölok Károly úrfinak, ő bolondja az ilyen rusztikusságoknak, mint amilyen Bogumil úr meg Efrém úr. (ki)

Második szín

Lajos: Régen úgy elmulattatott a hülyesége.
 Bogumil: Csak ezért nevezted ki főkamrásnak?
 Lajos: Dehogynem ezért! Hanem... mert olyan művelt. Talán még azt is tudja, mi az a kódex.
 Bogumil: Nem lehet egy ilyen övszerű valami? Ami az áldozópapok ruháját a szerepapokétól megkülönbözteti?
 Lajos: Az az efód, nem?
 Bogumil: Valami olyasmi. A pápának is van. De azt nem efódnak hívják.
 Lajos: Hanem Hatodik Orbánnak.
 Bogumil: Vagy Hetedik Kelemennek. Csak tudnám, melyikük halt meg. Valahányszor eszembe jut, elkeseredem. Mi van, ha ugyanazzal történik valami, amelyik már már meghalt?
 Lajos: Úgy értem, ugyanazt koncoljátok fel?
 Bogumil: Ne durvulj, Ludovicus!
 Lajos: Miért, te hogy neveznéd, amit az előző bíborossal tettél? Tudod, amikor még kalandor voltál, nem bíboros.
 Bogumil: Ráébresztettem, hogy nem minden a külsőség, és feltártam neki a belsősegeit.
 Lajos: Igen. Talán nekem is ezt kellene tennem Erzsébettel. Rá kéne jönnie, hogy nem mindig halott az, aki nem is látszik annak. Egyáltalában többet meg kéne tudnia a halálról. Hanem ez a Bogviszló, ez idegesít engem. Miért nem örül a feltámadásomnak, mint máskor? Felírta, hát felírta. Nehogy azt hidd, hogy a trón aggaszt. Hiszen tizenöt éve nem ültem rajta. De az, hogy az ember nem ül egy trónszéken, és fekszik egy sírban, az két különböző dolog.
 Bogumil: Igen, Ludovicus, egy kicsit megszoktad a kényelmet. Nehogy azt hidd, hogy nem vettem észre, hogy nem lelkesedsz a hadjáratomért, és hogy kedvetlenül nézegetted a térképeimet, amiket olyan gonddal készítettem. Közben Efrémmel beszélgettél...
 Lajos: Efrémmel nem lehet beszélgetni.
 Bogumil: Újabban lehet, csak még akkor nem lehetett. Szóval eltunyultál, ez az igazság. Ezért ódzkodsz a sírgödörtől is.
 Lajos: Bogumil... Te hiszel a túlvilágban?
 Bogumil: A csoda tudja. Mint bíboros, persze hiszek. Mint leendő pápa, pláne hiszek. Mint kalandornak, gyanús a dolog. Ha lenne túlvilág, biztos, hogy hallottam volna már róla. Lajhár például van, az biztos.
 Lajos: Mi az a lajhár?
 Bogumil: Nem tudom, de az biztos, hogy van. Éppen úgy, mint retardáció.

Harmadik szín (be Erzsébet)

Erzsébet: Mi az a retardáció?
 Bogumil: Tényleg nem tudja. Igazad volt, Ludovicus.
 Lajos: Hát nem hittél nekem? Sosem kell túloznom, ha Erzsébetről beszélek.
 Erzsébet: Bogumil, te már megint beszélgetsz a halottal. Nem értem, mi beszélgetnivalótok lehet.
 Bogumil: Nem a halottal. Most ment ki Efrém...
 Erzsébet: Efrémmel nem lehet beszélgetni.
 Lajos: De. Csak folyton kérdezni kell.
 Erzsébet: Ne beszéljünk Efrémről. Az éjszaka után nem akarok Efrémről beszélni. Nem voltam képes elmagyarázni neki, hogy már amúgy is a királynője vagyok.
 Bogumil: Majd a gyóntatófülkében elmeséled részletesen.
 Erzsébet: Nincs ezen mit mesélni. Csak Miklós üzenetét adta át.
 Bogumil: Képelem, mit üzent!
 Erzsébet: Hogy ölel, meg csókol, meg...

Bogumil: Meg?

Erzsébet: Meg hogy ugrál az ágyamon és kiabál. Ez furcsa is volt.

Lajos: Erzsébet, újra élek! Ismét győzelmeskedtünk a halálon, hála gondos ápolásodnak!

Erzsébet: Csak azt nem tudom, mikor legyen a temetés. Bogumil, megírtad a gyászbeszédet?

Bogumil: Még az első alkalommal. Néhány adatot átjavítok. Meg közben változott a nyelv is.

Erzsébet: És azt beleírtad, amit magamról javasoltam?

Bogumil: Igen. De a „rügyező fiatalságában” kifejezést benne hagyjam?

Erzsébet: Persze. Az ilyesmi nem évül el.

Lajos: Nincs rá szükség, Erzsébet! Virulok, mint egy kolibri!

Bogumil: Mi az a kolibri?

Erzsébet: Nem egy olyan övféle?

Bogumil: A lajhárra gondolsz?

Erzsébet: Néha. De egyre ritkábban.

Lajos: Újjászülettem halottaimból!

Erzsébet: A siratóasszonyok számára kéne valami szép liturgikus ének. Valami, ami enyhíti a bánatot. Hiszen bármily szörnyű is Lajos halálának ténye, mégis megkönnyebbülés, hogy elmúlt a rettenés. Gondolnád-e, Bogumil, hogy most, amikor szeretett férjem ravatalánál állok, a megkönnyebbülés az, ami eltölt?

Bogumil: Igen.

Erzsébet: Persze, hiszen a gyóntatóm vagy.

Lajos: *(ugrál az ágyán)* Élek! Virulok! Sose halok meg!

Erzsébet: Nem is bírom szeimeimet hűlt és merev tagjaira fordítani. Szörnyen elcsúfította a betegség s a halál.

Bogumil: Igen, a szüntelen halál megviseli az embert.

Erzsébet: Te megértő vagy, Bogumil.

Lajos: Szeretek élni! Szeretek élni!

Erzsébet: Tudnád, mennyire szeretett élni.

Lajos: Imádok élni!

Erzsébet: Sőt, egyenesen imádot.

Bogumil: Igen, el tudom képzelni.

Erzsébet: És azt el tudod-e képzelni, hogy ez az elevenen elrohadt csontváz a nászéjszakánkon az ágyunkon ugrált és kiabált?

Lajos: Hülye Erzsébet! Degenerált hülye!

Erzsébet: Nem is emlékszem már, mit kiabált. Persze, nem is érdekes.

Bogumil: Igen.

Erzsébet: Egészen olyan volt, mint Efrém.

Efrém: *(be)* Tessék? Miről van szó?

Bogumil: Nem szoltunk hozzád.

Efrém: Tessék! Már le is szólítok embereket! Nem is kérdeznek, és válaszolok! Sőt: kérdezek! Kérdezek rogyásig! Nem is baj, ha nem válaszolnak! Majd én válaszolok is! *(ki)*

Bogumil: Rossz lehet szegény Efrémnek álló nap Efrém társaságában. Folyton kérdezi.

Erzsébet: Mit nekem Efrém! Szerinted megoldható, hogy mindjárt a temetés után a temetőkápolnában összeesküdjünk Miklóssal? Az előző éjszaka is alig bírta ki nélkülem. Szerintem ezért is küldte Efrémet.

Bogumil: Efrémet... Á, semmi.

Lajos: Élek! Vedd észre, hogy élek! *(ráugrik Erzsébet hátára)*

Erzsébet: Segítség! Segítség! *(Gara be)* Miklós! Valami van a hátamon!

Gara: Igen. Már a múltkor is volt, csak nem akartam mondani.

Erzsébet: De nem az a kelés!

Gara: Egy másik?

Lajos: Igen! Végre az igazi kelés!

Gara: Na mutasd! *(odamegy)* Nem látni Lajostól.

Erzsébet: Vedd le rólam! Leprás!

Gara: Nem tudom levenni! Hát merev hulla! De hogy került rád?

Erzsébet: Rámugrott, vagy akárhogy. Nem mindegy? Vedd le!

Lajos: Miklós, én tettelek nádorrá!

Gara: Azt mondja, ő tett nádorrá.

Erzsébet: Ne beszéljess a halottal!

Lajos: Megtagadnál, Miklós?

Gara: Nem, dehát miért kell Erzsébeten ülnöd?

Erzsébet: Már megint kivel beszélgetsz?
 Gara: Efrémmel.
 Bogumil: Vele aztán lehet.
 Gara: Ne haragudj, Lajos. *(leszedi Erzsébet hátáról és visszatesszi az ágyra)*
 Erzsébet: Így most jó, köszönöm.
 Gara: Semmiség. Bogumil, nem tudod, hol van Bogyiszló?
 Bogumil: Járt erre az előbb.
 Lajos: Élek! Élek! Utálom Bogumilt! Titeket is utállak!
 Bogumil: De megtudhatnám, miért keresed?
 Gara: Hosszú annak a sora.
 Lajos: Ha kannibál volnék, mennyi nápolyit ehettem volna!
 Gara: Szóval arra gondoltam, biztos kihúzott – e a listáról?
 Bogumil: Persze, megnyugodhatsz. Ma reggel láttam, hogy csak Zsigmike van rajta.
 Gara: Az a fityfiritty?
 Erzsébet: Az a gólyatöcs?
 Lajos: Ki van még a helyiségben, aki elfoglalta Bodont? És hányan alapítottak bolgár bánságot?
 Bogumil: Nyugodj meg, Ludovicus, csak te alapítottál.
 Gara: Az a zabcsíra?
 Erzsébet: Az a csecsemő?
 Gara: Az az embrió?
 Erzsébet: Az a megtermékenyített petesejt?
 Gara: Az a kódex?
 Erzsébet: Ez az én Garám! Ez az én Miklósom! Csak nem tűrnéd, hogy egy ilyen légypiszok üljön a trónodon? Egy ilyen uborkafára felkapaszkodott senki? Egy ilyen nímánd, aki királylányt vett feleségül? Te majd jogosan foglald el a trónt, ha elveszel!
 Gara: Ha elveszek? Inkább lepofozom azt a mazsolát a trónról!
 Bogumil: Mi lelt, Miklós?
 Lajos: Hány hadjáratban harcolt Miklós Dalmácia birtokáért? Csak kettőben! De ott is velem!
 Bogumil: Ez az én Ludovicusom, aki hadjáratot emleget! Hát fegyverbe állsz újra?
 Erzsébet: Ragadj fegyvert, Miklós!
 Bogumil: *(Lajosnak)* Mutasd meg ennek a csőcseléknek!
 Erzsébet: *(Garához)* Verekedj oroszlánként!
 Bogumil: Ne hátrálj és ne csüggedj!
 Lajos: Az ország szeme rajtam!
 Gara: Engem figyel a nép!
 Lajos: Magyarországot keleti nagyhatalommá teszem!
 Gara: Én is!
 Lajos: Majd pont te!
 Gara: Igenis én!
 Erzsébet: Meglátod, Bogumil, azzá teszi!
 Lajos: Te? Hiszen azért neveztelek ki nádornak, mert olyan tutyimutyi voltál!
 Bogumil: Ez a tutyimutyi?
 Gara: Azóta ráébredtem, hogy van politikai talentumom!
 Lajos: Neked politikai talentumod? Annyi van, mint harmadik füled!
 Erzsébet: Ráébresztettem, hogy van politikai talentuma!
 Bogumil: Annyi van neki, mint harmadik szeme!
 Lajos: Füle.
 Bogumil: Bocsánat.
 Lajos: Csak tettetted a majmot, hogy elcsábíthasd a feleségemet, azt a hülyét!
 Gara: Azt a rusnya feleségedet?
 Lajos: Azt az ocsmányat, igen! Csak hogy megkaparinthasd a trónt!
 Gara: Azt a háripiát? Ő akaszkodik rám! Csak azért akarom a trónt, hogy lefejeztessem!
 Lajos: Hagyd a trónt, majd én lefejeztetem!
 Gara: Te? Eddig bíztam benned, de én többet nem megyek az ágyasházába! Inkább én is Efrémet küldöm!
 Erzsébet: Szóval te küldted Efrémet?
 Lajos: *(Garával egyszerre)* Nem ő küldte! Én küldtem!
 Gara: *(Lajossal egyszerre)* Nem én küldtem! Ő küldte!
 Bogumil: Hogy megölje Erzsébetet.
 Lajos: Így van. Még mérget is adtam neki. Csak nem esett baja?

Efrém: (be) Jól vagyok, köszönöm. Már ahogy az ember lehet olyankor, amikor éppen tönkretesz az életét. (el)

Lajos: Efrém tehát jól van. De nem erről beszélgettünk!

Erzsébet: Miklós, nem ismerek rád!

Bogumil: Ó az.

Erzsébet: Bogumil ma akart összeadni minket a temetőkápolnában!

Bogumil: Szerettem volna.

Gara: Sürgős? Előbb megkeresném Bogyzislót.

Erzsébet: De azután az enyém lesz!

Gara: Majd ha egy bogumil lesz a római pápa.

Bogumil: Tessék?

Gara: Te nem vagy bogumil.

Bogumil: Ez igaz. Hát akkor sose lesz Erzsébeté?

Gara: Eszerint. De most megyek és megkeresem Bogyzislót. (el)

Negyedik szín (Ugyanott. Ugyanazok.)

Lajos: Mikor készítette ez a havasalföldi vajdát a magyar fennhatóság elismerésére?

Erzsébet: Ellöksz, Miklós? Hát ellöksz? Hiszen adtam reményt szerelmednek! Miért hát e kétségbeesés?

Lajos: Pont Miklós. A tutyimutyi nádor, akit csak azért neveztem ki azzá, mert szórakoztatott a hülyesége! Mikor evett ez nápolyit?

Erzsébet: Ó, Miklós! Hát elfelejtetted azokat az éjszakákat? Hát nem mesélte Efrém, micsoda éjszakák voltak?

Lajos: Persze. Legyen ő a király. Engem temessenek be. Aztán nézzék meg, mi lesz a birodalomból! Hogy hullik részeire! Hogy szakad el Bodon!

Bogumil: Ezt nem hagyhatod, Ludovicus!

Lajos: Miért? Én csak élőhalott vagyok. Én bármit hagyhatok! Én ettől a földtől nem kapok semmit, csak egy sírgödört, és még abban sem lesz föld!

Bogumil: Attól gödör.

Erzsébet: Ó, cudar sors! Hát nem elég, hogy oda a férjem, szegény árva özvegyet még a szeretője is elhagyja! Bizony nem könnyű ilyen gyötörően szenvedni! Nagyon téved, aki azt hiszi, hogy könnyű!

Lajos: Engem te ne oktass ki, Bogumil! Én élni akartam valamikor! Harcolni, néha majdhogynem elfoglalni Rómát! De kellett valakinek az életem? Azt mondták: „Nem, maradj halott! Miklós lesz a király!”

Bogumil: Vagy Zsigmond.

Lajos: Mindenki mást mondott. Ne szólj folyton közbe!

Erzsébet: Nem egy kellemes érzés. Már tudom, miért kelt a szenvedés olyan bánatos képzeteket az emberekben, miért nem örülnek inkább neki. A szenvedés olyan, mint a kín. Vagy méginkább mint a gyötrellem. Éppenséggel gyötör.

Lajos: De tudod, mit mondok, Bogumil? Hogy legyen úgy, ha úgy akarják! Fognak még az életemért könyörögni! „Éledj fel, Bodon meghódítója!” „Ébredj fel, velencei győző!” „Vesd fel pilláid, havasalföldi vajda készítője a magyar fennhatóság elismerésére!” Hallgatni fogok, mint a sír. Mert én még egyszer nem próbálkozom. Inkább teljesen nekikeseredem.

Bogumil: Nem, ne keseredj neki, Ludovicus!

Lajos: De. Nekikeseredem. Tudod, ki fog ezentúl Erzsébetnek ugrálni az ágyon és kiabálni!

Bogumil: Legfeljebb ha Efrém.

Erzsébet: Kérlek, Bogumil, ne beszéljess a halottal, tudod, hogy nem szeretem. És pláne ne Efrémről! Nem akarok Efrémről beszélni!

Efrém: (be tüzfával) Rólam beszélnek?

Erzsébet: Igen, de szeretnénk nem.

Efrém: Tulajdonképpen kezdem egyre jobban élvezni, hogy bekapcsolódom a társasági életbe! El nem tudják képzelni, milyen bonyolult lelki folyamatok állnak megváltozott közérzetem hátterében!

Lajos: Tudj'isten, valahogy jobban szerettem a régi Efrémet.

Bogumil: Mi az ott a kezdedben, Efrém?

Efrém: *(zavartan)* Kezemben? Melyik kezemben?

Bogumil: Bármelyikben.

Efrém: Voltaképpen tűzifa. De megyek, mert beszélnem kell valakivel! *(el a tűzifával)*

Bogumil: Ezt a szerencsétlen Efrémet a rögeszméje teljesen kiforgatta magából. De nem Efrémről akarok beszélni, hanem a hadjáratról!

Erzsébet: Hát ne is beszéljünk Efrémről!

Lajos: De a hadjáratról se!

Bogumil: Aztán a hadjáratról pont miért ne? Nem ilyen voltál te hajdanában, Ludovicus! Tele voltál tűzzel, lelkesedéssel, merész lépteid döngtek a hadak ösvényein! Hát elfelejtetted?

Erzsébet: Hát elfelejtett Miklós! El- vagy fel-, mindegy - de ejtett.

Bogumil: Ejtenéd-e ezt a csodálatos tervet, csak mert csábít a tunyaság? Azelőtt a pusztá föld egyengette derekad, nem puha párnák ótták!

Lajos: Jó ez a párna. Csak a levegő hűvös.

Efrém: *(be a tűzifával)* Visszahoztam a tűzifát.

Lajos: Ez az Efrém minden gondolatomat lesi.

Bogumil: Ludovicus, hiszen a nevedért teszem! A neved, a neved!

Erzsébet: Neveltséges, amit Miklós csinál! Megérdemelné, hogy lemondjak róla! Lehet ilyen állhatatlan ember király? Nélkülem?

Efrém: *(eltesseki Bogumil t az ágy mellől)* Szabad? *(az ágy alá teszi a tűzifát)*

Bogumil: Mit csinálsz itt, Efrém?

Efrém: Voltaképpen tüzet.

Bogumil: Minek? Ludovicus hajdan olyan tüzes volt, mint egy kandalló!

Lajos: Mint egy dalló kan.

Efrém: Hogyan mondjam el nekik, hogy az ágyat fogom felgyújtani azért, hogy Lajos vagy bennéjjen, vagy ha kiugrik és a lábát megperzseli a láng, kiessen az ablakon, vagy esetleg meg szívészélhűdés végezzen vele, amikor felforrósodott testét hirtelen éri a kinti hideg?

Erzsébet: Hideglelést kapok Miklóstól. Undorítóan viselkedik. Hát ilyen egy lovag? Komolyan mondom, még Efrém is lovagiasabb!

Bogumil: Minek ide tűz? Ludovicus fagyott, halott, minden parazsa hamu! Amit talán már mamunak is mondana!

Lajos: Mammutnyi birodalommá tettem ezt a parányi országot! A bolhából csináltam elefántot! És erre még ma is képes vagyok!

Efrém: Hogy mondjam el nekik, hogy Lajost akarom megölni? Ez a rossz a folytonos társalgásban: az ember nem viselkedhet őszintén, mert mindig mindent meg kell magyaráznia! Úgy kell nekem! Miért válaszoltam?

Erzsébet: Sőt! Az a gyanúm, hogy minden bizonykodása dacára, valójában mégsem Miklós küldte Efrémet! Pedig milyen szépeket üzent vele! De lehet, hogy nem is ő üzent?

Bogumil: Miért gyűjtanál hát tüzet, Efrém? Semmi gyűlékony nem maradt benne. A szíve üres, a gyomra tele van rézpénzzel, ami nem ég el.

Efrém: Semmi baj, majd az ágynemű. Minden csak a helyes máglyarakáson múlik. És ez egy helyes máglyarakás, nem? Így ni! Ezen úgy megpörköldök, mint a malac! Csak úgy serceg majd a zsírja!

Bogumil: Eltunyult és meghízott, az igaz. A lelkén is zsírpárnák ülnek.

Efrém: Az kiolvad. Csak megfelelő tűz kell.

Bogumil: Te még bízol benne, Efrém? Jólesik a derűlátásod. Örülök, hogy te is vissza akarsz hozni az életbe Ludovicust!

Efrém: Én? Én meg akarom ölni!

Bogumil: Micsoda? Ártanál neki?

Efrém: Na ezt utálom a társalgásban. Az ember világosan elmondja a gondolatait, és aztán mégis hülyének nézik.

Erzsébet: Talán Efrém magától találta ki? Hát ő akar a királynőjévé tenni? Hát ezért nem emlegette Miklóst! És én hagytam, hogy az a galád Gara visszaéljen Efrém jóságával! Ne hagyjam Efrémnek, hogy királynőjévé tegyen? Legyek gonosz? Fújjam el Efrém lobogó vágyait? Nem, ezt nem tehetem vele!

Lajos: Tessék, itt van egy bolha! *(felmutatja)* Elefántot csinálhatnék belőle, ha akarnék! De hálás lenne-e ez a bolha? És az az elefánt? Vajon nem tiporna halálra? *(szégyenre)* Tessék! Most már Miklós is csak döglött elefántot csinálhatna belőle! De ő még arra sem képes!

Bogumil: Túlzottan szó szerint vettél egy metaforát, Ludovicus!

Lajos: Na és? Hol van az megírva, hogy egy halott vonatkoztasson el a metaforáknál?

Erzsébet: Metafora? Olyan övszerű?

Efrém: Ó, Sötétség Ura, nem láttad a kovakövet? Persze, Te sose válaszolsz. Én mostanában minden hülyeségre válaszlok. Te hogyan tudod megállni? Lehet, hogy az én kérdéseimben van a hiba? *(csihol)*

Bogumil: Muszáj így kattogni?

Efrém: Hogy máshogy?

Bogumil: Halkabban.

Efrém: Csak egy pillanat. Igazán csak egy pillanat. Rögtön megvagyok.

Lajos: Nem hoznál inkább helyett a zaj helyett egy takarót? Fázom.

Efrém: Rögtön meleg lesz.

Bogumil: Ez a Efrém milyen ezermester! Lehet, hogy több hasznát venném egy hadjáraton, mint neked, Ludovicus. Igaz, Efrém? Hallod?

Efrém: Bocsánat, nem figyeltem.

Bogumil: Nem válaszoltál.

Efrém: Igazán? Tényleg? Hurrá! Tudok én nem, ha kell! Hallottad, Sötétség Ura? Nemsokára alliterálni is fogok, csak légy türelemmel! Tünetmentes türelemmel! Terebélyes, teljes, tökéletes türelemmel! Megtört a Jég! És csakhamar felolvad a Zsír is! Lobog majd a Mágya! És én Lajos lecsöppenő, kisülő Zsírját kenem a homlokomra Olajként, olyan ízé Olajként, na! Van valami speciális neve, de mi is az?

Lajos: Talán kolibri. Bogumil, miért mászol a fülembe?

Efrém: Szóval királlyal kenem magam Királlyá! Ez fog neked tetszeni, ugye Te Ronda Ördög?

Erzsébet: Itt vagyok, Efrém. Jó.

Efrém: Hm. Most mit ne válaszoljak?

Erzsébet: Nem érted, Efrém?

Efrém: A fejemet vajon rázhatom-e?

Erzsébet: Rázhatod. *(Efrém rázza)*

Bogumil: Válaszol ez! Rájöttem: annyi a trükkje, hogy nem néz ránk válasz közben!

Erzsébet: Hát tégy Királynőddé! S én Királyommá teszek! Okádd rám a Tüzedet, Te Sárkány! Uh!

Efrém: Fura egy nő. Mit nem mond.

Erzsébet: Te Lángsörényű Oroszlán! Csapj a Te bicebóca gödölyédre! Marcangolj szét: hamm! Mondd azt, hogy hamm!

Efrém: Ha majd hülye leszek.

Erzsébet: Már értem, mire mondtad azt a királynő-dolgot! Igen! Dobálj a Bográcsodba, és döfködj a Vasvilláddal! Én Pokollá teszem az életed, hidd el!

Lajos: Ezt nyugodtan elhiheted neki, Efrém. Mit rágod a fülem, Bogumil?

Erzsébet: Miért habozol, Efrém?

Efrém: Ezt a nőt szerettem? Ez egy vérszomjas örült!

Erzsébet: Miért késlekedsz fehér húsomba mélyeszteni Fűrész Agyaraidat?

Efrém: Nem bírom az ilyen erélyes nőket. Egy nő féljen és sikoltozzon, de ne üvöltsön, mint egy sakál!

Erzsébet: Gyűjts meg! Gyűjts meg végre!

Efrém: Egy pillanat, mondom.

Erzsébet: Te tudsz csak ilyen Tüzet csiholni! Ilyen Emésztő Lángot! Ilyen Hőt! Csiholj!

Efrém: Csiholok.

Erzsébet: De most!

Efrém: Most csiholok.

Erzsébet: Látni szeretném végre a Tüzedet!

Efrém: Hogy az a kénköves ménkü...

Erzsébet: Olyan, igen!

Efrém: Tudom, hogy olyan! Ez teljesen rögeszmés. Jobb lesz nem szólni hozzá. Már csak a fogadalmam miatt is.

Erzsébet: Miért kattogsz, miközben beszélek?

Efrém: Csiholom.

Erzsébet: Miért nem csiholod?

Efrém: Meg akarom gyújtani.

Erzsébet: Miért nem akarod meggyújtani?

Efrém: Hát üdvözüljek, ha ez normális.

Erzsébet: De miért fordulsz el, Efrém? Csalódnom kell benned is? Vagy mégis Gara küldött, az a sátánfajzat?

Efrém: Lajos küldött.

Erzsébet: Lajos halott!

Efrém: Jól van, na, nem megy az olyan könnyen. Főleg, ha feltartanak.

Erzsébet: Én feltartalak? Hát akkor takarodj vissza Miklóshoz és mondd meg neki, hogy nem vagyok kíváncsi több üzenetére!

Lajos: Elég volt, Bogumil, ne duruzsolj itt a fülembé! Tudod, hogy nem érdekel a világtörténelem! Teszek a világtörténelemre!

Bogumil: De a te címed felelősséggel jár! A te neved mindenképpen fennmarad! De az enyém?

Lajos: Sejtettem, hogy valami ilyesmiről van szó.

Bogumil: Mi mindent megtettem térted! Érted lettem bíborossá!

Lajos: Tudtam, hogy egyszer sor kerül erre.

Bogumil: Mit csinálsz tizenöt éve, Ludovicus? Itt henyélsz a történelem kellős közepén, vágatod le a lábujjaidat, és siratóasszonyokkal pörölsz! Így nem lehet élni! Szárnyalni kell nagy eszmékért, nagy trónokért! Neked nincsenek céljaid, Ludovicus! Csak feküdni és feküdni! Éghetne a bőr a képedről!

Efrém: Ez a folytonos sürgetés a halálom! Ó, balsors! Ó, balvégzet! Ó, baleset! Ó, balítélet! Ó, balta!

Erzsébet: Mihez kezdjek most, hogy Efrém is túl büszke elfogadni a felé nyújtott kezét? Zsigmike nem tesz régensévé, Gara nem tesz királynőjévé, Efrém sem a sajátjává! Mi lesz belőlem? Hisz nem értek semmi máshoz! Hogyan fogok így boldogulni az életben?

Bogumil: Hiszen te halott vagy, Ludovicus! Az egyetlen dolog, ami még életben tart, hogy rettegsz a beástatástól. És ennél azért több kell egy embernek.

Lajos: Miért ugráljak a hálátlan utókor kedvéért? Erzsébetnek is ugráltam, aztán mi volt a hála? Hozzámjött.

Bogumil: Hát legyél te is hálás!

Lajos: Menjek hozzád?

Bogumil: Gyere velem! Véd fel arany betűkkel neveink a világtörténelem panteonjának timpanonjára! Légy te a király, én meg majd meghúzódom a pápák között!

Efrém: Ó, baltazár! Ó, baltazárda! Ó, baltazárdalosmadár!

Erzsébet: Mennyire más lenne, ha Lajos élne! Bár feltámadna megint, szokás szerint!

Lajos: Hát nem, Bogumil! Halott maradok. A nevedet meg oda írogatod, ahova tetszik, csak a síromon legyen a sajátom!

Erzsébet: Ó, ha újra megnyílna örökre elnémult szája!

Lajos: Elegem van! Nem szólok többé senkihez! Legyen nektek!

Efrém: Ó, baltazárdalosmadárda! Ó, baltazárdalosmadárdalárda! (*kirohan*)

Lajos: Még némább leszek, mint az a kretén Efrém!

Erzsébet: De talán van még remény?

Bogumil: Állj a seregek élére!

Erzsébet: Újjászülethet halottaiból!

Bogumil: Öltsd fel nehéz vértedet!

Lajos: Úgyse válaszolok.

Erzsébet: Tán ismét győzedelmeskedhet a halálon, hála gondos ápolásomnak!

Bogumil: Pattanj fel a vezérménre! Légy az éllovas!

Erzsébet: Igen! Él Lajos!

Lajos: Csak ezt ne!

Erzsébet: De igen! Él!

Bogumil: Éllovas!

Erzsébet: Él Lajos! (*rágrik*) Lajos, Lajosom! Hát újra hallhatom első szavaidat?

Lajos: Nem! Nem! Unom! Torkig vagyok ezzel a procedúrával minden reggel! Elég volt!

Bogumil: Igen. Ez az életed. Tényleg él Lajos. Nem éllovas. Tessék! Ez kell neked!

Lajos: Nekem nem ez kell!

Erzsébet: Neked nem ezt kell mondanod!

Bogumil: De ez kell: „Ó, pitymall a rózsaujjú hajnal, pirkad újra életem, s Erzsébet a neve!”

Erzsébet: Látod, ezt kell mondanod. Bogumilt ápolom? Ó a leprás, ő haldoklik - mert még haldokolsz, ezt hajlamos vagy minden reggel elfelejteni -, ő fekvőbeteg? És ő mégis tudja!

Bogumil: Igen. Én írtam.

Erzsébet: Bogumil, téged ki kérdezett?

Bogumil: Ki is? Te kérdeztél, Ludovicus?

Lajos: Meglepne. Feltételezne valami elemi érdeklődést. Talán Erzsébet?

Erzsébet: Én, igen. Azt kérdeztem, ki kérdezett.

Bogumil: Hát te.

Erzsébet: Persze, most már emlékszem. Akkor befognád a szádát, hogyha senki más nem kérdezett?

Kezdd el szépen, Lajos! Megint dél lesz, mire elszavalod azt a himnuszfüzért, amit Bogumil hozzám írt a nevedben. És tudod, hogy addig nincs évés.

Lajos: Ez az élelem a halálom.

Bogumil: Ettől vagy ilyen dagadt!

Lajos: Nem tetszik? Azt mondd, henyélés az egész? Rózsaujú hajnal? Cseréljünk helyet, tessék!

Bogumil: *(megvetően)* Igazad van. Én ezt nem bírnám elviselni.

Lajos: Na látod.

Erzsébet: Bogumil, most már joggal beszélgethetnél vele, hisz él, csak nagyon zavar, hogy folyton elterele a figyelmét a feltámadásáról. Kezdd hozzá, Lajos!

Lajos: Nem! Dehát mit válaszolok én itt? Olyan vagyok, mint Efrém... volt. Ha hallani akarsz, tessék, feküdj ide a helyemre!

Erzsébet: Van is neked időm egész nap heverészni, és hagyni, hogy a feleségem körbeugráljon és mindent megcsináljon helyetted!

Lajos: Szóval helyetted háltál Efrémmel is?

Bogumil: Miklós helyett hált Efrémmel... is.

Erzsébet: Bogumil, a gyóntatóm vagy! Lajos, te pedig miről beszélsz? Nem értem! Ami pedig a fő kérdést illeti, megérdemelnéd, hogy ne éledj fel, ha már olyan cudarul haltál meg. És ne duzzogj! Hívom az udvart. Köszönd a jó szívemnek! *(ki)*

Ötödik szín

Lajos: Őzséb. Durcás vagy, Őzséb?

Bogumil: Nem vagyok durcás, Ludo... azaz Lajos. Én lehet, hogy Őzséb vagyok, de te nem vagy Ludovicus! És látod, az utókor mégis Ludovicusként fog rád emlékezni, rám pedig sosem Őzsébként!

Lajos: Bizony, ez szomorú, Őzséb. Ne is fájdítsd vele a szívemet.

Bogumil: Isten ments, hogy fájjon a szíved. Így is van elég bajod, nem igaz?

Lajos: De igen. Tudod, hogy Erzsébet tett beteggé. Pedig az elején valósággal beteg voltam Erzsébetnek.

Bogumil: Egy Ludovicus nem mentegetőzne.

Lajos: Én nem mentegetőzőm... én csak úgy mondtam.

Bogumil: Egy Ludovicus cselekedne! Ó, mit tenne egy Ludovicus! Kigyógyulna a vacak leprájából, aminek Erzsébet a neve, és ami már tizenöt évét és két lábujját elvette! De te? Tűrni fogod bambán, ahelyett, hogy megfojtanád a férget, megmérgeznéd, kielegetnéd, felszúrnád a kelést! Add neki sorban lelked lábujjait, add a szívedet az Őrdögnek, mint Efrém!

Lajos: Ne hasonlíts Efrémhez!

Bogumil: Én nem hasonlítok Efrémhez. Te hasonlítasz Efrémhez.

Lajos: Én nem hasonlítalak! Te hasonlítasz! *(be Efrém egy égő gyertyával)*

Efrém: Én kiköpött Efrém vagyok.

Bogumil: Efrém! Mi az ott a kezdedben?

Efrém: *(elfújja a gyertyát)* Csak egy viaszrúd. Viaszrudacska.

Bogumil: Értem.

Efrém: Persze, miért titkolózom? Gyertya.

Lajos: És miért nem ég?

Efrém: Minek ilyenkor? Illetve elfújtam. *(magában)* Azért valami mégsincs rendben velem. Csak úgy elfújom a gyertyát. Ó, hogy elpuhultam! Nem ilyen voltam én hajdan!

Bogumil: Látod, Lajos? Olyan vagy, mint Efrém. Elfordítod a fejed és úgy teszel, mintha nem tudnád, miről beszélek. Ugye, te is úgy teszel, Efrém?

Efrém: Tudnám, hogy jött rá! De azt lesheti, hogy válaszolok. Oda sem fordítom a fejem. Inkább szó nélkül kimegyek. *(ki)*

Lajos: No jó, Bog... Őzséb.

Bogumil: Engem te ne hívj Őzsébként! Maradj a Bogumilnál, ha már úgyis úgy utálsz!

Lajos: Á, mindegy, nem a néven múlik. Na ne légy már ilyen haragos!

Bogumil: De igenis haragos vagyok! Mert én nem tudom magamnak olyan könnyen elfelejteni, hogy az életem egy kudarc, mint te! Hogy minden hadjáratod összeomlott!

Lajos: Az én hadjárataim? Az én gyönyörű hadjárataim? Elfoglaltam Bodont!

Bogumil: Megtorpantál Bodonnál! Tibetbe indultunk, nem emlékszel? Rég láma lehetnék!

Lajos: Velence? Nápoly?

Bogumil: Egyiptom? Ízisz-főpapság?

Lajos: Szerbia? Bosznia? Havasalföld?

Bogumil: Ott kellett lemondanom az ajatollahságról! Ó, a muzulmánok!
 Lajos: Bűn, hogy az ország érdekét a rangkórságod elébe helyeztem?
 Bogumil: Az a bűn, hogy bármire vettelek rá, visszafordultál félúton! És elégetted a térképeimet!
 Lajos: Azért égettem el, mert zsírpecsétesek voltak.
 Bogumil: Mert rajtuk ettél! Pedig belőlük kellett volna táplálkoznod! A te életed nekem nem élet! Én nem akarok tétlenül elpusztulni, belezsibbadni a koporsóba!
 Lajos: Őszéb, ne mondj ilyeneket, mert karóba huzatlak! Inkább segíts megszabadulnom Erzsébettől, és ha majd nem kell minden nap szembenéznem a halállal, talán lesz erőm, hogy szembenézzek a halállal minden nap.
 Bogumil: Olyan hosszú ideig hittem neked. De ennek vége. Számomra meghaltál, Lajos. Mit tettél a hírnévért? Örököltél egy trónt, sokszor beérted kevéssel, és elefántnak nézték a bolháidat.
 Lajos: Hát igenis akkora bolháim voltak!
 Bogumil: Mindig szó szerint veszed ezt a metaforát. Semmit sem tettél azért, ami lehettél volna, és mindent hagytál, hogy az légy, ami lettél!
 Lajos: Hát majd én megmutatom neked! *(kímászik az ágyból)*

Hatodik szín (Lajos talpon. Be Károly)

Károly: Jó reggelt, jó reggelt! Errefelé ilyen későn szokás kelni?
 Bogumil: Nem mindenkinek.
 Károly: Persze aki olyan sokáig marad fenn...
 Bogumil: Mint a neve...
 Károly: Én is olyan álmos vagyok, majd eldőlök! Egy percet sem tudtam aludni a rettegéstől. A szobám ablaka előtt egész éjjel a láncait csörgette egy bogumil! Ekkora agyarak, ekkora fülek, az egész testén szőr, hatalmas izmok és hosszú, előreálló orr! És ha még csak a láncát csörgette volna! De vesszétől ugatott, hogy egy komondor se különbül!
 Lajos: Élvezzik a vendégszeretet, Károlyka?
 Károly: Bocsánat, nem emlékszem, volt-e már szerencsém? Szintén a házhoz tartozik?
 Lajos: Persze. Én vagyok itt a kelő. Tudja, minden hálósobához tartozik egy ilyen kelő.
 Károly: Nagyon érdekes.
 Lajos: Rusztikus, nemde?
 Károly: Pontosan. És minden kelő ilyen későn kel? Csak mert már sokakat láttam.
 Lajos: Azok előbb kelnek. Az a dolguk. Ők az előkelők.
 Károly: Ez a sok furcsaság! Remélem, soká maradok itt!
 Lajos: Én is remélem. Amíg a fejét nem veszik.
 Károly: Ez valami mondas, igaz? Nahát, a sok izgalom! Le sem bírom hunyni a szemem, pedig majd leragad! Az éjjel is az a bogumil! A háztetőn meg egy efrém nyivákol... A hajam égnek állt! Látod? Ez még éjjelente sem alszik! Ha pihen is, aktívan pihen.
 Bogumil: Bizony! Olvasni szoktam.
 Károly: Én pihenek aktívan! Ez mindenfélével vacakol közben! Ha pihen, akkor közben olvas! De még ha olvas, aközben is lajhárt nézeget, vagy kolibrit!
 Károly: Efódot... azaz kódexet, miket is beszélek! Álmos vagyok, na.
 Bogumil: Mert neki céljai vannak! Akármilyen hülye céljai is, de céljai!
 Lajos: Akárcsak neked. Te talán még azt is jobban szeretnéd, ha ez az idióta lenne a király, akinek még azt sem tudod, mi baja!
 Bogumil: Ő legalább nem elégedne meg a naphosszanti tespedéssel!
 Lajos: Károlyka, nem akar egy kicsit király lenni, azt is kipróbálni? Hm?
 Károly: Jaj, nem!
 Lajos: Miért nem? Ez igazán rusztikus!
 Károly: Mondjuk, izgalmas lenne, az biztos!
 Bogumil: Persze. Egymást érik az események. A meglepetések.
 Károly: Csak félek egy picit, nehogy megtámadjon egy bogumil vagy, isten őrizz, egy efrém!
 Lajos: Azért nem kell mindent ilyen komolyan venni, ilyen elmebeteg. Nem szaladgálnak ám itt efrémek meztelen pallosokkal, üvöltve!
 Bogumil: Főleg nem nappal.
 Károly: Ez igazán megnyugtató. Akkor ledőlök egy kicsit. *(ledől egy kicsit)* Milyen kényelmes! Itt aztán lehet élni! Ellennék itt évekig! Hogy is mondják errefelé? Amíg a fejemet veszik! Hehe... *(Efrém beront üvöltve, meztelen pallossal)* Jaj, de félelmetes! Brrr!
 Lajos: Efrém!

Károly: Jaj, egy efrém! *(Efrém lefejezi)*
 Efrém: *(felkapja a fejét)* Ó, Sátán! Ó, én Uram! Fertelemnek Oltára lett e nyoszolya! Ó, Vér! Aldoópap vagyok, latinul nem tudom! És Király! Latinul, azt hiszem, rex! Persze nem vagyok benne biztos! Magamra kötöm az áldozópapoknak azt az Övszerű Micsodáját, és végre az összes ilyen Hülye Szónak utánanézek! Utána én! *(ki)*

Lajos: Károlyka... Él még? Vagy csak nem válaszol? Efrém miatt nem válaszol, ugye?
 Bogumil: Látod, Lajos, ideje volt kiszállnod az ágyból. Szegény Károly. Lajos: újjászületté!
 Lajos: Ne gyere te is ezzel!
 Bogumil: Nézd meg ezt a tetemet!
 Lajos: Ez lennék én?
 Bogumil: Ez lehetnél te!
 Lajos: Nincsenek ilyen ambícióim!
 Bogumil: Nem lettél okos, mióta lusta is vagy. Tényleg nem érted? A természet különös kegyelme, illetve szerintem inkább Istené, adott neked még egy lehetőséget! Károlyt vette el helyetted!

Lajos: Bár Erzsébet cselekedett volna így!
 Bogumil: Erzsébet, mindig csak Erzsébet! Ki ahhoz egy asszony, hogy megfékezzen egy férfit! És milyen férfi az? Allnál csak elé egyszer, hogy „Holnap indulok Rómába Bogumillal!”, ugyan mit mondhatna? Ez az egész Erzsébet-dolog nekem kifogásnak tűnik.

Lajos: Önző vagy, Bogumil? Csak magadnak akarod a gyűlöletemet? Hidd el Erzsébet is rászolgált, és hidd el, neked sem jut azért kevesebb! Néha azt hiszem, már csak e gyűlölet éltet!

Bogumil: Olyan vagy, mint Efrém.
 Lajos: Erre nem válaszolok.
 Bogumil: Nem is kérdés volt. Használd ki, hogy Károly halála megváltotta az életedet! A régi önmagad ott fekszik az ágyban holtan - a régi Lajosnak el kellett pusztulnia és el is pusztult! A régi Lajos meghalt!

Hetedik szín

(be Erzsébet, Mária, Zsigmond, Bogyzsló, Gara)

Erzsébet: A régi Lajos újra él! Semmi ok a gyászra! Üvöltsetek!
 Udvar: Hurrá! Meghalt a király! Éljen a király! Hurrá! Kár, hogy nem igaz!
 Erzsébet: Hogyhogy nem igaz? Hogy lehet ilyet mondani?
 Bogyzsló: Interregnum van. Felírtam.
 Zsigmond: Most már én vagyok a király? Lefejeztethetem Máriát?
 Gara: Ez él? Ez halottabb, mint szokott!
 Erzsébet: Igenis él a férjem! Tegyétek vissza a fejére a koronát!
 Gara: Először talán a fejét kéne!
 Erzsébet: Értesz is te az ilyen dolgokhoz!
 Gara: Szóval csak féltél, hogy elterjed a fertőzés. Szerencse, hogy sikerült a fejét megmenteni!
 Erzsébet: Lajos, hol a fejed? Válaszolj, Lajos! Csak durcás, azért nem válaszol!
 Bogyzsló: Meg szája sem igen van.
 Mária: Az is a fején volt, emlékszem. Jaj, szegény apám!
 Erzsébet: Miért szegény? Mert él? Mert él!
 Mária: Fura lehet neki így.
 Bogyzsló: Nekem elég ebből! Most valaki mondja meg, hogy él-e!
 Gara: Én élek.
 Mária: Én is élek. De van itt valaki, aki nem él.
 Zsigmond: Én is élek!
 Mária: De ő hazudik.
 Bogumil: *(elővonja Lajost)* És él Károly is!
 Lajos: Fura lehet neki.
 Erzsébet: Lajos, te élsz?
 Bogumil: Hát ő él. De ő Károly.
 Erzsébet: Lajos! Te vagy Károly?
 Bogumil: Nem. Lajos Lajos. Károly Károly.
 Erzsébet: Ez furcsa.
 Gara: Szerintem egész természetes.
 Erzsébet: De régen nem ilyen volt. Régen fiatalabb volt!
 Bogumil: Hja, régen én is fiatalabb voltam!
 Udvar: Bizony. A régi szép idők! A boldog ifjúság! Hogy elrepül!

Bogviszló: Én nem értem. Én csak egy hülye lengyel vagyok! Valaki mondja már meg, hogy ő Károly vagy Lajos!

Gara: Én Miklós.

Zsigmond: Én Orbán. Vagy Kelemen.

Mária: Ne hazudj!

Zsigmond: Zsigmond.

Lajos: Én izé... én Károly. Milyen érdekes itt ez az udvar. Azt ne mondjam, rusztikus. Ilyen bogumilok, meg efrémek, kutyák, macskák, bolhák, elefántok. Néhány lajhár itt-ott. Kolibrik, efódok. Hol is felejtettem a kódexemet?

Bogviszló: Jaj, vissza is adom. *(odaad egy kódexet Lajosnak)*

Erzsébet: Mennyire hasonlít Lajoshoz! Megszólalásig.

Bogumil: De ha megszólal, látszik rögtön, hogy Károly.

Bogviszló: Végülis rokonok.

Erzsébet: Jobban hasonlít Lajoshoz, mint maga Lajos. De azért él Lajos is! Még meleg!

Gara: Nem él! Elég volt a mindennapos feltámadásokból! Nem csoda, hogy szegény Lajos belehalt! Ki bírja ezt a folytonos macerát?

Bogviszló: Én felírtam, hogy interregnum. Meg hát ha élne is, ugye, nem verethetjük a pénzekre a képmását!

Erzsébet: De él! Beszélgetsek vele! Kérdezzessetek bátran! Annyi az egész, hogy Efrémtől átvette a mániáját!

Lajos: *(a kezében véletlenül kinyílik a kódex)* Jé, mi ez? Kettészakadt! Elrontottad, Bogviszló! Mindig ilyen hülye voltál! Úgy értem, valahányszor találkoztunk! Itt is elszakítottad! És itt is! *(lapozgatja)*

Udvar: A hülye! Így vigyáz más holmijára! Nem is adnám oda neki a lajhárait! A kódexeidet! A lajhárait se! Igaz, én se!

Erzsébet: Lajosom, mondjál már valamit!

Lajos: Nem.

Erzsébet: Tessék?

Lajos: Nem fog.

Erzsébet: De igenis. Mindnyájan hazudtok!

Lajos: Én nem hazudok.

Bogumil: Én se hazudok.

Zsigmond: Én se hazudok!

Mária: De ő igen.

Bogviszló: Én se hazudok.

Lajos: De ő kódexeket rongál!

Gara: Él? Hát akkor nézd meg, mit csinálok vele! *(lerángatja a tetemet az ágyról és ütlegeli)* Ez él?

Efrém: *(be)* Hallatlan! Mit művel? Ha szóba állnék magával, megmondanám, mit gondolok! Hullagyalázó! Ennek Oltáron a helye! Még ilyet! *(kiviszi a tetemet)*

Erzsébet: Hé, Lajos! Hová mész azzal az emberrel? *(uánafut)*

Bogviszló: Akkor most Zsigmond úrfi a király?

Zsigmond: Igen!

Gara: Ne hazudj, te kis pondró!

Lajos: Miért, talán te?

Gara: Hé, Károly, vedd le azt a koronát!

Bogumil: Te csak ne akard Károlytól elvenni a koronát!

Lajos: Majd ha te is elfoglald Bodont!

Gara: Miért, te mikor foglaltad el Bodont? Még magadat sem tudod elfoglalni!

Mária: Zsigmond felnőtt férfi! És csak az ő neve van a listán!

Gara: Csak nem vetted komolyan a tegnapi esti tréfát?

Zsigmond: Lefejeztetem Máriát!

Gara: *(gúnyosan)* Talán Lajost is te fejeztetted le?

Zsigmond: Igenis én!

Mária: Zsigmike! Csak a gonosz Gara bácsi nem akarja, hogy király legyél.

Bogumil: Ph, Gara! Csak azért lett nádor, mert olyan tutyimutyi! Olyan király kell, aki tudja, mi az a kódex.

Gara: A saját kódexeire nem tud vigyázni! Az országot is így fogja eltékozolni! A nagy birodalmat, amit Lajossal építettem!

Lajos: Ó, ha Lajos ezt hallaná! Milyen képet vágna! Mint most én. Vagy rondábbat.

Zsigmond: Lefejeztetem Máriát!

Mária: Előbb hadd szerezzem meg neked a trónt, te kis hülye!

Zsigmond: Jó, szerezd.

Gara: Igen, ilyen király kell nekünk! Aki csak gyilkolni tud!

Mária: Miért, te mit csinálnál?

Gara: Én lefejeztetném Erzsébetet.

Lajos: Őt én is.

Zsigmond: Én őt is.

Bogviszló: Kinyithatom az ablakot?

Lajos: Tessék?

Bogviszló: Leülhetek?

Lajos: Persze, nyisd ki.

Bogviszló: Köszönöm. *(leül)*

Erzsébet: Ó, de nehéz szenvedni!

Gara: Na, meleg még Lajos?

Erzsébet: Egyre melegebb. Ó, ki nyújt vigaszt, ki jó egy árva lélek segítségére, akit minden szeretője elhagyott? Kicsoda, ó, Károly?

Lajos: Gara.

Gara: Károly.

Erzsébet: Ó, látom én a szerelmet a szemeiben! Ez a szerelem betegség! Átragad egyikről a másikra, elevenen elemészt! A szerelem olyan, mint a lepra. De majd én kigyógyítom!

Lajos: Engem? Soha!

Erzsébet: Micsoda tűz! Tudtam én, miért jöttél ide! Az özvegy testemért! Ó, hadd ápoljalak!

Gara: Alighanem hamar kigyógyulna.

Lajos: Én? Soha!

Bogviszló: És ez a metélés az egyetlen gyógy mód?

Erzsébet: Ha nem, hát nem! Akkor örök tűzben hamvadunk el, ahogy Lajos!

Lajos: Nem!!! *(ráront Erzsébetre és az ágyra dönti)*

Erzsébet: Ó, igen!

Lajos: Nem, ha mondom!

Mária: Látod, Zsigmike, ezt kéne neked is csinálnod!

Gara: Nofene! Legyen Károlynak! Akkor nem is küldöm Efrémet.

Lajos: Segítetek már! Ne hagyjatok magamra!

Gara: Hát én nem fogom tartani a gyertyát!

Bogumil: Igen! Segítünk! Zsigmike, keresd meg a méregfíolát! Mária, te menj ki egy kicsit! Miklós, te hozz be egy gyertyát!

Mária: Inkább én is segítsek!

Gara: Én nem fogom tartani...

Bogumil: Gyerünk gyorsan! *(Gara ki)* Bogviszló, te...

Bogviszló: Én levágom néhány lábujját!

Bogumil: Siess, amíg él! Én fojtogatom a párnával!

Gara: *(vissza egy gyertyával)* Itt a gyertya. Hol a tűzifa?

Bogumil: Pont a lábaidnál.

Gara: Jó. Jaj, megégettem a lábam! *(odaugrál az ablakhoz)* A hóba dugom! De hol a hó? Jaaaa!

Lajos: *(kiesik)* Kiesett a szerepéből.

Erzsébet: *(felugrik)* Ezek el akarnak minket választani!

Bogviszló: *(eksztrázisban)* Téged és a lábujjaidat!

Erzsébet: Jaj! *(levonaglik az ágyról. Mindenki redja, ütök, vágják, mérgezik, nyomasztják, míg végre kileheli a lelkét)*

Zsigmond: *(Máriához)* Ezt is fogom csinálni veled.

Lajos: Megfojtottam a férget! Kiégettem! Felszúrtam a kelést!

Zsigmond: Én találtam meg a mérget!

Lajos: Aranyos kisfiú vagy, Zsigmike.

Zsigmond: Én nem vagyok kisfiú! Én vagyok a király!

Lajos: Undorító kis görcs vagy, Zsigmike! De hol a siratóasszonyok? Ide a siratóasszonyokkal!

Bogumil: Pészgót! Kaviárt! Koporsót!

Bogumil: Túl vagyunk a legrosszabbon, az időtlen várakozáson! Püspökkenyeret, papramorgót mindenkinek! És térképeket! Sokat! Üvöltsetek!

Udvar: Áááááááááááá!

Lajos: Értitek? Az örök nyugalom! Mindannyiunknak!

Bogumil: Büszke vagyok rád, Carolus!

Lajos: Tessék?

Bogumil: Károly vagy.

Udvar: Áááááááááááá!

Zsigmond: Éljek én, a király! Hóhér!

Mária: Kuss, még él Károly!

Zsigmond: Hóhér!

Bogumil: Kuss, te kis féregnyúlvány! Javaslom, hogy koronázzuk királlyá a mai nap hőst, a bátor lovagot, aki a lista élén lovagolna, ha bizonyos kódexrongálók áskálódása meg nem akadályozza benne!

Bogyszóló: *(bűntudatosan)* Már fel is írtam.

Bogumil: Éljen Károly király!

Mária: Éljen Zsigmond király!

Lajos: Azt hiszitek, hogy egy Károly nem tud úgy utálni benneteket, mint egy Lajos? Miért rontjátok el ezt a szép napot?

Zsigmond: *(Máriához)* Mikor fejeztethetlek már le?

Mária: Majd szólok.

Lajos: Elég a vidulásból! Menjetek és hozzatok reggelit!

Bogyszóló: Már tetszett reggelizni!

Lajos: Persze, persze. Akkor hozd az uzsonnát! Sokat! Olyan éhes vagyok, mintha nem is reggeliztem volna.

Bogyszóló: Akkor mégse naponta csak egyszer tetszik enni, ahogy mondani tetszett?

Lajos: Próbálok a helyi szokásokhoz idomulni. Nagyon rusztikusak. Efrémek, bogumilok, ugyebár. Nos, mintha mostantól egy új Károly állna előttetek. Megpróbálok megváltozni. Megpróbálok olyan lenni, mint Lajos volt, minden idők egyik legnagyobb királya, Bodon meghódítója... De minek is soroljam?

Mária: Mit képzél? Még ki sem hült az anyám! Még meleg a keble a viperától, amit melengetett rajta! Micsoda rokon az ilyen? Keselyű! Elvenné egy kisgyerektől az országot, aki már felnőtt férfi!

Bogumil: Károly nagy király lesz! Ő hozta az egyik pápa halálának a híré, és elárulhatom, hogy titokban máris fegyverkezik! Nemsokára magyar papát ültet a trónra! Hogy kit, az persze még titok!

Zsigmond: Téged?

Lajos: Á, majd pont őt!

Bogumil: Hehe, nem is engem! Dehogyan engem! Hát pályázom én ilyesmire? De térjetez tényleg nyugovóra! A gyermeknek is ágyban a helye ilyenkor!

Mária: Ilyenkor délelőtt?

Bogumil: Érték is én a gyerekekhez! De azt hiszem, mindannyiunkat megráztak ezek a hirtelen halálesetek. Nekem, például, őszinte részvétem mindannyiútoknak.

Udvar: *(meghatottan)* Ó, igazán kedves! Megható! Neked is! Parancsolj!

Bogyszóló: *(hüppög)* Milyen szép. Mennyire szerettük... volna... már régen. De rátérve a lényegre: most mi van a trónviszályal?

Lajos: Hogyhogy mi van a trónviszályal? Hülye is ez a Bogyszóló? Nem elég neki a lepra meg az asztma? Én megpofozom! Én elfújom, mint egy porszemet! Én kirágom az ádámcsutkáját!

Bogyszóló: Ha választhatok, inkább tapodni tessék, mint Lajos király.

Bogumil: Hagyjátok Károlyt magára gyászában! Én itt maradok lelki vigaszt nyújtani neki.

Lajos: Nagyon kedves, de igazán semmi szükség rá. Majd kialszom magam, és jobb lesz.

Zsigmond: Most akkor ő lesz a király?

Mária: Csak nem képzeled, Zsigmike? Hát azért mentem hozzád? Nem hagyom neki! Na, gyere szépen!

Zsigmond: Én itt akarok aludni!

Mária: Fogsz te még itt aludni.

Zsigmond: Ha már lefejeztettelek?

Mária: Pontosan. *(Zsigmonddal ki)*

Lajos: Hagyj magamra, Bogyszóló, és elmélkedj azon, milyen nagy kárt okoztál!

Bogyszóló: Én igazán nem tudtam... Én nem is akartam...

Bogumil: Persze, Bogyszóló, nyugodj meg! Szétszaggattad, hát szétszaggattad. Barbár állat vagy, mit lehet csinálni? Esetleg jóvátenni. *(kikíséri Bogyszólót)*

Nyolcadik szín
(Ugyanazok. Ugyanott)

- Lajos: Miféle trónviszályról gagyogott ez?
Bogumil: Ó, pusztá formalitás. Majd én elintézem, ne törődj vele! Inkább elő a térképeket! Ássuk beléjük magunkat!
- Lajos: Képes lennél mély gyászomban ilyesmivel piszkálni? Éppen most, amikor megöltem a feleségemet és kisemmiztem a lányomat? Ilyen érzéketlen a szíved?
- Bogumil: Hehe. Az állandó tréfálkozásod. Látom, felhangolt a hadjárat.
Lajos: Ilyen viccesnek találad?
Bogumil: Nagyon. Méghogy nem lesz hadjárat!
Lajos: Ez engem is szórakoztat.
Bogumil: Hehe! Itthon maradunk. Itt fogunk tespedni. Sose halunk meg. Gyógyítgatjuk a lepránkat. *(röhög)*
- Lajos: Falatozunk. Pihengetünk.
Bogumil: Hehe! Bizony. Puha ágyban csicsikálunk, nem a kemény földön, hideg sátorban.
Lajos: Egy frászt hideg sátorban.
Bogumil: Nem gázolunk térdig vérben és dicsőségben. Hehe! Megfulladok a röhögéstől!
Lajos: Örülök, hogy te is örülsz.
Bogumil: Persze, hogy örülök. Hehe! Valójában, hehe, én sem akarok hadjáratra menni!
Lajos: Ez nagyszerű. Ezt nem is hittem. Látod, máris kevésbé utállak.
Bogumil: Csak vicceltem ám, hehehe! Mindjárt megfulladok! Nagy kópé vagy te!
Lajos: Köszönöm. Attól félttem, durcás leszel.
Bogumil: Á, dehogy. Van nekem humorérzésem. Hehe-huhu!
Lajos: Jól van. Akkor lefekszem. Te meg menj el valahová vihogni, ahol nem hallak.
Bogumil: Hehe! Feltámadt Lajos! Nagyon jó, hehe! Szólok az udvarnak, hehe!
Lajos: Majd én megmondom nekik. Te csak elröhögned.
Bogumil: Nahát akkor fordítsuk komolyra a szót. Hová is tettük a térképeket?
Lajos: Elégettük.
Bogumil: *(a röhögéstől leesik az ágyról)* Hehehehe!
Lajos: Ezt ne csinál többször!
Bogumil: *(feltápáskodik)* Ó, Lajos, tervek miriádja zsisbong az agyamban. Holnap Róma! Aztán Mekka, Jeruzsálem!
- Lajos: Na szép álmokat.
Bogumil: Ezek nem álmok! Ugorj ki az ágyból! Ölts páncélinget!
Lajos: Hahaha! Jó firma vagy, Bogumil! Várj csak, repülők!
Bogumil: Ma már a pusztán alszunk!
Lajos: Pusztán a gondolat is felélénkít. Na elég, aludjunk egyet.
Bogumil: De nem beszéltek meg a dolgokat.
Lajos: Rosszul emlékszel, Bogumil. Most beszéltek meg őket.
Bogumil: Nincs vesztegetni való időnk!
Lajos: Csak az van.
Bogumil: Nem értelek, Lajos. Mintha nem arról beszélnél, amit együtt akarunk csinálni. Hogy te most Károlyként új hadjáratokra indulsz szerte a világba.
- Lajos: Nem bizony. Én most bejelentem, hogy Lajos vagyok, meg hogy vége a trónviszálynak, meg hogy visszafekszem aludni. Esetleg megreggelizem.
- Bogumil: Nem erről volt szó! Te most Carolus vagy!
Lajos: Ne idegesíts már! Nem gondolod, hogy Károlyként ide-oda rohangászom a világban, csak hogy majd egyszer úgy fekhessen nyugodtan, ahogy most teszem!
- Bogumil: Lajos, dehát a világtörténelem! Hát a lelked csakugyan leprás! Hát mégsem Erzsébet miatt feküdtél nyugodtan?
- Lajos: Erzsébet miatt nem feküdhettem nyugodtan.
Bogumil: De sejthettem volna előre. Már akkor sejtenem kellett volna, amikor Bodonban nem akartál továbbmenni, mert fáj a hátad. Mikor Britanniába indultunk, mert fődruidát készültél választani...
- Lajos: Te készültél fődruidát választani.
Bogumil: Még a határig sem jutottunk! Ha nem botlunk bele véletlenül az arra ténfergő havasalföldi vajdába, és nem kényszerítjük azt a megszeppent nyomorultat a magyar fennhatóság elismerésére, teljesen eredménytelen lett volna az utunk! És mit kérek tőled? Már nem Tibetet, Britanniát, Törökországot, ...

Lajos: Afrikát...

Bogumil: ... Afrikát, csak Rómát. Csak pár lépés! De te olyan vagy, mint egy halott. Mikor Erzsébetet megölted, újra hittem benned. Bár még megölni sem bírtad nélkülem.

Lajos: Még meg sem köszöntem. Bocsánat.

Bogumil: Végeztünk egymással is, nem csak övele. Én leveszem rólad a kezemet.

Lajos: És az ágyamról is leszállsz?

Bogumil: Le. Boldogulj egyedül! Boldogulj meg! *(ki)*

Lajos: Tessék. Én megmondtam. Ilyen hülye ez az udvar. Összetévesztenek...

Bogumil: *(vissza)* És elviszem a térképeimet is. *(ki)*

Lajos: Összetévesztenek azzal az idiótával. De én nem fogok ugrálni, tüsténkedni, fel-alá hajkurászni magamat. Most is beleborzongok, ha arra az időre gondolok, amíg álltam. Hogy nyomta a föld a talpamat! Hiába: rólam azt regélik, fekve születtem. Fekve is fogok meghalni - remélem, már csak egyszer - akkor meg minek ácsorogjak közben? Olyan vagyok, mint a birodalmam: itt fekszem Európa közepén. Megérdemelte ez a zsvány banda, hogy nagy nemzetet tettem, amikor szemtől-szembe nem ismernek rám? Rájuk ismerek. De majd én megmondom nekik, hogy ez az egész Bogumil-féle károlyozás talmi, és kár olyan hűhót csapni körülötte. Ez a kényelmes ágy kell nekem, ez... de mi ez? Vér! Hideg! Ez az Efrém hidegvérrel gyilkol. Minek szálltam ki az ágyból egyáltalán? Más hasznom sem volt belőle, csak hogy nem engem fejeztek le. Jaj, ez a Bogumil! Eddig is csak azért álltam szóba vele, hogy megtudja, mennyire utálok. De már utálok utálni is. Na ne már megint!

Kilencedik szín

(be Bogyzsló, Mária, Zsigmond, Bogumil)

Bogumil: *(Zsigmondhoz)* Jöjjön fenséged.

Bogyzsló: Döntsük el végre az interregnumot! A hosszú interregnumok kart karba öltve járnak a belső helyzet fokozatos szétzilálódásával.

Lajos: Hosszú? Tegnap este haltam meg!

Bogyzsló: Megérkezni tetszett tegnap este. Lajos király halt meg tegnap este. Össze tetszik keverni. Még találkoztam is a kísértetével! Ez az érdekes eset bizonyára felkelti az ön becses figyelmét, mert valóban egy kétségtől-mentes rusztikus esetről van szó. Ugye, bogumilok, efrémek, meggyás, nemde?

Zsigmond: Szállj le az ágyról, te trombita! Milyen trombita is? *(Bogumil ság)* Ez az, trombitorlól!

Lajos: Tí megörültetek! Mi már megint ez a virsajt a szobámban? Erzsébet meghalt. Akkor ki szervez ide újabb ünnepségsorozatot az én ébrentartásomra?

Mária: Károlyka, szégyellhetné magát! Szálljon le az apám ágyáról!

Lajos: Szállj le az apádról!

Mária: Ne merje gyalázni az emléket, maga vipera! Nem volt nagy király, nem volt jó apa, de én szerettem! Ne mondom, sokszor kívántam neki rosszat - általában a halálát - de azt sosem, hogy sárral fröcsköljék be az emléket!

Lajos: Na mielőtt tűzként harapózna el ez a téboly, hadd közlöm: én vagyok Lajos, és Lajos é! És uralkodik! Egyelőre még magán is, de azért ne bősánsítetek tovább!

Mária: Mit szölköztök ehhez? Hát nem hazudik az, aki egy árvának azt mondja, hogy él az apja? Hát lehetnék én árva, ha élne az apám? És lehetnék én királynő?

Lajos: Nem vagy árva!

Mária: Te nem vagy árva, tudod? Én árva vagyok! Árva, mint Bogyzsló nagylábujja!

Lajos: Én vagyok Lajos!

Zsigmond: Én is Lajos vagyok!

Lajos: De ő hazudik!

Mária: De te is!

Bogyzsló: Lajos nem élhet. Ne haragudjon, Károly úrfi, de Lajos meghalt. Ezért dúl a trónviszály. Jobb, ha ezt tudja.

Lajos: Nincs trónviszály!

Bogyzsló: De. Tessék csak engem megkérdezni. Vagy tessék nézni: felírtam! *(mutatja)*

Lajos: *(eltépi)* Hát vége a trónviszálynak!

Bogyzsló: Jaj! Csak a kódex miatt? Pedig rá volt árva, hogy trónviszály! Elovashatta volna Károly úrfi!

Lajos: Én nem tudom, hogy kell olvasni! Én...

Bogyzsló: *(sértve)* Tegnap pedig azt hazudta!

Lajos: Ez egy idióta! Engem ez kikészít! Bogumil, mondd meg ezeknek a marháknak, kit ölt meg Efrém! Te ott voltál! Mondd el az igazságot! Kit ölt meg Efrém?

Bogumil: Az én felejtethetlen Ludovicus barátomat, akit ti Lajos néven tiszteltetek.
Lajos: Hazudik! Ez is hazudik!
Bogumil: Nézze, Károly úrfi, az élet egy pillanatában mindenkinek szembe kell néznie azzal, hogy ő nem Lajos. Hanem valaki más. Másoknál ez általában hamarabb bekövetkezik, de önnél is természetes. Nem könnyű ez, tudom: én is nehezen törődtem bele.
Lajos: Lajos vagyok, te disznó! Ezt érdemlem tőled? Tudod, mi vagy? Egy bogumil! Bogumilabb egy bogumilnál!
Bogumil: És efrémnél efrémebb. Persze, nem akarom rémisztgetni.
Bogyiszló: Efrémisztgetni. Hihhihi!
Lajos: Efrém? Efrém fejezte le Károlyt! Aztán elégette! Én vagyok a király!
Efrém: (be) Lefejeztem Lajost! Aztán elégettem! Én vagyok a király!
Bogyiszló: Nincs felírva.
Lajos: Efrém, nézz rám! Kit fejeztél le? Válaszolj!
Efrém: Nem.
Lajos: Most is válaszoltál, te hülye!
Efrém: Igennel és nemmel szabad.
Lajos: Ó, de hülye!
Bogumil: Sajnos ilyen a mi udvarunk. Önnek talán még rusztikusnak tűnik, de valójában csupa hülyéből áll.
Efrém: (hirtelen felismeréssel) Mit keres itt Lajos?
Lajos: Pszt! Figyeljétek Efrémet! (mindenki elhallgat s figyel)
Efrém: Hát Lajost én lefejeztem!
Lajos: Ne ezt mondd! Hanem amit az előbb mondtál!
Efrém: Ó, Sötétség Ura, Szennynek és Fertelemnek Atyja! Hogyan lehetséges ez? Hiszen Lajos halott! Por és hamu!
Lajos: Most mellébeszél!
Mária: Ezt a tébolyultat akarod királynak, Bogumil?
Bogumil: Valamit félreértettél... félreértett fenséged. Királynak egyedül a fiatalságában is oly bölcs és erőlyes Zsigmond úrfit tudom elképzelni, akiben lelki szemeimmel máris jövőendő Német-Római Császárt látok!
Zsigmond: Német-római császár leszek! Hurrá! Merre van az a Német-Róma?
Mária: Messze innét. Előbb legyél magyar király!
Lajos: Ez a cseresznyemag? Ez a...? Ó, Erzsébet, szólj! Jaj, Erzsébetet megöltem! Szinte bánom. De szóljon Gara! Félek, agyonzúzta magát. És Károly is halott!
Efrém: Ó, Te Ronda Sátán! Hogyan élhetne, akit én megöltem?
Bogyiszló: Azért nem kellene vele így beszélnie, Efrém úr! Különbben is hagyja csak, mi is próbáltuk neki magyarázni, de hasztalan.
Mária: Azt hiszem, jobb, ha magára hagyjuk. Lám, ide vezetnek a kódexek. (ki)
Bogumil: Parancsoljon, fenséged.
Zsigmond: Köszönöm, Bogumil. Téged nem is fejeztettek le. Mutatsz még olyan színes térképeket?
Bogumil: Hogy mutatok-e még? Hát persze! De mennyit!
Zsigmond: És tényleg együtt megyünk hadjáratra? És elfoglaljuk Tibetet? És egész Ázsiát?
Bogumil: Terveim szerint igen. De hagyjuk Károlyt pihenni. Azt hiszem, pihenni akar. Hát ne zavarjuk! (mindketten ki)
Bogyiszló: Esetleg ha szereznek egy másik kódexet...
Lajos: Takarodj ki, te bűdös lengyel! Te asztmás lepratelep! (Bogyiszló kihátrál)
Efrém: Feltámadt Lajos! Újra él!
Lajos: Miért nem tudta ezt akkor mondani?
Efrém: Tönkrement az életem! Hiába öltem. Van feltámadás? Hát akkor miért ölök én Neked? Amikor azt kérdeztem Tőled, hogy szerinted is biztos, hogy nincs-e feltámadás, miért nem mondtad, hogy de igen? Hiába válaszoltam? Mert Te sosem válaszolsz! Kommunikálni kell! Így nem lehet élni! Így csak meghalni lehet! Nem vagyok király! Latinul már biztos, hogy rex. Utánanéztam. Aldozópap se! Na az hogy is volt? Most már mindegy. Megáll az eszem! Megáll a szívem! (összecsapkodik és meghal)
Lajos: Megőrülök! Lajos vagyok! Nem emlékeztek? Meghaltam! Feltámadtam! Nem pedig Károly! Élek! Mindenki halott, csak én élek! És én is minek? Hülye Károly! Hülye Gara! Hülye Erzsébet! Hülye Bogumil! Hülye Zsigmike! Kit hagytam ki? Mindegy. Mennyi hülyéből áll ez az udvar! Jaj, érzem, mint ernyednek el zsibbadó tagjaim! Mint távolodik a világ! Lassan-lassan minden feketeségbe fordul! (besötétedik) Ez már nem a főpróba! Ez már az előadás! A sok retardáció után!

Mária: Jaj, ne mutogasd folyton a pisilődet!
 Zsigmond: Miért?
 Bogumil: Meghoztam a térképeket, ó, Sigismundus!
 Zsigmond: Köszönöm, Orbán. Vagy Kelemen?
 Gara: Én meg beütöttem a fejemet, amikor lezúdultam az ablakból.
 Bogumil: Ni, a Gara! Én meg Özséb.
 Károly: Mennyi érdekesség! Az ember nem tudja, hol áll a feje!
 Zsigmond: Mik ezek a nyilak? Nem látom jól.
 Efrém: Hoztam gyertyát!
 Erzsébet: Ó, hogy szenvedek a méregtől! És ne gondoljátok, hogy jó szenvedni!
 Bogumil: Résztvétem az elhunytaknak.
 Lajos: Én is halott vagyok! Én is halott vagyok!
 Erzsébet: Akkor mondd el szépen az utolsó szavaidat! Most már van bőven vesztegetni való időnk.
 Lajos: Hát ilyen a Pokol?
 Károly: Ilyen rusztikus?
 Efrém: Á, ez a mennyország. Ettől félttem, az Ördög vigye el!
 Károly: És itt minden hamvvederre azt írják, hogy Lajos? Ilyen helyi szokás?
 Zsigmond: Fel a hadjáratra!
 Bogviszló: Le a nagylábujjamról!
 Erzsébet: Le a nagylábujjával!
 Mária: Ez az én nagylábujjam!
 Bogviszló: Ez meg itt a kezemben az én nagylábujjam! *(üvöltözés, lábdobogás, csatazaj, siratóasszonyok. A többi zaj lassan elhalik, s csak az utóbbiak maradnak. Fény)*
 Siratók: Meghalt népünk nagy károlya
 Bőgni gyűlünk mink köréje
 Kínunknak kövér karéja
 Gyomorunk ki ne kerülje.
 Meghalt népünk nagy károlya
 Eltakarja vénkor éje
 És enyészet maskarája
 Nem fekszik a macska rája.
 Bogviszló: *(be)* Jöjjenek már, asszonyságok! Van itt más munka is! Éppen az imént fejezték le Mária királynét!
 Siratók: Megyünk. *(egyikük még belenéz Lajos szájába; azután Bogviszló nyomában mind el)*

Vége

Készítette a JATEPress
6722 Szeged, Petőfi S. sgt. 30-34.